

NUSIKALTIMŲ PREVENCIJOS IR KONTROLĖS SISTEMOS MODELIO LIETUVOJE  
KONCEPCIJA

Nusikalstamumo prevencijos Lietuvoje centras  
Vilnius, 2020

Šis darbas atliktas Lietuvos Respublikos vidaus reikalų ministerijos užsakymu.

Visos teisės saugomos.

Tyrimo kopijavimas ir platinimas galimas tik su Lietuvos Respublikos vidaus reikalų ministerijos leidimu.

## Turinys

Europos šalių nusikaltimų prevencijos patirtis .....	4
Jungtinė Karalystė .....	4
Prancūzija .....	5
Vokietija .....	7
Švedija .....	10
Suomija .....	11
Nusikaltimų prevencijos ir kontrolės būklė Lietuvoje nacionaliniame, regioniniame, savivaldos ir instituciniame lygmenyse .....	12
Nacionalinis lygmuo .....	12
Regioninis ir savivaldos lygmenys .....	15
Institucinis lygmuo .....	17
Nusikaltimų prevencijos plėtros pagrindai ir kryptys .....	18
Nusikaltimų prevencijos samprata ir tikslai .....	18
Nusikaltimų prevencijos efektyvumo vertinimas .....	32
Nusikaltimų prevencijos principai .....	38
Nusikaltimų prevencijos sistemos institucinė sąranga .....	47
Svarbiausios išvados ir pasiūlymai .....	60

## Europos šalių nusikaltimų prevencijos patirtis

Nusikaltimų prevencija visose Europos valstybėse, taip pat ir Lietuvoje, pripažįstama svarbia valstybės politikos ir visuomenės gerovės užtikrinimo kryptimi. Tačiau būdai, kuriais siekiama nusikaltimų prevencijos tikslų, įvairiose valstybėse varijuoja.

Pateikiant skirtingose Europos valstybėse įdiegtų nusikaltimų prevencijos sistemų apžvalgą, šioje koncepcijoje koncentruojamasi į keletą esminių klausimų. Įvertinama kuriam vykdomosios valdžios sektoriui priskiriama nusikaltimų prevencija, kokiuose dokumentuose formuluojamos pagrindinės nusikaltimų prevencijos nuostatos, kokiuose dokumentuose brėžiami pagrindiniai nusikaltimų prevencijos kontūrai, kokiais pagrindais policija (kaip centrinės valdžios atstovė sprendžiant nusikaltimų prevencijos klausimus) veikia lokaliai, kokie valstybės ir savivaldos bendradarbiavimo mechanizmai užtikrina bendrą nusikaltimų prevencijos problemų sprendimą.

### Jungtinė Karalystė

Jungtinėje Karalystėje nusikaltimų prevencija pripažįstama viena iš Vidaus reikalų ministerijos (Home Office) funkcijų. Įtvirtinama, kad Vidaus reikalų ministerija atsako už nusikaltimų skaičiaus mažinimą ir jų prevenciją bei už užtikrinimą, kad žmonės jausis saugiai savo namuose ir bendruomenėse (Home Office Annual Report and Accounts 2018-2019). Artimos nusikaltimų prevencijai funkcijos priskiriamos ir kitiems valdžios sektoriams, pavyzdžiui, vienas iš Teisingumo ministerijos uždavinių yra saugoti visuomenę nuo nusikaltusių asmenų daromos žalos. Šis uždavinys įgyvendinamas užtikrinant tinkamą laisvės atėmimo vietų ir probacijos funkcionavimą (Ministry of Justice Annual Report and Accounts 2019-2020). Vis dėlto pagrindinės nusikaltimų prevencijos gijos pripažįstamos Vidaus reikalų ministerijai. Pavyzdžiui, Teisingumo ministerijos vaidmuo nusikaltimų prevencijoje apibrėžiamas Vidaus reikalų ministrės patvirtintoje Modernioje nusikaltimų prevencijos strategijoje (Home Office Modern Crime Prevention Strategy 2016). Kita vertus, minėta strategija negali būti laikoma įtvirtinančia Teisingumo ministerijos ir kitų institucijų funkcijas nusikaltimų prevencijoje, strategija formuluojama ne kaip planavimo dokumentas, o kaip požiūrius į nusikaltimų prevenciją apibendrinantis ir išreiškiantis tekstas.

Reikia pastebėti, kad Jungtinėje Karalystėje policija suvokiama daugiau kaip savivaldos, o ne centrinės valdžios institucija. Keletas policijos įstaigų veikia ir visos valstybės mastu. Pavyzdžiui, organizuotų nusikaltimų, regionų ribas peržengiančių ekonominių nusikaltimų, kitų sunkiausių nusikaltimų užkardymui ir tyrimui sukurta Nacionalinė nusikaltimų agentūra, kuri yra atsakinga Vidaus reikalų ministerijai (National Crime Agency 2020). Vis dėlto didžioji dalis policijos funkcijų patikėtos atskirose grafystėse veikiančioms policijos pajėgoms, kurių vadovus skiria vietos rinkimuose renkami pareigūnai – policijos ir nusikaltimų komisari (Police Reform and Social Responsibility Act 2011, Chapter 5, section 38), kurie įgyvendina ir merų tvirtinamus metinius Policijos ir nusikaltimų planus (Police Reform and Social Responsibility Act 2011, Chapter 3, section 6) (pastebėtina, kad vietinės policijos pajėgos dažniausiai apima daugiau nei vieną grafystę). Visuomenės įtraukimas į nusikaltimų prevencijos klausimų sprendimą užtikrinamas kiekvienoje policijos veiklos teritorijoje (o tokios teritorijos paprastai apima kelias grafystes – savivaldybes) steigiant Policijos ir nusikaltimų tarybas. Tokių tarybų steigimas yra privalomas. Įstatymai numato, kad Policijos ir nusikaltimų tarybos steigimą turi inicijuoti grafystės (savivaldybės) arba kelių grafysčių (savivaldybių) administracijos.

## Prancūzija

Prancūzijoje lyderio vaidmenį nacionalinėje nusikaltimų prevencijos sistemoje atlieka Tarpministerinis nusikaltimų ir radikalizacijos prevencijos komitetas. Komiteto Generalinis sekretoriatas veikia kaip atskira Vyriausybės įstaiga, turinti padalinius skirtinguose valstybės regionuose (Secrétariat général du Comité interministériel de prévention de la délinquance et de la radicalisation). Komitetą sudaro 14 ministrų, jam pirmininkauja Ministras pirmininkas (Décret n°2006-52 du 17 janvier 2006). Visgi komiteto veikla labiausiai siejama su Vidaus reikalų ministerijos funkcijomis. Komiteto posėdžiuose, jei nedalyvauja Ministras Pirmininkas, pirmininkauja Vidaus reikalų ministras.

Tarpinė grandis tarp Vyriausybės ir savivaldos yra vyriausybės skiriama didesnių teritorinių vienetų – departamentų administracija. Prancūzijos Respublikos vidaus saugumo kodeksas įtvirtina, kad kiekviename departamente turi būti sudaryta Nusikaltimų prevencijos, radikalizacijos, kovos su narkotikais, ir smurto prieš moteris taryba (Code de la sécurité intérieure,

Article D132-5). Kodeksas numato, kad kiekvienos tokios tarybos nariais turi būti nacionalinės policijos, žandarmerijos, kitų valstybės įstaigų, savivaldos, savivaldos įstaigų ir nevyriausybių organizacijų atstovai, o taryboms vadovauja vyriausybės atstovai departamentuose - prefektai (Code de la sécurité intérieure, Article D132-6). Santykiai tarp Vyriausybės ir savivaldos yra reguliuojami vietos saugumo susitarimų (contrat local de sécurité), kuriuos pasirašo prefektai, Respublikos prokuroras ir savivaldybių merai. Įstatymai įtvirtina, kad kontraktų sudarymą turi inicijuoti prefektai – Vyriausybės atstovai departamentuose. Kontraktai gali būti sudaromi su konkrečiomis atskiromis savivaldybėmis arba su keliomis savivaldybėmis iškart. Įstatymai reikalauja, kad rengiant susitarimus dalyvautų ir aukštųjų mokyklų rektoriai arba jų atstovai (Circulaire du 28 octobre 1997 relative à la mise en oeuvre des contrats locaux de sécurité, Article I.1).

Saugumo susitarimų pagrindu savivaldybėse (vienoje savivaldybėje ar keliose savivaldybėse bendrai) sukuriama vietinės nusikaltimų prevencijos tarybos (Circulaire du 28 octobre 1997 relative à la mise en oeuvre des contrats locaux de sécurité, Article I.1). Įstatymai nereikalauja, kad į vietines nusikaltimų prevencijos tarybas būtų įtraukti savivaldos įstaigų, nevyriausybių organizacijų ir verslo įmonių atstovai (Circulaire du 28 octobre 1997 relative à la mise en oeuvre des contrats locaux de sécurité, Article I.1).

Įstatymai taip pat įtvirtina, kad kiekvienas saugumo susitarimas turi būti pasirašomas tik prieš tai atlikus saugumo savivaldybėje (ar savivaldybėse) auditą, apibrėžia kokie klausimai turi būti analizuojami tokių auditų metu. Pavyzdžiui, kad turi būti įvertinti ir nusikaltimų skaičiai, ir gyventojų saugumo jausmas (Circulaire du 28 octobre 1997 relative à la mise en oeuvre des contrats locaux de sécurité, Article I.3). Taip pat įstatymai apibrėžia kaip turi atrodyti aukščiau minėtais saugumo susitarimais įtvirtinami bendri Vyriausybės ir savivaldos nusikaltimų prevencijos planai: juose turi būti įtvirtinti nusikaltimų prevencijos prioritetai, kiekybiniais rodikliais apibrėžiama kokių priemonių turi imtis savivaldos institucijos, kad policija ir žandarmerija imtųsi papildomų priemonių gerinti saugumo situaciją savivaldybėje (savivaldybėse) (Circulaire du 28 octobre 1997 relative à la mise en oeuvre des contrats locaux de sécurité, Article II.1). Atkreiptinas dėmesys į tai, kad Prancūzijoje funkcionuoja kelios policijos struktūros.

Pirmiausia, išskirtinos dvi struktūros: Žandarmerija – sukarinta, Vidaus reikalų ministerijai pavaldi struktūra, kuri daugiausiai atlieka policijos funkcijas mažiau apgyvendintose teritorijose, ir Nacionalinė policija, civilinė institucija, kurios pagrindinė veiklos sfera yra miestai. Tačiau greta jų Prancūzijoje reikšmingas yra savivaldos institucijoms pavaldžios municipalinės policijos

vaidmuo – jai patikima didelė dalis viešosios tvarkos palaikymo funkcijų (Code général des collectivités territoriales, Article L2212-2). Tad vietos saugumo susitarimuose dėmesys skiriamas ir valstybinių, ir savivaldos policijos struktūrų veiklos derinimui.

Tarpministerinio nusikaltimų ir radikalizacijos prevencijos komiteto patvirtinta 2020-2024 metų Nacionaline nusikaltimų prevencijos strategija siekiama užtikrinti nusikaltimų prevencijoje dalyvaujančių didelio skaičiaus skirtingo pavaldumo ir skirtingos kompetencijos institucijų sistemingumą. Strategija yra orientuota į keturias veiklos kryptis – mažamečių (iki 12 metų amžiaus) vaikų delinkvencijos prevenciją, nusikaltimų prieš pažeidžiamoms grupėms (šiai grupei priskiriamos ir moterys) priklausančius asmenis prevenciją, visuomenės ištraukimo į nusikaltimų prevenciją didinimą bei valstybės ir savivaldybės institucijų bendros veiklos savivaldybių lygmeniu koordinavimą. Strategijoje aiškiai apibrėžiamos priemonės, kurių reikėtų imtis, taip pat nurodoma kokioms kategorijoms priklausantys subjektai (pvz.: švietėjai, verslo įmonės ir pan.) turėtų imtis atitinkamų priemonių įgyvendinimo (Stratégie nationale de prévention de la délinquance 2020-2024). Kartu Tarpministerinis nusikaltimų ir radikalizacijos prevencijos komitetas akcentuoja, kad šia strategija nesiekama sukurti bendros nacionalinės nusikaltimų prevencijos politikos ir teigia, kad strategija siekiama atverti platesnes galimybes vietinėms iniciatyvoms bei eksperimentavimui (Comité Interministériel de Prévention de la Délinquance et de la Radicalisation).

## Vokietija

Vokietijoje nusikaltimų prevenciją ir policijos veiklą linkstama traktuoti kaip federalinę valstybę sudarančių subjektų – žemių kompetenciją. Federalinė policija (Bundespolizei) atlieka subsidiarų vaidmenį federacinių žemių policijos struktūrų atžvilgiu, imasi konkrečių apsaugos klausimų tik jei be federalinės policijos pagalbos jie negali būti laiku ir tinkamai išspręsti (Gesetz über die Bundespolizei, § 1(4)). Įstatymai atskirai pripažįsta ir federalinės policijos funkciją vykdyti nusikaltimų prevenciją savo kompetencijos ribose (Gesetz über die Bundespolizei, § 1(5)). Federalinės kriminalinės policijos (Bundeskriminalamt) kompetencijai priskiriami tik tam tikri tarptautinį elementą turintys nusikaltimai (tarptautinis terorizmas, tarptautinė organizuota narkotikų kontrabanda ir kt.), taip pat visi sunkūs nusikaltimai, dėl kurių tyrimo į federalinę policiją kreipiasi prokurorai. Taip pat, kaip ir Federalinės policijos atveju, įstatymai pripažįsta

Federalinės kriminalinės policijos funkciją vykdyti nusikaltimų prevenciją – turimais informacijos ir žvalgybos ištekliais remti federalinės policijos (bundespolizei) ir federacijos žemių policijos institucijų vykdomą itin sunkių ir tarptautinių nusikaltimų prevenciją (Gesetz über das Bundeskriminalamt, § 2(1)).

Pavyzdiniu modeliu, kaip organizuojama nusikaltimų prevencija Vokietijos Federacinės Respublikos atskirose žemėse dažnai pristatoma Žemutinė Saksonija. Didele dalimi prie to prisideda stipraus kriminologinių tyrimų centro šioje žemėje – žemės Teisingumo ministerijos įsteigto Žemutinės Saksonijos kriminologinių tyrimų instituto – veikla (Kriminologisches Forschungsinstitut Niedersachsen).

Žemutinėje Saksonijoje nusikaltimų prevencijos klausimus sprendžia dvi institucijos – Teisingumo ministerija bei Žemės policija (Landeskriminalamt). Tačiau, jei Teisingumo ministerija koncentruojasi į socialinę, bendruomeninę prevenciją (Kommunale Kriminalprävention) (Niedersächsisches Justizministerium 2020), tai policijos veiklos kryptis yra techninė ir urbanistinė (Technische Prävention/Städtebau) bei biheavioristinė prevencija (Verhaltensorientierte Prävention) (Landeskriminalamt Niedersachsen. Organigramm des LKA Niedersachsen). Toks išskyrimas vyrauja ne tik žemės, bet ir federaliniame lygmenyje. Jau minėta, kad ir policijos veiklos, ir prevencijos funkcijos Vokietijos Federacinėje Respublikoje reguliuojamos ne federaliniame, o žemių lygmenyje. Vis dėlto federaliniu mastu vykdoma policinės nusikaltimų prevencijos programa (Programm Polizeiliche Kriminalprävention) (Jahresbericht der Kommission Polizeiliche Kriminalprävention der Länder und des Bundes 2019). Tiesa, programa šiuo atveju suvokiama kaip bendra veikla, o ne kaip tokią veiklą reguliuojantis planavimo dokumentas. Atkreiptinas dėmesys ir į tai, kad policijos funkcijas Vokietijoje gali vykdyti ir ne policijos institucijos (savivaldos darbuotojai ar savanoriškais pagrindais veikiančios organizacijos). Pavyzdžiui, Žemutinės Saksonijos policijos įstatymas numato, kad policija gali nuspręsti perduoti atskirų policijos uždavinių vykdymą pagalbiniais policijos tarnautojams (Hilfspolizeibeamtinnen), kuriems kartu su funkcijomis perduodami ir atitinkami policijos įgaliojimai (Niedersächsisches Polizei- und Ordnungsbehördengesetz (NPOG), § 95). Praktikoje šia nuostata dažniausiai naudojamosi policijos funkcijas patikint už tam tikras didesnes teritorijas atsakingiems verslams (eismo reguliavimo funkcijas), apsaugos kompanijoms, gamtos inspektoriams ir pan. (Limburg 2012). Miestuose nėra praktikos vietoj federacinės žemės policijos pasitelkti savivaldai pavaldžių pagalbinių policijos tarnautojų paslaugas.



Atsižvelgiant į tai, kad daugelį nusikaltimų prevencijai svarbių funkcijų, net pačias skirtingas nusikaltimų prevencijos priemones, vykdo skirtingiems vykdomosios valdžios sektoriams priskiriamos institucijos, Žemutinėje Saksonijoje sukurta patariamoji Žemutinės Saksonijos prevencijos taryba. Tarybos nariai yra 270 federalinių, žemės, savivaldos, nevyriausybių, verslo, mokslo ir kitų organizacijų (Danish Crime Prevention Council 2012), o tarybos steigiamuosiuose dokumentuose pripažįstama, kad jos nariais gali tapti bet kuris subjektas (Geschäftsordnung des Landespräventionsrates Niedersachsen gemäss Beschluss des Vorstandes, §2). Žemutinės Saksonijos prevencijos tarybos steigiamuosiuose dokumentuose įtvirtinta, kad tarybos sekretoriato funkcijas atlieka viena iš tarybos narių Niedersächsisches Polizei- und Ordnungsbehördengesetz – šios Vokietijos žemės Teisingumo ministerija (Geschäftsordnung des Landespräventionsrates Niedersachsen gemäss Beschluss des Vorstandes, §3(1)).

Didelė dalis nusikaltimų prevencijos funkcijų įgyvendinamos ne žemės, bet vietos bendruomenių lygmenyje. Šiam tikslui sukurtos vietos nusikaltimų prevencijos tarybos. Žemutinėje Saksonijoje jų veikla pasiteisino. Visgi, nors savu laiku vietos nusikaltimų prevencijos tarybos buvos sukurtos daugelyje Vokietijos vietų, daugelis jų veikė vos kelis metus. Atlikti tyrimai parodė, kad nepasiteisino ir veiklą greitai baigė tos vietinės nusikaltimų prevencijos tarybos, kurios buvo sukurtos „nurodymais iš viršaus“ ir policijos iniciatyva (Schreiber Münch and Schreiber 2018).

Reikėtų paminėti ir Vokietijoje federaliniame lygmenyje veikiančią Vokiečių nusikaltimų prevencijos forumą (Deutsches Forum für Kriminalprävention). Forumas, panašiai kaip Žemutinės Saksonijos nusikaltimų prevencijos taryba, veikia kaip atskiras nevyriausybiniis juridinis asmuo, kurio steigėjai yra 62 institucijos – federalinės ministerijos, federacijos žemės, miestų sąjungos, verslo sąjungos, profesinės sąjungos (Stiftung Deutsches Forum für Kriminalprävention). Paminėti verta ir su Forumu susietą, federalinės Vidaus reikalų ministerijos įsteigtą, Nacionalinį nusikaltimų prevencijos centrą (Nationales Zentrum Kriminalprävention (NZK)), kuris turėtų tapti institucija, kuri, greta jau veikiančio Kriminologijos centro KrimZ, akumuliuoja atliekamus mokslinius tyrimus. Pastarasis taip pat jungia federalines ir federacijos žemių pastangas nusikaltimų prevencijos tyrimams atlikti, tokie tyrimai bendrai finansuojami Federalinės Vyriausybės ir Federacijos žemių) (Kriminologische Zentralstelle. Forschungs- Und Dokumentationseinrichtung Des Bundes Und Der Länder).

## Švedija

Švedija skiriasi nuo aukščiau apžvelgtų valstybių tuo, kad joje nėra vidaus reikalų ministerijos. Vidaus reikalų ministerijoms paprastai priskiriamas funkcijas šioje valstybėje vykdo Teisingumo ministerija, tačiau Teisingumo ministerijos struktūroje taip pat yra ir Vidaus reikalų ministro pareigybė. Teisingumo ministerija administruoja ir Švedijos policijos valdybos, Švedijos kalėjimų ir probacijos tarnybos (Kriminalvården), Švedijos baudžiamojo persekiojimo valdybos (prokuratūros) (Aklagarmyndigheten) darbą (Organisation and Responsibilities of the Ministry of Justice).

Viena iš Teisingumo sistemos pavaldume veikiančių Vyriausybės įstaigų yra Švedijos nacionalinė nusikaltimų prevencijos taryba (Brottsförebyggande rådet). Pagrindinė Tarybos funkcija yra informacinis baudžiamosios justicijos sistemos aprūpinimas, todėl Tarybos funkcijos koncentruojasi į statistinių duomenų apie kriminogeninę situaciją kaupimą. Svarbus Tarybos vaidmuo ir palaikant ryšius su mokslo institucijomis, tarpininkaujant, kad naujų mokslo tyrimų rezultatai pasiektų praktikus, o praktikų poreikiai pasiektų universitetus (Brottsförebyggande rådet).

Pagrindinės nuostatos, kurių laikomasi vykdant nusikaltimų prevenciją Švedijoje, yra išdėstytos Vyriausybės 2016 metų Nacionalinėje nusikaltimų prevencijos programoje (A national crime prevention programme „Combating crime together“). Pastebėtina, kad ši programa negali būti laikoma planavimo instrumentu, joje nenumatomos priemonės, kurių turėtų imtis vienos ar kitos institucijos. Programoje dėstomas Vyriausybės požiūris į nusikaltimus ir nusikaltimų prevenciją, taip siekiant bendro problemų ir jų sprendimo būdų suvokimo nusikaltimų prevencijos sistemoje.

Nors Vyriausybės patvirtinta programa įtvirtina, kad nusikaltimų prevenciją lokaliame lygmenyje koordinuoja savivaldybės, Švedijoje praktiškai nėra kitose valstybėse veikiančių vietinių nusikaltimų prevencijos tarybų analogų, valstybėje taip pat veikia vieninga policijos institucija, municipalinės policijos analogų irgi nėra (nors iki 1965 metų policijos pajėgos buvo pavaldžios ne Vyriausybei, o savivaldybėms (Furuhagen 2009)), o nusikaltimų prevencija pripažįstama kaip viena pagrindinių policijos funkcijų (Polislag, 2 §). Nacionalinėje nusikaltimų prevencijos programoje įtvirtinamas požiūris, kad vietinės nusikaltimų prevencijos tarybos ateityje turi atsirasti kiekvienoje savivaldybėje (Government Offices of Sweden Ministry of Justice 2016).

## Suomija

Nusikaltimų prevencija Suomijoje taip pat priskiriama Teisingumo ministerijos kompetencijai (Ministry of Justice Finland). Tačiau, skirtingai nei Švedijoje, šioje valstybėje funkcionuoja atskira Vidaus reikalų ministerija, kuriai pavaldi policija (Ministry of the Interior Finland). Nusikaltimų prevenciją įstatymai pripažįsta kaip vieną iš pagrindinių policijos funkcijų (Poliisilaki, 1 §).

Siekiant koordinuoti skirtingų institucijų vykdomas nusikaltimų prevencijos veiklas, Teisingumo ministerijoje įsteigta Nacionalinė nusikaltimų prevencijos taryba (Rikoksantorjuntaneuvosto). Taryba veikia ne kaip atskiras institucinis darinys, bet kaip komisija ar darbo grupė, kurios narius 3 metų kadencijai skiria Vyriausybė. Tarybą sudaro 15 narių, atstovaujančių ministerijas, savivaldybes, kriminologinius tyrimus vykdančias institucijas ir verslą (National Council for Crime Prevention).

Pagrindinės nusikaltimų prevencijos nuostatos įtvirtintos Nacionalinėje nusikaltimų prevencijos programoje (National Crime Prevention Programme „Working Together for Safer and More Secure Communities“). Ši programa laikoma nusikaltimų prevencijos planavimo, o ne tik požiūrių į nusikaltimų prevenciją išreiškimo, dokumentu. Programoje formuluojamos atskiros nusikaltimų prevencijos priemonės, nurodoma kokios subjektų kategorijos turėtų įsitraukti į šių priemonių įgyvendinimą. Visgi pastebėtina, kad programoje priemonės formuluojamos itin abstrakčiai. Taip pat dažniausiai neapibrėžiami jų įgyvendinimo terminai ir atsakomybės. Todėl galima teigti, kad pagrindinė programos paskirtis – kurti bendrą nusikaltimų prevencijos problemų ir jų sprendimo būdų supratimą, o ne planuoti konkrečias nusikaltimų prevencijos veiklas.

Policija Suomijoje funkcionuoja kaip vieninga institucija, o savivaldybėms pavaldžios policijos struktūros nėra sukurtos. Suomijoje taip pat nėra kuriamos vietinės nusikaltimų prevencijos tarybos valdžios ir policijos bendradarbiavimui. Tokių tarybų sukūrimas nėra numatomas ir Nacionalinėje nusikaltimų prevencijos programoje. Vietoj to, programa skatina nusikaltimų prevencijos klausimus įtraukti į jau funkcionuojančių vietinių jaunimo, pagyvenusių žmonių ir negalios tarybų veiklą (National Crime Prevention Programme „Working Together for Safer and More Secure Communities“).

## Nusikaltimų prevencijos ir kontrolės būklė Lietuvoje nacionaliniame, regioniniame, savivaldos ir instituciniame lygmenyse

Nusikaltimų prevencijos Lietuvoje sistemos kūrimui dėmesys skiriamas nuo pat Nepriklausomybės pradžios. Galima paminėti dešimtis Lietuvos Respublikos Seimo (toliau – LRS) ir Lietuvos Respublikos Vyriausybės (toliau – LRV) priimtų prevencinių programų, tarpinstitucinių veiklos planų ir kitų dokumentų, kuriuose buvo numatoma nusikaltimų prevencijos plėtra. Vis dėlto, kaip pripažįstama Viešojo saugumo plėtros 2015-2025 metų programoje (toliau – Viešojo saugumo plėtros programa), nusikaltimų prevencijos ir kontrolės sistemos modelis nėra sukurtas (Viešojo saugumo plėtros programa, 16 p.). Vis dėlto tam tikri modelio bruožai yra. Juos galima išskirti nacionaliniame, regioniniame, savivaldos ir instituciniame lygmenyse.

### Nacionalinis lygmuo

Lietuvos Respublikos nacionalinio saugumo pagrindų įstatymas įtvirtina, kad Nacionalinio saugumo strategijai įgyvendinti rengiamos ilgalaikės valstybinės saugumo stiprinimo programos (LR nacionalinio saugumo pagrindų įstatymas, 5 str. 1 d.). Net keletas Nacionalinio saugumo strategijoje minimų uždavinių yra susiję su nusikaltimų prevencija, artimiausias šiam klausimui uždavinys yra viešojo saugumo stiprinimas. Pastarojo uždavinio įgyvendinimui skirtoje Viešojo saugumo plėtros programoje taip pat pripažįstama, kad nusikaltimų prevencija yra svarbi šios programos kryptis – įtvirtinama, kad Viešojo saugumo plėtros programa tęsiamas aktualių ir svarbių Nacionalinės nusikaltimų prevencijos ir kontrolės programos nuostatų įgyvendinimas (Viešojo saugumo plėtros programa, 4 p.), o nusikaltimų prevencija netiesiogiai pripažįstama vienu iš dviejų visos programos tikslų.

Nors tiesiogiai su nusikaltimų prevencija siejamas tik vienas iš Viešojo saugumo plėtros programoje formuluojamų uždavinių – nusikalstamų veikų ir kitų teisės pažeidimų prevencijos veiksmingumo didinimas, galima pripažinti, kad savo pobūdžiu nusikaltimų prevencijos formomis laikytinas ir kitų aptariamų programos pirmojo tikslo (sukurti gyvenamąją aplinką, saugią nuo nusikalstamų veikų) uždavinių įgyvendinimas – smurto masto mažinimas, pakartotinio nusikaltimo rizikos mažinimas ir kt. Vien tik šio pirmojo iš penkių programos tikslų įgyvendinimui numatyta skirti daugiau nei trečdalį Viešojo saugumo plėtros programos įgyvendinimo tarpinstituciniame veiklos plane numatytų asignavimų (Viešojo saugumo plėtros 2015–2025 metų

programos įgyvendinimo tarpinstitucinis veiklos planas). Be to, nusikaltimų prevencijos priemonės minimos ir apibrėžiant kitų aptariamą programą tikslų uždavinius ir jų įgyvendinimo kryptis, pavyzdžiui, nusikalstamų veikų darymo elektroninėje erdvėje galimybių mažinimas, prekybos žmonėmis prevencijos tobulinimas, gyventojų pažiūrų radikalėjimo procesų stebėsenos, prevencijos ir deradikalizavimo sistemos veiksmingumo didinimas, interneto naudojimo teroristiniais tikslais galimybių mažinimas, potencialių terorizmo taikinių pažeidžiamumo mažinimo priemonių vykdymas, neteisėtos migracijos prevencijos stiprinimas, prevencinių priemonių, skirtų neteisėtai įvežtų prekių apyvartai (pasiūlai ir paklausai) mažinti, plėtra. Taigi, galima pripažinti, kad Viešojo saugumo plėtros programoje nusikaltimų prevencijai skiriama pakankamai dėmesio.

Kartu reikia pastebėti, kad nusikaltimų prevencija nėra priskiriama nei vienos iš LRV ministerijų kompetencijai. Vienintelė valstybės institucija, kuriai įstatymais yra pavesta vykdyti nusikalstamų veikų ir administracinių teisės pažeidimų (nusižengimų) prevenciją yra policija (LR policijos įstatymas, 5 str. 1 d. 4 p.). Lietuvos Respublikos vietos savivaldos įstatymas savarankiškąją savivaldybių funkcija pripažįsta dalyvavimą kuriant ir įgyvendinant nusikaltimų prevencijos priemones (LR vietos savivaldos įstatymas, 6 str. 1 d. 34 p.). Atkreiptinas dėmesys, kad įstatyme pasirinkta formuluotė suponuoja, kad savivaldybėms pripažįstama ne teisė „kurti ir įgyvendinti“, bet teisė „dalyvauti kuriant ir įgyvendinant“ nusikaltimų prevencijos priemones. Lyginant šią formuluotę su įtvirtinta Policijos įstatyme, galima teigti, kad įstatymai suponuoja tik savivaldybių įsitraukimą į policijos inicijuojamas nusikaltimų prevencijos priemones. Tokios formuluotės ne itin dera su Viešojo saugumo plėtros programos nuostatomis plėsti ir stiprinti savivaldybių vaidmenį kuriant saugią gyvenamąją aplinką, palaipsniui decentralizuojant ir perduodant savivaldybėms bendrosios nusikalstamų veikų ir kitų teisės pažeidimų prevencijos koordinavimo funkcijas (Viešojo saugumo plėtros programa, 43.1.2. pp.). Pripažįstama, kad policijos vaidmuo turėtų likti iš esmės tik ekspertinis ir konsultacinis (Viešojo saugumo plėtros programa, 18 p.). Aiškų savivaldos institucijų ir policijos funkcijų vykdant nusikaltimų prevenciją atribojimas ir suderinimas yra viena iš itin reikšmingų nusikaltimų prevencijos sistemiškumo užtikrinimo sąlygų.

Nors Viešojo saugumo plėtros programoje numatoma, kad lyderystė kuriant ir įgyvendinant nusikaltimų prevencijos priemones turi tekti savivaldos institucijoms, vyriausybės vaidmuo vystant nusikaltimų prevencijos sistemą valstybėje negali būti neigiamas. Tuo tarpu, kaip minėta, nusikaltimų prevencija nėra minima nei prie Vidaus reikalų ministerijos (Lietuvos Respublikos

vidaus reikalų ministerijos nuostatai 1998) (toliau – VRM), nei prie Teisingumo ministerijos (toliau – TM) (Lietuvos Respublikos vidaus reikalų ministerijos nuostatai 1998) funkcijų. Labai artima nusikaltimų prevencijai (nusikaltimų priežasčių šalinimui) yra viena iš pagrindinių VRM funkcijų – valstybės politikos viešojo saugumo srityje formavimas, apimantis rizikos veiksnių, pavojų ir grėsmių nacionaliniam saugumui nustatymą bei vertinimo organizavimą ir koordinavimą (Lietuvos Respublikos vidaus reikalų ministerijos nuostatai, 8.1. pp.). Tačiau atkreiptinas dėmesys, kad ne tik VRM reguliavimo sferoje esanti policija, bet ir Teisingumo ministerijos reguliavimo sferoje esančios probacijos tarnybos bei laisvės atėmimo įstaigos sprendžia atskirus nusikaltimų prevencijos uždavinius. Nuteistųjų resocializacija ir nusikalstamų veikų recidyvo mažinimas (tad ir pakartotinai daromų nusikaltimų prevencija) yra pripažįstami kaip Kalėjimų departamento prie Lietuvos Respublikos teisingumo ministerijos funkcijos (Kalėjimų departamento prie Lietuvos Respublikos teisingumo ministerijos nuostatai, 8.1. pp.). Lietuvos probacijos tarnybos nuostatuose įtvirtintos tokios tarnybos funkcijos kaip organizuoti ir vykdyti probuojamų asmenų teisės pažeidimų prevenciją, bendradarbiauti su valstybės, savivaldybių ir kitomis institucijomis siekiant užtikrinti veiksmingą probuojamųjų asmenų resocializaciją ir mažinti jų nusikalstamų veikų recidyvą (Lietuvos probacijos tarnybos nuostatai, 8.5., 8.6. pp.). Neturėtų būti užmiršta ir tai, kad artimas nusikaltimų prevencijai funkcijas vykdo Lietuvos Respublikos socialinės apsaugos ir darbo ministerija (toliau – SADM). Ši ministerija formuoja socialinės integracijos (taip pat ir smurtą patiriančių asmenų, prekybos žmonėmis aukų, sergančiųjų priklausomybės ligomis, iš laisvės atėmimo vietų grįžusių asmenų socialinės integracijos) politiką, analizuoja situaciją, siūlo priemones, rengia ir teikia Vyriausybei teisės aktų projektus dėl smurtą patiriančių asmenų, prekybos žmonėmis aukų, iš laisvės atėmimo vietų grįžusių asmenų atskirties mažinimo, koordinuoja iš laisvės atėmimo vietų grįžusių asmenų socialinės integracijos, integracijos į darbo rinką procesą, koordinuoja priemonių, susijusių su pagalba smurto artimoje aplinkoje ir prekybos žmonėmis aukomis bei su kompleksinės pagalbos teikimu smurtą patyrusiems asmenims, įgyvendinimą (LR socialinės apsaugos ir darbo ministerijos nuostatai, 7.11., 8.11.7., 8.11.8, 8.11.9, 8.11.15. pp.).

Atsižvelgiant į tai, kad nusikaltimų prevencijoje dalyvauja daug skirtingo lygmens ir skirtingas kompetencijas turinčių institucijų, reikalingas jų veiklos koordinavimas. Tuo tikslu 1997 metais buvo įsteigta viešoji įstaiga Nusikalstamumo prevencijos Lietuvoje centras, kurio steigėjais yra Lietuvos Respublikos Prezidentas, LRS, LRV, Lietuvos Aukščiausiasis Teismas, Lietuvos

savivaldybių asociacija ir Vilniaus miesto savivaldybės administracija. Deja, Centro vaidmuo nusikaltimų prevencijos praktikoje neįsitvirtino.

### Regioninis ir savivaldos lygmenys

Viešojo saugumo plėtros programoje numatyta nusikaltimų prevencijos veiklų koordinavimą sutelkti savivaldoje. Reikia pastebėti, kad toks siekis yra įtvirtintas dar prieš 10 metų LRV patvirtintoje Saugios savivaldybės koncepcijoje (Saugios savivaldybės koncepcija 2011). Koncepcijoje nuosekliai ir išsamiai dėstomos pagrindinės nuostatos, kuriomis turėtų būti remiamasi siekiant, kad savivaldybės atliktų didesnę vaidmenį gyventojų saugumo užtikrinime. Koncepcijos nuostatos yra aktualios ir dabar. Deja, koncepcijos nuostatos įtvirtintos tik rekomendacijų savivaldybėms forma. Kitoks reguliavimas ir negalėjo būti įtvirtintas, nes vietos savivalda Konstitucijoje įtvirtinama kaip savaveiksmiškumo pagrindais veikianti vietinė viešojo administravimo sistema, kuri tiesiogiai nėra pavaldi valstybės valdžios institucijoms (Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 1998 m. vasario 18 d. nutarimas), tad Vyriausybės nustatytas teisinis reguliavimas yra privalomas savivaldybių institucijoms tik kai įstatymuose nustatyta, kad tam tikrus santykius, susijusius su įstatymų reikalavimų įgyvendinimo tvarka (procedūromis), reguliuoja Vyriausybė (Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 2004 m. vasario 11 d. sprendimas).

Nors Saugios savivaldybės koncepcijoje yra įtvirtinta rekomendacija parengti programas ir (ar) priemonių planus gyventojų saugumo stiprinimo tikslams įgyvendinti (Saugios savivaldybės koncepcija, 21.2. pp.), šia nuostata vadovaujamosi tik nedideliame skaičiuje savivaldybių. Nusikaltimų prevencijos ir kontrolės programos yra patvirtinusios tik 10 iš 60 savivaldybių tarybų (Anykščių rajono, Jonavos rajono, Joniškio rajono, Kalvarijos, Kauno miesto, Kazlų Rūdos, Plungės rajono, Rokiškio rajono, Šiaulių miesto, Švenčionių rajono savivaldybių tarybos). Atkreiptinas dėmesys, kad ankstesniais metais atskiros (nesančios strateginių veiklos planų sudėtinėmis dalimis) programos buvo vykdytos ir kai kuriose kitose savivaldybėse: Elektrėnuose, Klaipėdos rajone, Pagėgiuose, Palangoje, Ignalinos rajone. Tačiau tokios programos visur buvo ir yra sudaromos 2 metų laikotarpiui, minėtose savivaldybėse jos nebuvo atnaujintos ir nebetęsiamos. Yra tikimybė, kad pastangos inicijuoti nusikaltimų prevencijos programas savivaldybėse nesusiteisino, nes jos atėjo ne iš vietos bendruomenių, o iš Vyriausybės planų.

Atskirų savivaldybių programose dauguma nuostatų atsikartoja pažodžiui, programos rengiamos be detalesnės empirinių duomenų apie kriminogeninę padėtį ir kriminogeninius veiksnius savivaldybėse analizės. Dar mažiau dėmesio nusikaltimų prevencijai skiriama tose savivaldybėse, kuriose minėtos programos tvirtinamos ne kaip atskiri teisės aktai, bet kaip sudėtinės savivaldybių strateginių veiklos planų dalys.

Nedaugelyje savivaldybių įgyvendinama ir kita Saugios savivaldybės koncepcijos rekomendacija - įsteigti savivaldybės administracijoje atskirą padalinį (departamentą, skyrių, poskyrį) ar pareigybę, atsakančią už gyventojų saugumo stiprinimo veiklos organizavimą savivaldybėje arba pavesti šią atsakomybę jau įsteigtam savivaldybės administracijos padaliniui (toliau – atsakingas subjektas) ir užtikrinti tinkamą atsakingo subjekto veiklą (Saugios savivaldybės koncepcija, 20.1. pp.). Gali būti, kad daugumoje savivaldybių atitinkamos funkcijos yra pavestos atskiriems savivaldybės tarnautojams ar savivaldybių administracijų padaliniams. Tačiau viešosios tvarkos skyriai įsteigti beveik pusėje, tiksliau 26, savivaldybių administracijų, o specialios nusikaltimų prevencijos komisijos sukurtos tik 12 savivaldybių (Alytaus rajone, Elektrėnuose, Ignalinos rajone, Joniškio rajone, Kazlų Rūdoje, Klaipėdos rajone, Kretingos rajone, Pasvalio rajone, Plungės rajone, Rokiškio rajone, Šalčininkų rajone, Švenčionių rajone). Daugumoje atvejų tokių komisijų nariais yra tik savivaldybės ir savivaldybėje veiklą vykdančių valstybės įstaigų atstovai, o į jų sudėtį praktiškai neįtraukiami vietos bendruomenių ir nevyriausybinių organizacijų atstovai. Reikia pastebėti, kad ankstesniais metais nusikaltimų prevencijos komisijos funkcionavo didesniame skaičiuje savivaldybių (pvz.: Molėtų rajone, Trakų rajone), tačiau jų veikla nebuvo tęsiama. Yra tikimybė, kad tokių komisijų veiklos efektyvumui taip pat trukdo tai, kad jų kūrimo paskatos atėjo ne iš bendruomenių poreikių, o iš Vyriausybės planų. Atkreiptinas dėmesys ir į tai, kad nusikaltimų prevencijos komisijų kūrimas savivaldybėse galėtų remtis ir ne Vyriausybės rekomendacijomis, bet Vyriausybės vietinėmis iniciatyvomis. Pavyzdžiui, Vyriausybės atstovų įstaigos nuostatuose numatyta specifinė šios įstaigos teisė prireikus sudaryti darbo grupes įstaigos kompetencijai priskirtiems klausimams spręsti, įtraukti į jas valstybės ir savivaldybių institucijų ir įstaigų, mokslo ir mokymo įstaigų ir organizacijų, kitų įstaigų ir organizacijų atstovus ir specialistus (Vyriausybės atstovų įstaigos nuostatai, 11.4. pp.).

Policijos įstatymas nustato, kad policija bendradarbiauja su kitomis valstybės ar savivaldybių institucijomis, įstaigomis, asociacijomis ar kitais asmenimis juos įtraukdama į bendrą nusikaltimų prevencijos ir kontrolės veiklą (LR policijos įstatymas, 11 str. 2 d.). Tačiau įstatymuose nėra nuostatų, reikalaujančių ar skatinančių policiją įsitraukti į kitų institucijų ir



nevyriausybinų organizacijų veiklas. Sekant teisės normomis, netgi policijos pareigūnų dalyvavimas savivaldybių nusikaltimų prevencijos komisijose gali būti laikomas policijos pareigūnų nedarbine veikla. Taip suprantamas dabartinis reguliavimas turėtų itin negatyvų poveikį nusikaltimų prevencijai, todėl reikėtų patikslinti atitinkamas įstatymines nuostatas.

### Institucinis lygmuo

Kaip minėta, nusikaltimų prevencijos funkcijos minimos daugelio institucijų veiklą reglamentuojančiuose teisės aktuose ir tai yra pozityvu. Nusikaltimų prevencija yra itin įvairiapusiška, labai skirtingų kompetencijų reikalaujanti veikla. Todėl kuo daugiau institucijų įsitraukia į šios veiklos vystymą, tuo didesnė nusikaltimų prevencijos, kaip visumos, veiksmingumo tikimybė.

Kita vertus, turėtų būti aiškiai suvokiama (nebūtinai apibrėžta teisės normomis), kuo kuri institucija gali prisidėti prie nusikaltimų prevencijos, kokiomis nuostatomis grindžiamas toks prisidėjimas. Deja, tokio apibrėžtumo stokojama. Netgi apibrėžiant konkrečių darbuotojų funkcijas formuluojamos nuostatos leidžia tokias funkcijas suprasti dviprasmiškai. Pavyzdžiui, dabar policijos komisariatų veiklos skyriuose ar viešosios tvarkos tarnybose dirbančių bendruomenės pareigūnų funkcijos apibrėžiamos aiškiai akcentuojant nusikaltimų prevenciją kaip pagrindinį jų veiklos objektą. Policijos prevencinės veiklos organizavimo apraše nusikaltimų prevencijos sąvoka konkretinama išskiriant bendrąją, individualiąją nusikalstamų veikų ir kitų teisės pažeidimų prevenciją bei nusikalstamų veikų ir kitų teisės pažeidimų situacijų prevenciją, bendruomenės pareigūnams pavedant tik bendrąją prevenciją ir aplinkos saugumo vertinimą (Policijos prevencinės veiklos organizavimo aprašas, 3 p., 5.3. pp.). Vis dėlto net apibrėžiant bendrąją prevenciją dėmesys koncentruojamas į teisės pažeidimų užkardymą ir savisaugos iniciatyvų stiprinimą. Nusikaltimų priežasčių šalinimas paminimas tik nurodant, kad bendruomenės pareigūnai turi imtis papildomų, į nusikaltimų priežastis orientuotų, projektų. Tad, viena vertus, galima teigti, kad bendruomenės pareigūnams patikimos daugiausiai situacinės nusikaltimų prevencijos, itin susijusios su nusikaltimų kontrole, funkcijos. Kita vertus, vertinant pačią sistemą iš vidaus, ryškėja, kad bendruomenės pareigūnų darbe svarbiausi yra socialinio darbo įgūdžiai (Palšis 2014). O tai rodo, kad bendruomenės pareigūnai daug dėmesio skiria ir socialinei nusikaltimų prevencijai. Tikslinga tokius požiūrius išgryninti, įsivertinti ar tikrai policijai tikslinga vykdyti socialinės nusikaltimų prevencijos funkcijas.

Funkcijų reglamentavimo įvertinimas svarbu ne tik policijos veikloje. Pavyzdžiui, kalbant apie laisvės atėmimo vietų ir probacijos tarnybų funkcijas Lietuvos Respublikos bausmių vykdymo kodeksas remiasi socialinės reabilitacijos sąvoka (LR bausmių vykdymo kodeksas, 57 str.), kuri dažnai tapatinama su socialine integracija ar resocializacija. Tačiau iš pačio kodekso nuostatų analizės ryškėja, kad pagrindinis dėmesys vykdant šią veiklą skiriamas ne asmens sugrąžinimui į visuomenę, o visuomenės apsaugai nuo bausmę atliekančio asmens – pagrindiniais socialinės reabilitacijos tikslais pripažįstami nuteistųjų nusikalstamo elgesio rizikos mažinimas, nusikalstama veika padarytos žalos atlyginimas, o ne asmens gebėjimų, būtinų socialiniam gyvenimui, ugdymui (LR bausmių vykdymo kodeksas, 137 str. 2 d.).

## Nusikaltimų prevencijos plėtros pagrindai ir kryptys

### Nusikaltimų prevencijos samprata ir tikslai

Koncepcijoje daug dėmesio skiriama nusikaltimų prevencijos sąvokai. Taip daroma žiūrint į nusikaltimų prevencijos sąvoką ne kaip į teorinį, bet kaip į praktinę reikšmę turintį klausimą. Atlikta Lietuvoje vykdytų ir vykdomų tiek nacionalinių, tiek atskirų savivaldybių programų analizė parodė, kad labai dažnai nusikaltimų prevencija linkstama pripažinti priemonės, kurios neatlieka pagrindinio nusikaltimų prevencijos uždavinio – nėra skirtos šalinti nusikaltimų priežastis. Todėl siekiant, kad Lietuvoje būtų intensyvinamos nusikaltimų prevencijos pastangos, būtini kriterijai, leidžiantys eliminuoti atskiras programiniuose dokumentuose dabar numatomas priemones iš nusikaltimų prevencijos aprėpties ir todėl paskatintų ieškoti kitų, tinkamesnių poveikio kriminogeniniams veiksniams būdų.

Viešojo saugumo plėtros programoje sąvoka „nusikaltimų prevencija“ taikoma apibūdinti „priemonės, kuriomis siekiama užkirsti kelią nusikalstamoms veikoms ir kitiems teisės pažeidimams, nustatant ir pašalinant jų priežastis ir sąlygas, taip pat individualiai veikiant asmenis, kurie linkę ar ateityje gali daryti nusikalstamas veikas ar kitus teisės pažeidimus arba gali nukentėti nuo nusikalstamų veikų ar kitų teisės pažeidimų“ (Viešojo saugumo plėtros programa, 17 p.). Nors naudojamos formuluotės nežymiai skiriasi, galima teigti, kad Viešojo saugumo plėtros programoje atkartojama jau Nacionalinėje nusikaltimų prevencijos ir kontrolės programoje įtvirtinta nusikaltimų prevencijos sąvoka. Programose vartojamų sąvokų skirtumai nežymūs. Nacionalinėje

nusikaltimų ir kontrolės programoje nusikaltimų prevencijos sąvoka buvo taikoma tik nusikaltimams, tuo tarpu Viešojo saugumo plėtros programoje sąvoka taikoma visoms nusikalstamoms veikoms ir net neapibrėžtam teisės pažeidimų ratui; Nacionalinėje nusikaltimų prevencijos ir kontrolės programa buvo orientuota į bendrųjų nusikaltimų priežasčių ir sąlygų šalinimą, o Viešojo saugumo plėtros programoje kalbama apie visas nusikalstamų veikų ir kitų teisės pažeidimų priežastis ir sąlygas.

Tačiau skirtingai nei Nacionalinėje nusikaltimų prevencijos ir kontrolės programoje, Viešojo saugumo plėtros programa pripažįsta nusikaltimų prevencijos, kaip savarankiškos prie nacionalinio saugumo užtikrinimo prisidedančios veiklos, reikšmę. Nacionalinė nusikaltimų prevencijos ir kontrolės programa išskyrė dvi gretimas sąvokas – „nusikaltimų prevencija“ ir „nusikaltimų kontrolė“ (Nacionalinė nusikaltimų prevencijos ir kontrolės programa 2003, 4 p.). Programoje abi šios sąvokos buvo vartojamos susietai, buvo įtvirtinta nuostata, kad „nusikaltimų prevencija ir kontrolė yra viena kitą papildančios poveikio nusikalstamumui priemonės ir kartu sudaro visa apimančią būdų, metodų, priemonių kompleksą, kurio tikslas - daryti griaunamąjį poveikį nusikalstamumui“ (Nacionalinė nusikaltimų prevencijos ir kontrolės programa 2003, 4 p.).

Atkreiptinas dėmesys į tai, kad nusikaltimų prevencija tradiciškai yra suvokiama kaip viena iš keturių krypčių, kuriomis veikdamos valstybės siekia, kad nusikaltimų skaičiai taptų mažesni, kitomis trimis kryptimis paprastai išskiriami teisėsauga, teisingumo vykdymas ir bausmių vykdymas (Welsh ir Farrington 2014, p. 3). Pabrėžtina ir tai, kad dėmesys į nusikaltimų prevenciją kaip į svarbią visuomenės saugumui užtikrinti skirtą valstybinės politikos kryptį buvo atkreiptas tik pripažinus, kad kitos trys, giliau valstybės mechanizme įsitvirtinusios veiklos kryptys (teisėsauga, teisingumo vykdymas ir bausmių vykdymas) nėra pakankamos visuomenės saugumui užtikrinti (Waller, Martinez, Monette ir Bradley 2020, p. 275). Visos šios valstybės politikos kryptys daugelio autorių apibendrinamos vienu terminu – „nusikaltimų kontrolė“. Šis terminas joms apibūdinti naudojamas ir Nacionalinėje nusikaltimų prevencijos ir kontrolės programoje (Nacionalinė nusikaltimų prevencijos ir kontrolės programa 2003, p. 49)). Šios kryptys yra skirtos reaguoti į jau padarytus nusikaltimus, tuo tarpu nusikaltimų prevencija suvokiama kaip priemonės, kurių imamasi, kol nusikaltimas dar nėra padarytas tam, kad nusikaltimas nebūtų padarytas (Welsh ir Pfeffer 2013, p. 534).

Pati nusikaltimų prevencijos sąvoka buvo pradėta naudoti siekiant išskirti šios veiklos krypties savarankišką, atskirą nuo nusikaltimų kontrolės, reikšmę. Tuo tarpu Nacionalinėje nusikaltimų prevencijos ir kontrolės programoje įtvirtintas nusikaltimų prevencijos ir nusikaltimų

kontrolės kompleksiško principas, netgi pats nusikaltimų kontrolės priemonių ir nusikaltimų prevencijos priemonių reglamentavimas tame pačiame dokumente, „paslėpti“ nusikaltimų prevencijos priemonės nusikaltimų kontrolės kontekste ir apsunkena dėmesio nusikaltimų prevencijai skyrimą. Nors Viešojo saugumo plėtros programoje nusikaltimų prevencijos savarankiškumas pripažįstamas aiškiau, tam tikri keblumai išlieka. Pavyzdžiui, programoje tokie nusikaltimų prevencijos uždaviniai kaip „padidinti nusikalstamų veikų ir kitų teisės pažeidimų prevencijos veiksmingumą“, „sumažinti smurto, ypač artimoje aplinkoje, mastą“, „mažinti riziką pakartotinai nusikalsti“ nėra atsiejami nuo nusikaltimų kontrolės priemonių, tokių kaip „tobulinti nuteistųjų elgesio kontrolės laisvės atėmimo vietose sistemą“ ir „didinti reagavimo į pranešimus apie nusikalstamas veikas ir kitus teisės pažeidimus veiksmingumą“ (Viešojo saugumo plėtros programa, 43 p.).

Nusikaltimų kontrolės tikslai visada turi kiekybinę išraišką, nes šios veiklos turinys – reakcija į jau padarytus nusikaltimus ir juos padariusius asmenis, t.y. į aiškiai kiekybiškai apibrėžiamus įvykius ir asmenis. Tuo tarpu nusikaltimų prevencija yra orientuota į tai, ko dar nėra – į dar nepadarytus nusikaltimus, siekiant, kad jie ir nebūtų padaryti, todėl tokios apibrėžties stokoja. Aiškiai apibrėžtoms užduotims visada teikiama pirmenybė abstrakčių užduočių atžvilgiu (Reeve 2018, p. 205). Todėl tikėtina, kad, įtvirtinus nusikaltimų prevencijos ir nusikaltimų kontrolės priemones kaip bendrą visumą, teisinės sistemos subjektai, turėdami paskirstyti dėmesį ir aiškiai apibrėžtoms nusikaltimų kontrolės funkcijoms, ir abstrakčiai formuluojamoms nusikaltimų prevencijos funkcijoms, pastarosioms skirs tik tiek dėmesio, kiek jo liks įgyvendinus nusikaltimų kontrolės funkcijas. Atkreiptinas dėmesys ir į tai, kad Jungtinių Tautų nusikaltimų prevencijos gairėse yra pasisakoma, kad į teisėsaugos, bausmių vykdymo ir pataisos priemones nežiūrima kaip į nusikaltimų prevencijos elementus, net ir neneigiant jų svarbos mažinant nusikaltimų padarymo riziką ir jų daromą žalą (United Nations Guidelines for the Prevention of Crime, Para. 3).

Apibendrintai, tikslinga nusikaltimų prevenciją instituciškai traktuoti kaip savarankišką, susietą, bet atskirą nuo nusikaltimų kontrolės, veiklos kryptį. Teisėsaugos, teisingumo ir bausmių vykdymo (nusikaltimų kontrolės) funkcijos turi būti pripažįstamos turinčiomis didelę įtaką nusikaltimų prevencijai, bet esančiomis už nusikaltimų prevencijos sistemos ribų. Toks požiūris užtikrintų, kad nusikaltimų kontrolės veiklos nebūtų tapatinamos su nusikaltimų prevencijos veiklomis, o nusikaltimų prevencijos pastangų apimtis nepriklausytų nuo

nusikaltimų kontrolės reikalaujamo dėmesio ir resursų apimties. Kita vertus, nusikaltimų prevencijos efektyvus vykdymas neįmanomas be darnaus koordinavimo su nusikaltimų kontrole, t.y. su teisėsaugos, teisingumo ir bausmių vykdymo institucijų veikla

Nusikaltimų prevencija taip pat neturėtų būti laikomos veiklos, kurios latentiskai mažina ar gali mažinti nusikaltimų skaičius, tačiau nėra specialiai orientuotos į nusikaltimų priežasčių šalinimą. Pavyzdžiu galėtų būti atskirų Lietuvos savivaldybių nusikaltimų prevencijos programose įtvirtinamos priemonės, kurios jau yra vykdomos ir būtų vykdomos toliau, net jei į nusikaltimų prevenciją nebūtų kreipiama jokie dėmesio. Pavyzdžiui, kai kuriose Lietuvos savivaldybių nusikaltimų prevencijos programose smurto artimoje aplinkoje prevencijos priemonėmis pripažįstamas socialinių paslaugų teikimas socialinės rizikos šeimoms (Švenčionių rajono savivaldybės nusikaltimų prevencijos ir kontrolės 2020–2022 metų programa). Lietuvos Respublikos socialinių paslaugų įstatymas pripažįsta, kad socialinių paslaugų tikslas – sudaryti sąlygas asmeniui (šeimai) ugdyti ar stiprinti gebėjimus ir galimybes savarankiškai spręsti savo socialines problemas, palaikyti socialinius ryšius su visuomene, taip pat padėti įveikti socialinę atskirtį, užkirsti kelią asmens, šeimos, bendruomenės socialinėms problemoms kilti, užtikrinti visuomenės socialinį saugumą (LR socialinių paslaugų įstatymas, 3 str.). Kita vertus, reikia atkreipti dėmesį, kad aukščiau išsakyti argumentai lieka diskusijų klausimu. Pavyzdžiui, Europos Sąjungos Tarybos sprendime dėl Europos nusikaltimų prevencijos tinklo steigimo įtvirtinant nusikaltimų prevencijos sąvoką atskirai pasisakoma, kad nusikaltimų prevenciją sudaro tiek priemonės, kuriomis siekiama sumažinti nusikaltimų skaičių, tiek priemonės, kurios tik kitaip prisideda prie nusikaltimų skaičiaus ir gyventojų nesaugumo jausmo mažinimo (Tarybos sprendimas 2009/902/TVR, 2 str. 2 d.). Visgi priemonės, kurios ir taip būtų vykdomos, nepriklausomai nuo to, ar joms būtų keliami ir nusikaltimų prevencijos tikslai, priskyrimas nusikaltimų prevencijai stabdo poveikio nusikaltimų priežastims būdų paiešką ir yra kontrproduktyvus. Kartu svarbu akcentuoti, kad toks matymas neužkerta kelio pasitelkti kitiems tikslams skirtas priemones, pavyzdžiui, tą patį paslaugų teikimą socialinės rizikos šeimoms, nusikaltimų prevencijoje. Svarbu tik užtikrinti, kad tokios priemonės iš tikrųjų būtų papildomai pasitelkiamos, pavyzdžiui, kad socialines paslaugas teikiantys darbuotojai būtų papildomai apmokomi atpažinti kriminogeninius veiksnius, kad socialinės paslaugos būtų plečiamos teritorijose, kuriose kriminogeninė padėtis yra prastesnė ar pan. Taip būtų prisidedama prie

užtikrinimo, kad kitiems tikslams skirtomis priemonėmis nebūtų dangstomas neveiklumas nusikaltimų prevencijos srityje.

Apibendrinant, nusikaltimų prevencija turi būti laikomos tik priemonės, kurios skirtos nusikaltimų prevencijos tikslams. Nusikaltimų prevencija neturi būti laikomos priemonės, kurios būtų vykdomos ir jei nusikaltimų prevencijos tikslų nebūtų siekiama. Toks požiūris užtikrintų pastovią galimų poveikio nusikaltimų veiksniams paiešką, neleistų nusikaltimų prevencijos priemonėmis formaliai pripažinti kitų, jau vykdomų, veiklų.

Pripažinus, kad nusikalstamų veikų tyrimas, teisingumo vykdymas, bausmių vykdymas, tik latentiskai nusikaltimų priežastis veikiančios priemonės nėra nusikaltimų prevencija, turi būti suformuluota ir tai, kas nusikaltimų prevencija yra. Kaip minėta, Viešojo saugumo plėtros programa nusikaltimų prevenciją apibūdina kaip „priemonės, kuriomis siekiama užkirsti kelią nusikalstamoms veikoms ir kitiems teisės pažeidimams, nustatant ir pašalinant jų priežastis ir sąlygas, taip pat individualiai veikiant asmenis, kurie linkę ar ateityje gali daryti nusikalstamas veikas ar kitus teisės pažeidimus arba gali nukentėti nuo nusikalstamų veikų ar kitų teisės pažeidimų” (Viešojo saugumo plėtros programa, 17 p.). Aiškinantis šios sąvokos turinį būtina atkreipti dėmesį į keletą aspektų.

Pirma, nusikaltimų prevencijos priemonės yra nukreiptos į nusikalstamų veikų ir kitų teisės pažeidimų užkardymą. Atkreiptinas dėmesys į tai, kad šiame kontekste nevartojamas terminas „nusikalstamumas“. Lietuvos baudžiamosios teisės doktrinoje nusikalstamumas nusakomas kaip „masiškai paplitęs, istoriškai kintantis socialinis reiškinys, turintis antagonistinį, teisinį, kriminalinį pobūdį ir susidarantis iš nusikaltimų, matomų tam tikrose valstybėse arba jų dalyse, padarytų per tam tikrą laikotarpį visumos“ (Pavilonis ir Švedas 2003, p. 134). Pirma, prevencijos sąvoka visų nusikaltimų *in corpore* atžvilgiu negali būti naudojama. Jei siekis užkardyti kiekvieną atskirą nusikaltimą yra ir suprantamas, ir stiprintinas, siekti, kad neliktų visų nusikaltimų, apibūdinamų terminu „nusikalstamumas“, nebūtų logiškas. Vien todėl sąvoka „nusikalstamumo prevencija“ yra nepriimtina. Antra, pati nusikalstamumo sąvoka yra probleminė. Teigiant, kad egzistuoja nusikalstamumas kaip socialinis reiškinys, užmirštama, kad pats terminas „nusikaltimas“ apibūdina ne elgesį, o elgesio vertinimą. Elgesys tampa nusikaltimu tik jei jo atžvilgiu tokį vertinimą išreiškia įstatymų leidėjas (*ex ante*) ir teismas (*ex post*). Galima sakyti,

kad šia prasme kiekvienas nusikaltimas yra sukuriamas jau po to, kai vertinamas veiksmas ar neveikimas buvo padaryti – tokį veiksmą ar neveikimą pripažįstant nusikaltimu apkaltinamajame teismo nuosprendyje. Todėl teigti, kad nusikalstamumas yra socialinis reiškinys, reiškia teigti, kad teisėkūra ir teisingumo vykdymas yra sudėtinės tokio įsivaizduojamo socialinio reiškinio dalys. Akivaizdu, kad ir toks teiginys, ir pats „nusikalstamumo“ terminas yra nepriimtini. Reikia pastebėti, kad, jei Nacionalinėje nusikaltimų prevencijos ir kontrolės programoje nusikaltimų prevencija vadinama „poveikio nusikalstamumui priemone“ (Nacionalinė nusikaltimų prevencijos ir kontrolės programa 2003, 4 p.), toks apibūdinimas perimamas ir savivaldybių nusikaltimų prevencijos programose (Švenčionių rajono savivaldybės nusikaltimų prevencijos ir kontrolės 2020-2022 metų programa, 5 p.; Kazlų Rūdos savivaldybės nusikaltimų prevencijos ir kontrolės 2019–2022 metų programa, 4 p., Plungės rajono savivaldybės 2018–2020 metų nusikaltimų prevencijos ir kontrolės programa, 6 p. Šiaulių miesto savivaldybės nusikaltimų prevencijos 2020–2022 m. programa, 3 p.). Tuo tarpu Viešojo saugumo plėtros programoje tokio apibūdinimo atsisakoma, nors visgi teigiama, kad nusikaltimų prevencija vykdoma „siekiant veiksmingai mažinti su nusikalstamumu susijusius nesaugumo veiksnius“ (Viešojo saugumo plėtros programa, 4 p.).

Viešojo saugumo plėtros programoje konstruojant nusikaltimų prevencijos sąvoką, ji nukreipiama ne tik į visas nusikalstamas veikas (nusikaltimus ir baudžiamuosius nusižengimus), bet ir į visus kitus teisės pažeidimus. Taip sąvoka gerokai išplečiama. Viena vertus, toks išplėtimas suprantamas. Pirma, nusikalstamų veikų ir administracinių nusižengimų išskyrimas į du atskirus teisės aktus (Baudžiamąjį kodeksą ir Administracinių nusižengimų kodeksą) yra būdingas tik Rytų Europos valstybėms ir yra nulemtas ne veikų pobūdžio skirtumų, bet juridinės technikos poreikių, siekio atskirti veikas, sankcijas už kurias taiko ne teismai, bet kitos institucijos (daugelyje Europos valstybių ne teismai gali taikyti sankcijas ir baudžiamuosiuose kodeksuose kriminalizuotų mažesnio pavojingumo veikų atžvilgiu (Aebi M. et al 2008, p. 126)). Be to, laikantis aukščiau argumentuotos nuostatos, kad veikos įvardijimas nusikalstama apibūdina ne pačią veiką, bet jos vertinimą, tarsi derėtų pripažinti, kad toks formalus nusikalstamų ir nenusikalstamų veikų išskyrimas neturėtų tapti kliūtimi veiksmingam nusikalstamų veikų prevencijos priemonės taikyti plačiau, tiek nusikalstamų, tiek nenusikalstamų veikų atžvilgiu. Be to, kriminologinėje literatūroje pripažįstamas poreikis imtis prevencinių priemonių ne tik nusikaltimų, bet ir tokių reiškinų kaip socialinė ir fizinė netvarka, alkoholio ir psichoaktyviųjų medžiagų vartojimas, nedarbas, nusikaltimų baimė, nesaugumo jausmas ir kt. atžvilgiu. Visgi toks nusikaltimų prevencijos

sąvokos išplėtimas kažin ar tikslingas. Taip išplėtus nusikaltimų prevencijos kaip veiklos krypties apimtį ji tampa beveik neribota ir apsunkina prioritetų nustatymo procesą. Be to, nusikaltimų prevencijos priemonės orientuojant į ne nusikalstamą, bet pakankamai pavojingą laikomą elgesį, yra programuojamos nuostatos plėsti kriminalizaciją. Pavyzdžiui, savivaldybių nusikaltimų prevencijos programose pasikartoja patyčių prevencijos priemonės (Švenčionių rajono savivaldybės nusikaltimų prevencijos ir kontrolės 2020–2022 metų programos priemonių planas, 1.4. pp., Kazlų Rūdos savivaldybės nusikaltimų prevencijos ir kontrolės 2019–2022 metų programos priemonių planas, 2 p.). Nereikia kvestionuoti to, kad patyčių mokyklose problema yra labai rimta. Vis dėlto patyčios neturėtų būti prilyginamos nusikaltimams nei baudžiamojo kodekso, nei nusikaltimų prevencijos programų lygmenyje. Kita vertus, daugelis kriminologinių tyrimų atskleidžia, kad patyčios dažnai veda prie nusikalstamo elgesio vėliau gyvenime (Farrington D.P., Lösel F. et al, 2012, p. 79), tad į patyčių problemą galima žvelgti per nusikaltimų priešasčių ir sąlygų prizmę, t.y. patyčios turi būti šalinamos siekiant, kad jos neatvestų prie nusikaltimų darymo ateityje. Žinoma, konsensusas, kad kiti teisės pažeidimai yra tiek pat svarbūs, kiek ir nusikaltimai, galimas. Pavyzdžiui, Suomijos Nacionalinėje nusikaltimų prevencijos programoje teigiama, kad nusikaltimų prevencijos priemonėmis siekiama vengti ne tik nusikaltimų, bet ir taisyklių neatitinkančio elgesio ir rizikos tapti nusikaltimo auka (National Crime Prevention Programme „Working Together for Safer and More Secure Communities“ 2016), todėl konstruojamas dar platesnis nusikaltimų prevencijos suvokimas, neapsiribojantis net ir teisės pažeidimais. Pavyzdžių yra ir kituose Lietuvos Respublikos teisės aktuose. Lietuvos Respublikos nacionalinė kovos su korupcija 2015–2025 metų programa yra nukreipta į korupcinio pobūdžio teisės pažeidimų prevenciją, pastarąją sąvoką taikant tiek korupcinio pobūdžio nusikalstamoms veikoms, tiek atitinkamus požymius turintiems administraciniams, darbo drausmės ir tarnybiniams nusižengimams (Nacionalinė kovos su korupcija 2015-2025 metų programa, 3.2. pp.) ar net etiką pažeidžiantiems veiksams (Radzevičius Gylys 2018, p. 13). Kita vertus, būtent poreikis koncentruoti dėmesį ne tik į korupcines nusikalstamas veikas, bet ir į kitus korupcinius teisės pažeidimus (įvertinus tai, kad dažnai korupcinis darbo drausmės ar administracinis nusižengimas daro didesnę žalą nei smulkiosios korupcijos atvejai, sudarantys didžiąją dalį registruojamų korupcinių nusikalstamų veikų (Radzevičius Gylys 2018, p. 22-23)) būtent ir nulemia korupcijos prevencijos specifiką, o kartu – ir jos atribojimo nuo nusikaltimų prevencijos tikslingumą.



Poreikis atriboti nusikaltimų prevenciją ir korupcijos prevenciją taip pat gali būti grindžiamas ir tuo, kad vykdant korupcijos prevenciją laikomasi ir nuostatos, kad gero valdymo principų užtikrinimas yra būtinas gero valdymo (good governance) principų valstybėje diegimui, bet, dar svarbiau, kad į pačius korupcinius teisės pažeidimus žiūrima kaip į aplinkybes, trukdančias užtikrinti gero valdymo funkcionavimą (Santiago 2019, p. 73). Taigi, korupcijos prevencijoje į teisės pažeidimų užkardymą, į patį jų kriminalizavimą žvelgiama tik kaip į priemones kitiems tikslams (geram valdymui) pasiekti. Todėl korupcijos prevencija turėtų būti laikoma artima, tačiau skirtinga nuo nusikaltimų prevencijos veiklos kryptimi. Tas pats argumentas taikytinas ir narkotikų kontrolės ir narkomanijos prevencijos programoms. Kaip pasisakoma Jungtinių Tautų konvencijose prieš narkotikus, pats veikų, susijusių su narkotinėmis ir psichotropinėmis medžiagomis kriminalizavimas laikomas tik viena iš daugelio priemonių, nukreiptų užkirsti kelią narkomanijai kaip „didelei blogybei, keliančiai socialinę ir ekonominę grėsmę žmonijai“ (1961 metų Bendroji narkotinių medžiagų konvencija). Todėl gali būti teigiama, kad narkotikų kontrolės ir narkomanijos prevencijos programos pačios savaime nelaikytinos nusikaltimų prevencijos programomis. Kita vertus, į korupcijos ir narkomanijos prevenciją galbūt gali būti žvelgiama kaip į kriminogeninius kitų nusikalstamų veikų veiksnius ir jų prevencija gali būti vertinama kaip nusikaltimų prevencijos – kriminogeninių veiksmių poveikio užkardymo – priemonė.

Pastebėtina, kad Saugios savivaldybės koncepcijoje yra įtvirtintos rekomendacijos rengti ir įgyvendinti nusikaltimų kontrolės ir prevencijos programas (Saugios savivaldybės koncepcija, 7.4. pp.). Tokios specializuotos programos įgyvendinamos ne visose savivaldybėse. Tuo tarpu beveik visur vykdomos korupcijos prevencijos programos (Lietuvos Respublikos nacionalinė kovos su korupcija 2015–2025 metų programa, 39 p.). Daug kur – narkomanijos prevencijos programos (Lietuvos Respublikos Seimo nutarimas dėl Valstybinės narkotikų, tabako ir alkoholio kontrolės ir vartojimo prevencijos 2018-2028 metų programos patvirtinimo, 2 str.). Pripažįstant, kad nusikaltimų prevencijos priemonėmis laikomos tik priemonės, kurių specialiai imamasi siekiant nusikaltimų prevencijos tikslų, tokių korupcijos ir narkomanijos prevencijos programų įgyvendinimas neturėtų būti laikomas nusikaltimų prevencijos veiklomis.

Atkreiptinas dėmesys ir į Europos Sąjungos lygmenyje vartojamą nusikaltimų prevencijos sąvoką. Remiantis Europos Sąjungos Tarybos 2009 metų sprendimu dėl Europos nusikalstamumo prevencijos tinklo steigimo, nusikaltimų prevencija apima priemones, kurios mažina nusikaltimus tiek kiekybiškai, tiek kokybiškai (Tarybos sprendimas 2009/902/TVR, 2 str. 2 d.). Taigi, akcentuojama, kad nusikaltimų prevencija gali būti laikoma sėkminga net jei nusikaltimų skaičius

lieka nepakitęs, bet kinta jų pavojingumas, tarkim, nusikaltimais yra padaroma mažiau žalos. Toks pripažinimas būtų tikslingas ir Lietuvoje. Jis padėtų atsisakyti registruotų nusikalstamų veikų skaičių sureikšminimo, kuris dažnai veikia kontrproduktyviai, neleidžia pripažinti, kad net registruotų nusikalstamų veikų skaičių augimas gali būti vertinamas pozityviai kaip rodantis, kad mažėja tokių veikų latentiskumas (Sakalauskas 2016, p. 82).

Apibendrinant galima teigti, kad nusikaltimų prevencijai priskirtinos tik priemonės, kuriomis tikslingai siekiama užkirsti kelią nusikaltimams (o ne bet kuriam delinkventiniam elgesiui), nebent kitoks delinkventinis elgesys šalinamas kaip nusikaltimų kriminogeninis veiksnys. Nusikaltimų prevencijai nepriskirtinos priemonės, kuriomis, stabdant atskiras nusikalstamas veikas, siekiama ne nusikaltimų prevencijos, bet kitų tikslų.

Viešojo saugumo plėtros programoje konstruojant nusikaltimų prevencijos sąvoką nubrėžiama, kad ją sudarančios priemonės yra nukreiptos į nusikaltimų ir kitų teisės pažeidimų priežastis ir sąlygas bei individualų poveikį galimiems teisės pažeidėjams ir galimoms teisės pažeidimų aukoms.

Sąvoka „nusikaltimų priežastys ir sąlygos“ taip pat yra probleminė. Reikia pastebėti, kad Viešojo saugumo plėtros programoje vartojama bendra sąvoka „nusikaltimų priežastys ir sąlygos“, o ne atskiros sąvokos „nusikaltimų priežastys“ ir „nusikaltimų sąlygos“. Tokia bendra sąvoka praktiškai nesutinkama Vakarų kriminologijoje, kur apsiribojama terminu „nusikaltimų priežastys“ (Tiesa, ne visada, pavyzdžiui, Europos Sąjungos Tarybos sprendime dėl Europos nusikalstamumo prevencijos tinklo steigimo konstruojant nusikaltimų prevencijos sąvoką išskiriami nusikaltimų potencialas (galimybės daryti nusikaltimus) ir nusikaltimų priežastys (Tarybos sprendimas 2009/902/TVR, 2 str. 2 d.). Tačiau ir pastarosios vartosena kelia daug klausimų. Socialiniuose moksluose, taip pat ir kriminologijoje, teigiama, kad priežastingumo tarp atskirų faktų ir žmonių elgesio pripažinimas kartu neigtų valios laisvę (Mouton ir Marais 1990, p. 16). Ir visgi apie elgesio priežastis yra kalbama, tik kiek kitaip nei gamtos moksluose. Pripažįstama, kad vieni ar kiti veiksniai daro įtaką žmonių elgesiui, tačiau, skirtingai nei gamtos moksluose, veiksnys, nulėmęs vieną ar kitą asmens elgesį, nebūtinai turi lemti ir tokį patį kito asmens elgesį identiškoje situacijoje (Simon 1982, p. 115). Todėl, nors ir labai paplitęs, terminas „nusikaltimų priežastys“ nėra pats tinkamiausias ir vietoj jo siūlytina koncentruotis į Lietuvos

Respublikos įstatymuose įtvirtintą kriminogeninių veiksnių sąvoką. Lietuvos Respublikos probacijos įstatymas apibrėžia kriminogeninius veiksnius kaip veiksnius, lėmusius nusikalstamą elgesį (LR probacijos įstatymas, 2 str. 2 d.). Pastaroji sąvoka priimtinesnė ir todėl, kad ji taikytina tiek objektyvių, tiek subjektyvių veiksnių atžvilgiu, ir nereikalauja atskirti poveikio priežastims ir sąlygoms iš vienos pusės, ir poveikio galimiems teisės pažeidėjams bei galimoms teisės pažeidimų aukoms iš kitos, kaip kad daroma Viešojo saugumo plėtros programoje. Be to, apibrėžiant kriminogeninius veiksnius kaip veiksnius ne lemiančius, bet lėmusius asmenų nusikalstamą elgesį, yra netiesiogiai pasisakoma ir dėl to, kad dėmesys telktinas tik į veiksnius, apie kuriuos yra žinių, jog jie atitinkamai paveikė atskirų nusikalstamas veikas padariusių asmenų elgesį, o ne tik spėjimų ar nuojautų, kad jie galėtų ar turėtų daryti įtaką visų ar daugumos asmenų elgesiui. Taip atveriamas kelias pripažinti empirinių duomenų svarbą sprendžiant į kuriuos veiksnius būtina telkti dėmesį nusikaltimų prevencijoje. Deja, tokio požiūrio yra stokojama. Išsiaiškinimas kokius veiksnius laikyti nusikaltimų priežastimis ir sąlygomis, kuriems jų tikslinga daryti poveikį, turėtų būti vienu svarbiausių nusikaltimų prevencijos užduočių. Deja, kol kas laikomasi atvirkštinio požiūrio. Viešojo saugumo plėtros programoje pripažįstama, kad rizikos veiksniai ir grėsmės viešajam saugumui nuolat kinta, atsiranda naujų iššūkių, todėl reikia remtis patikimais rizikos veiksnių ir grėsmių nustatymo ir vertinimo rezultatais, tobulinti tokių rizikos veiksnių ir grėsmių nustatymo, vertinimo ir prognozavimo sistemą. (Viešojo saugumo plėtros programa, 34 p.) Išdėstytas siekis vertintinas pozityviai, tačiau jis formuluojamas už nusikaltimų prevencijos ribų, akcentuojant ne pačioje Viešojo saugumo plėtros programoje minimas nusikaltimų priežastis ir sąlygas, bet rizikos veiksnius ir grėsmes. Todėl visgi galima teigti, kad kol kas labiau išsakinijęs atvirkštinis požiūris – tam tikrų socialinių reiškinių įtaka nusikalstamoms veikoms ne tik priimama kaip duotybė, ji įtvirtinama teisės aktuose, taip nepaliekant erdvės ir jų įtakos kvestionavimui, ir kriminogeninių veiksnių aiškinimuisi kaip nusikaltimų prevencijos veiklai. Pavyzdžiui, viena iš daug diskusijų kriminologijoje keliančių problemų yra nedarbo ir nusikaltimų skaičiaus ryšys. Empiriniai tyrimai nėra pakankami, kad būtų galima kalbėti apie nusistovėjusias pozicijas ar nedarbas laikytinas kriminogeniniu faktoriumi. Vieni kriminologiniai tyrimai patvirtina koreliaciją tarp nedarbo ir nusikaltimų (Mustard 2010), kiti kriminologiniai tyrimai ją neigia (Lin 2008, p. 414). Tuo tarpu tiek Nacionalinėje nusikaltimų prevencijos ir kontrolės programoje, tiek savivaldybių nusikaltimų prevencijos programose yra vienareikšmiškai įtvirtinama, kad nusikaltimų prevencijos priemonės turi būti nukreiptos į nedarbo kaip nusikalstamų veikų priežasties mažinimą (Švenčionių rajono savivaldybės nusikaltimų prevencijos ir kontrolės 2020–2022 metų programa, 8.1. pp., Kazlų

Rūdos savivaldybės nusikaltimų prevencijos ir kontrolės 2019–2022 metų programa, 7.3. pp., Plungės rajono savivaldybės 2018–2020 metų nusikaltimų prevencijos ir kontrolės programa, 9.1. pp.). Nedarbas atitinkamose situacijose tikrai gali įtakoti nusikaltimų padarymą, o nedarbo mažinimas galėtų būti laikomas nusikaltimų prevencijos priemone. Tačiau tik nustačius, kad tam tikroje teritorijoje tam tikru laikotarpiu buvo fiksuotas ryšys tarp nedarbo mastų ir nusikaltimų skaičių. Tuo tarpu kriminogeninių veiksnių sąrašų įtvirtinimas teisės aktuose, net nebandant įvertinti kaip atitinkami socialiniai reiškiniai siejasi su nusikaltimų lygiu, yra nepriimtinas. Pozityvu yra tai, kad Viešojo saugumo plėtros programoje tokio požiūrio atsisakyta, pripažintas tikslas vykdant nusikaltimų prevenciją nustatyti nusikalstamų veikų ir kitų teisės pažeidimų priežastis (Viešojo saugumo plėtros programa, 17 p.). Deja programoje nekalbama apie tokio tikslo įgyvendinimo priemones.

Kitų Europos šalių nusikaltimų prevencijos programos patį nusikaltimus lėmusių faktorių identifikavimą pripažįsta vienomis svarbiausių nusikaltimų prevencijos veiklų. Pavyzdžiui, Švedijos Nacionalinė nusikaltimų prevencijos programa akcentuoja struktūrizuoto ir sisteminio duomenų apie esamas problemas, grėsmes ir galimybes kaupimo ir analizės reikšmę, atskirai pabrėždama statistikos, ekspertizės, saugumo jausmo apklausų, priežastingumo analizės ir kitų studijų būtinumą (A national crime prevention programme „Combating crime together“ 2016). Kitas pavyzdys yra Prancūzijos Nacionalinė 2020-2024 metų nusikaltimų prevencijos strategija, kuri akcentuoja tiek būtinybę inicijuoti mokslinius tyrimus visuose (tiek lokaliniam, tiek regioniniam, tiek nacionaliniam) lygmenyse (Stratégie nationale de prévention de la délinquance 2020-2024, Axe 02, Fiche n°16.), tiek pripažįsta apsikeitimo duomenimis tarp skirtingų sistemos grandžių identifikuojant nusikaltimų priežastis, grėsmes ir galimybę svarbą (Stratégie nationale de prévention de la délinquance 2020-2024, Measure 36, Measure 38.).

Prasminga pasiremti Prancūzijoje ištobulinta, bet ir kitose valstybėse (Jungtinėje Karalystėje, Katalonijoje, Čekijoje, Belgijoje (European Forum for Urban Safety (EFUS) Methods and Tool for a Strategic Approach to Urban Security 2016)) taikoma vietos saugumo auditų praktika (European Forum for Urban Safety (EFUS) Guidance on Local Safety Audits: A Compendium of International Practice 2007). Tokia praktika remiasi bendromis valstybiniu lygiu kuriamomis analizės metodikomis (European Forum for Urban Safety (EFUS) Methods and Tool for a Strategic Approach to Urban Security 2016), kurias kuriant siekiama pačių metodikų nuostatas taip supaprastinti, kad jas analizei galėtų taikyti ir specialaus pasirengimo neturintys asmenys skirtingose savivaldybėse. Metodikoje apibrėžiama kokia informacija apie

kriminogeninę padėtį turi būti kaupiama, kokie gali būti tokios informacijos šaltiniai, kokiais rakursais gali būti vertinama sukaupta informacija. Sukūrus patikimą ir lengvai taikomą įrankį galima tikėtis prasmingesnio kriminogeninės situacijos vertinimo, kriminogeninių faktorių identifikavimo, kartu – pagrįstesnių nusikaltimų prevencijos priemonių taikymo net neplečiant šioms užduotims skirtų žmogiškųjų resursų, pasitelkiant mokslininkus ir valstybinių institucijų specialistus tik atliktų analizių kokybės užtikrinimui.

Savivaldybių nusikaltimų prevencijos programose pateikiamos kriminogeninės situacijos apžvalgos neturėtų būti prilygintos aukščiau minėtiems saugumo auditams. Palyginus programose pateikiamus kriminogeninės padėties vertinimus ryškėja, kad visuose lygmenyse į Lietuvą nebūtų žiūrima kaip į mažą ir todėl labai vientisą valstybę, kurioje kiekviename rajone egzistuoja tapačios kriminogeninės problemos, reikalaujančios tapačių sprendimo būdų. Visose savivaldybių nusikaltimų prevencijos programose akcentuojami tie patys kriminogeniniai veiksniai, todėl numatomos praktiškai tapačios nusikaltimų prevencijos priemonės. Kad toks požiūris nepriimtinas atskleidžia jau vien registruotų nusikalstamų veikų lygio skirtumai. Pavyzdžiui, Rietavo savivaldybėje padarytų nusikalstamų veikų skaičius, tenkantis 100 tūkstančių gyventojų, 2019 metais buvo triskart mažesnis nei Kalvarijos savivaldybėje, girtų asmenų padarytų nusikaltimų lygis Marijampolės savivaldybėje buvo dešimt kartų mažesnis nei Kelmės rajone (Nusikalstamų veikų žinybinis registras), nepilnamečių padarytų nusikalstamų veikų lygis Širvintų rajone buvo beveik dvylika kartų mažesnis nei Vilkaviškio rajone (Nusikalstamų veikų žinybinis registras), tokius skirtumus atskleidžia oficialiosios statistikos apie nusikaltimus palyginimas remiantis vos ne kiekvienu Informatikos ir ryšių departamento prie Lietuvos Respublikos vidaus reikalų ministerijos pateikiamu kriterijumi. Lietuvoje jau yra sukurti puikūs įrankiai, leidžiantys skirtingais rakursais analizuoti kriminogeninę situaciją skirtingose savivaldybėse, pavyzdžiui, Nusikalstamų veikų žinybinio registro duomenų žemėlapis (Nusikalstamų veikų žinybinio registro duomenų žemėlapis). Tačiau kuriant savivaldybių nusikaltimų prevencijos programas esamais analizės įrankiais remiamasi retai. Tiesa, ir patys įrankiai galėtų būti tobulinami (pvz.: įdiegiant pateikiamų Nusikalstamų veikų žinybinio registro duomenų analizės instrumentus, Nusikalstamų veikų žinybinio registro duomenų žemėlapyje atspindint statistinius duomenis ne tik apie padarytas nusikalstamas veikas, bet ir apie veiksnius, kurie vienoje ar kitoje teritorijoje gali turėti kriminogeninio faktoriaus reikšmę ir t.t.). Todėl galima teigti, kad saugumo auditų praktikos diegimas padėtų plačiau pasinaudoti jau esamomis galimybėmis, o taip padėtų efektyviau spręsti praktines nusikaltimų prevencijos problemas. Vienu iš žingsnių siekiant atidesnio dėmesio

nusikaltimų ir kriminogeninių veiksnių skirtingose savivaldybėse specifikai galėtų būti nusikaltimų ir kriminogeninių veiksnių geografinio pasiskirstymo studija. Kol kas tokio pobūdžio analizių Lietuvoje praktiškai nebuvo daryta. Taip pat tikslinga būtų inicijuoti nuolatinę kriminogeninės situacijos savivaldybėse vertinimą, panašiai kaip savivaldybės remiantis šviesoforo principu buvo vertinamos pagal sergamumą koronavirusu.

Svarbu, kad užsienyje taikomos saugumo audito metodikos didele dalimi remiasi empirinių duomenų kaupimu per struktūruotus interviu su vietos gyventojais. Tai pozityvu ne tik užtikrinant duomenų patikimumą ir relevantiškumą, bet ir kaip gyventojų įtraukimo į kriminogeninių faktorių identifikavimo ir šalinimo procesą forma.

Apibendrinant, nusikaltimų prevencija turi būti orientuota į veiksnius, kurie, remiantis empiriniais duomenimis ir jų teoriniais apibendrinimais, yra lėmę nusikalstamas veikas, šalinimą ir veiksnius, kurie stabdo nusikalstamą elgesį, plėtrą.

Moksliniai tyrimai ir duomenų kaupimas, skirti nustatyti tiek nusikaltimus lėmusius veiksnius, tiek veiksnius, kurie stabdo nusikaltimus, yra svarbios nusikaltimų prevencijos priemonės.

Tikslinga pasiremti kitose Europos valstybėse taikoma vietos saugumo auditų praktika ir sukurti vieningą lengvai taikomą vietos saugumo auditų metodiką.

Jungtinių Tautų Ekonominės ir socialinės tarybos priimtose Nusikaltimų prevencijos gairėse, pagal kurias nusikaltimų prevencija „apima strategijas ir priemones, kuriomis, veikiant daugialypes nusikaltimų priežastis, siekiama sumažinti nusikaltimų padarymo riziką ir žalingas pasekmes, kurias nusikaltimai gali sukelti individams ir visuomenei, įskaitant nusikaltimų baimę“ (Aidukas 2004, p. 84). Kitų valstybių nusikaltimų prevencijos programose nusikaltimų padarinių mažinimas taip pat pripažįstamas nusikaltimų prevencijos tikslu. Pavyzdžiui, Suomijos Nacionalinėje nusikaltimų prevencijos programoje pripažįstama, kad pagrindinis nusikaltimų prevencijos tikslas yra nusikaltimų priežasčių poveikio mažinimas. Tais atvejais, kai užkirsti kelio nusikaltimui jau nebeįmanoma, būtina kiek įmanoma mažinti nusikaltimų padarinius: tiek tiesioginius – nukentėjusių patirtą fizinę, psichologinę ar ekonominę žalą, tiek netiesioginius – nukentėjusių, jų šeimos narių ir nusikaltimo padarymo vietos gyventojų jaučiamą nusikaltimų baimę ir nesaugumo jausmą (National Crime Prevention Programme „Working Together for Safer

and More Secure Communities“ 2016). Kita vertus, Švedijos Nacionalinė nusikaltimų prevencijos programoje pastebima, kad dažnai nusikaltimų prevencijos priemonės vykdomos siekiant stiprinti saugumo jausmą, tačiau tai, kad žmonės pradeda jaustis saugesni, ne visada reiškia, kad rizika jiems tapti nusikaltimų aukomis iš tikrųjų sumažėja. Todėl kiekviena priemonė turi būti įvertinama ar ji prisideda prie nusikaltimų prevencijos, ar tik didina gyventojų saugumo jausmą (National Crime Prevention Programme „Working Together for Safer and More Secure Communities“ 2016, p. 8). Švedijos Nacionalinės nusikaltimų prevencijos programoje taip pat akcentuojama, kad kiekvienas nusikaltimas daro žalą ne tik nukentėjusiems ir visuomenei, bet ir pačiam nusikaltimo kaltininkui (National Crime Prevention Programme „Working Together for Safer and More Secure Communities“ 2016, p. 3), todėl pastarųjų nusikaltimų padarinių mažinimas (siekiant, kad nusikaltimus padarę asmenys pakartotinai nenusikalstų) taip pat laikytinas nusikaltimų prevencijos veikla. Nors Viešojo saugumo plėtros programoje vartojama nusikaltimų prevencijos sąvoka neapima nusikaltimų jau sukeltų padarinių mažinimo priemonių, vis dėlto šie tikslai pripažįstami. Kokybiška kompleksinė pagalba nukentėjusiems nuo smurto ir teistų asmenų socialinės adaptacijos tobulinimas yra pripažįstami kaip tikslo sukurti gyvenamąją aplinką, saugią nuo nusikalstamų veikų, uždaviniai (Viešojo saugumo plėtros programa, 43.2.3. pp.). Subjektyvus gyventojų saugumo jausmo suvokimas pripažįstamas vienu iš svarbiausių viešojo saugumo būklės vertinimo kriterijų (Viešojo saugumo plėtros programa, 12 p.).

Apibendrinant, nusikaltimų prevencija pripažintinos priemonės, kuriomis siekiama ne tik užkirsti kelią nusikaltimams, bet taip pat ir priemonės, kuriomis siekiama sumažinti nusikaltimo padarinius: pagalba nukentėjusiems, socialinės adaptacijos stiprinimas ir gyventojų subjektyvaus saugumo jausmo stiprinimas.

## Nusikaltimų prevencijos efektyvumo vertinimas

Nacionaliniuose ir savivaldybių programiniuose dokumentuose įtvirtinami planų įgyvendinimo kriterijai dažnai nesiremia efektyvumo samprata. Vietoj jos dažniausiai akcentuojamas programinių dokumentų įgyvendinimo rezultatyvumas (koku mastu buvo pasiekti išskirti tikslai) (INTOSAI 2016). Pavyzdžiui Viešojo saugumo plėtros programoje numatyto strateginio tikslo „siekti, kad Lietuva taptų saugesne valstybe, gebančia veiksmingai apsaugoti pagrindines žmogaus teises bei laisves ir užtikrinti viešąjį saugumą“ įgyvendinimas vertinamas tik pagal tai, kiek išauga subjektyvus gyventojų saugumo jausmas. Tuo labiau turėtų būti atsisakyta nuostatų savivaldybių nusikaltimų prevencijos programose vertinimo kriterijais pripažinti tik išdirbį (įgyvendintų ir (ar) neįgyvendintų programos priemonių skaičių, įgyvendintų ir neįgyvendintų programos tikslinių projektų skaičių (Švenčionių rajono savivaldybės nusikaltimų prevencijos ir kontrolės 2020–2022 metų programa, 11 p.; Kazlų Rūdos savivaldybės nusikaltimų prevencijos ir kontrolės 2019–2022 metų programa, 11 p.; Plungės rajono savivaldybės 2018–2020 metų nusikaltimų prevencijos ir kontrolės programa, 12 p.)), net ne rezultata – koku mastu pavyko pasiekti programose keliamus tikslus (dažniausiai tokiu tikslu įvardinamas nusikalstamumo mažinimas (Švenčionių rajono savivaldybės nusikaltimų prevencijos ir kontrolės 2020–2022 metų programa, 5 p.; Kazlų Rūdos savivaldybės nusikaltimų prevencijos ir kontrolės 2019–2022 metų programa, 5 p.; Plungės rajono savivaldybės 2018–2020 metų nusikaltimų prevencijos ir kontrolės programa, 6 p.). Atkreiptinas dėmesys į tai, kad Lietuvos Respublikos įstatymuose yra įtvirtinta efektyvumo kaip santykio tarp pasiektų rezultatų ir panaudotų išteklių samprata - Lietuvos Respublikos viešojo administravimo įstatymas įtvirtina, kad viešojo administravimo subjektai savo veikloje vadovaujasi efektyvumo principu, reiškiančiu, kad „viešojo administravimo subjektas, priimdamas ir įgyvendindamas sprendimus, jam skirtus išteklius naudoja kuo mažesnėmis sąnaudomis ir siekia geriausio rezultato“ (LR viešojo administravimo įstatymas, 3 str. 1 d. 3 p.). Todėl svarbu, kad nusikaltimų prevencijos priemonės būtų vertinamos ir efektyvumo (suprantamo kaip naudojamų išteklių ir gaminamo produkto ar paslaugos (kiekio, kokybės ir laiko aspektais) santykis) aspektais.

Kitų valstybių nusikaltimų prevencijos programose numatomas daug sudėtingesnis požiūris į nusikaltimų prevencijos efektyvumą. Pavyzdžiui, Prancūzijos Nacionalinė 2020-2024 metų nusikaltimų prevencijos strategija numato, kad nusikaltimų prevencijos priemonių efektyvumas turi būti vertinamas inicijuojant ir remiant būtent šiam tikslui skirtus mokslinius tyrimus (Stratégie



nationale de prévention de la délinquance 2020). Suomijos Nacionalinėje nusikaltimų prevencijos programoje viena iš pačios nusikaltimų prevencijos priemonių numatomas nusikaltimų prevencijos efektyvumo vertinimo metodų sukūrimas (National Crime Prevention Programme „Working Together for Safer and More Secure Communities 2016, p. 18). Pastarasis požiūris yra priimtinesnis. Reikia turėti omenyje, kad kiekvienos priemonės efektyvumo vertinimas turi remtis duomenimis apie tos priemonės vykdymo eigą, panaudotus kaštus, pokyčius, įvykusius dėl priemonės vykdymo. Tokie duomenys gali būti gaunami tik vykdant priemonių vykdymo monitoringą ir iš anksto nusimačius kokius duomenis kaupti, kokių duomenų analizė bus būtina. Todėl nusikaltimo prevencijos priemonių efektyvumo vertinimo analizė turėtų remtis iš anksto nubrėžtomis jų efektyvumo vertinimo metodikomis ir iš anksto numatant subjektus, atsakingus už priemonių įgyvendinimo vertinimus. Todėl tikslinga diegti nusikaltimų prevencijos priemonių ir programų vertinimo metodiką. Tokia metodika Lietuvoje jau buvo sukurta 2005 metais (Justickis, Gečėnienė ir Čepas 2005), tačiau buvo pernelyg abstrakti, todėl nebuvo plačiau taikyta. Kuriant tokią metodiką prasminga būtų pasiremti apibendrinta atitinkama Europos valstybių apžvalga (Rummens A. 2016). Pasaulio valstybių praktikoje yra pripažįstama dar 1997 metais JAV suformuluotų nusikaltimų prevencijos efektyvumo vertinimo gairių (Sherman et. al. 1997) reikšmė. Pavyzdžiui, jomis remiamasi rengiant periodinius Saugumo vertinimus Vokietijoje (Bundesministerium des Innern, Bundesministerium der Justiz 2001; Bundesministerium des Innern, Bundesministerium der Justiz 2007). Lietuvoje tokio vertinimo atitikmeniu galėtų būti laikoma Lietuvos teisės instituto monografija „Registruotas ir latentinis nusikalstamumas Lietuvoje: tendencijos, lyginamieji aspektai ir aplinkos veiksniai“ (Sakalauskas 2011). Deja, tokie vertinimai Lietuvoje netapo periodiniais. Reikia pripažinti, kad išsamūs valstybėje taikomų nusikaltimų prevencijos priemonių efektyvumo vertinimai yra sudėtingi ir reikalauja atitinkamų resursų, tad ir kitose valstybėse atliekami ne itin dažnai (pavyzdžiui, Vokietijoje tokie vertinimai buvo atlikti tik 2001 ir 2007 metais, tiesa, parlamento lygmeniu yra nagrinėjamos galimybės įtvirtinti nuostatas, kad jie būtų atliekami kas dvejus metus (Deutcher Bundestag 2019), o atskirose Vokietijos Federacinės Respublikos žemėse jie atliekami dažniau). Lietuvoje jau taikoma ataskaitų apie viešojo saugumo būklę Lietuvoje praktika (Vileikienė 2016a; Vileikienė 2016b). Vis dėlto pastarąją praktiką vertėtų iš esmės plėsti, ją taikant ir nusikaltimų prevencijos priemonėms (panaudotiems ištekliams ir pasiektiems rezultatams) įvertinti, taip pat – ne tik kriminogeninės situacijos apžvalgai, bet ir jos pokyčių vertinimui (siekiant identifikuoti sąsajas su socialiniais procesais valstybėje, rizikos veiksniais ir kt.).

Kriminogeninės situacijos pokyčiai turi būti pagrindinis nusikaltimų prevencijos efektyvumo vertinimo atspirties taškas. Tačiau būtina akcentuoti, kad tokie pokyčiai negali būti suprantami tik kaip registruotų nusikalstamų veikų skaičių pokyčiai. Jei pripažįstama, kad nusikaltimų prevencija siekiama ne tik sumažinti nusikalstamų veikų skaičius, bet ir sumažinti jų pavojingumą, taip pat - sumažinti nusikalstamų veikų padarinius (nukentėjusių patirtą turtinę ir neturtinę žalą, kaltininkų reintegracijos, visuomenės saugumo jausmo didinimo), turi būti analizuojami visų šių tikslų įgyvendinimą apibūdinantys duomenys. Todėl pozityvu, kad Viešojo saugumo plėtros programoje numatomas programos įgyvendinimo vertinimas atsižvelgiant į tokius rodiklius kaip a) teigiamai vertinančių policijos darbą gyventojų, kurie nukentėjo nuo nusikaltimų ir dėl to kreipėsi į policiją, dalis, b) asmenų, per metus sugrįžusių į laisvės atėmimo vietas, dalis, c) gyventojų, manančių, kad rizika tapti nusikaltimo auka savo gyvenamojoje vietovėje yra maža, dalis. Šie kriterijai svarbūs, visgi galėtų būti plėtojami nusikaltimų prevencijos efektyvumo vertinimo metodikoje. Pavyzdžiui, kalbant apie kaltininkų reintegraciją daugiau dėmesio turėtų būti skirta recidyvo apimčių vertinimui. Viešojo saugumo plėtros programoje numatomas programos įgyvendinimo vertinimo kriterijus „asmenų, per metus sugrįžusių į laisvės atėmimo vietas, dalis“, tačiau reikia turėti omenyje, kad laisvės atėmimo bausmės sudaro tik sąlyginai nedidelę visų skiriamų bausmių dalį, todėl vertinamas turi būti ne tik laisvės atėmimo vietų, bet ir (tuo labiau) probacijos tarnybų vykdomos socialinės reintegracijos efektyvumas. Pagalba nukentėjusiems nuo nusikaltimų programoje vertinama per siaurai – numatoma vertinti tik tai, kiek nukentėjusių teigiamai vertina policijos darbą, tuo tarpu turėtų būti pripažinta daug didesnė prevencinė emocinės, psichologinės, teisinės ir kitos pagalbos, kurią turėtų teikti pagalba nuo nusikalstamos veikos nukentėjusiems asmenims tarnybos (Pagalbos nuo nusikalstamos veikos nukentėjusiems asmenims įstatymo projektas 2020), reikšmė. Be to, prevencinę reikšmę turi pasitikėjimas policija ne tik ir ne tiek nukentėjusių nuo nusikaltimų tarpe, kiek plačiojoje visuomenėje. Toliau dėmesys turi būti skiriamas ne bet kokiam teigiamam policijos darbo vertinimui, bet pasitikėjimui policija, užtikrinančiam, kad pasitikėjimas policija stiprins gyventojų saugumo jausmą, leis atskleisti daugiau nusikalstamų veikų, todėl stabdys nusikaltimus. Todėl ir duomenys turėtų būti kaupiami bei analizuojami ne tiek apie pozityvų požiūrį į policiją (trust), bet apie pasitikėjimą policija (confidence) (Dobryninas et. al. 2012). Gyventojų saugumo jausmo vertinimo metodika Lietuvoje yra išstobulinta. VRM kasmet atliekami Gyventojų nuomonės apie teisėsaugos institucijas ir viešojo saugumo situacijos vertinimai yra svarbus instrumentas (Lietuvos Respublikos vidaus reikalų ministerija, Lietuvos gyventojų požiūris į teisėsaugos

institucijas ir viešojo saugumo būklės vertinimas), jie turi būti tęsiami ir plečiami. Atkreiptina, šių vertinimų rezultatai būtų reikšmingesni, jei jie būtų siejami su nusikaltimų patirties (viktimologiniais ir saviataskaitiniais (self-report)) tyrimais.

Tikslinga sukurti nusikaltimų prevencijos programų efektyvumo ir kriminogeninės situacijos periodinio vertinimo metodikas bei remiantis jomis inicijuoti periodinius kriminogeninės situacijos ir nusikaltimų prevencijos efektyvumo vertinimus. Kuriant tokią metodiką itin svarbu akcentuoti pačią vertinimo kryptį – vertinti ne tik nusikaltimų prevencijos priemonių rezultatyvumą ir išdirbį, bet ir efektyvumą, kuris būtų suprantamas kaip santykis tarp nusikaltimų prevencijos kaštų bei pasiektų rezultatų. Kartu pastebėtina, kad pačios metodikos turėtų būti nesudėtingos ir pritaikomos vietos lygmenyje.

Vertinant nusikaltimų prevencijos efektyvumą daugiausia dėmesio turi būti skiriama nuolatiniam informacijos apie kriminogeninę padėtį kaupimui. Lietuvoje jau yra sukurta tinkama nusikalstamų veikų registravimo sistema, Nusikalstamų veikų žinybiniame registre kaupiami aktualūs duomenys tiek apie nusikalstamas veikas, tiek ir apie tam tikrus veiksmus, galėjusius turėti įtakos nusikalstamų veikų padarymui (kaltininko užimtumą, apsvaigimą) (Lietuvos Respublikos vidaus reikalų ministro 2016 m. spalio 31 d. įsakymas Nr. 1V-776 dėl Nusikalstamų veikų žinybinio registro duomenų tvarkymo taisyklių patvirtinimo). Daugelis Nusikalstamų veikų žinybiniame registre kaupiamų duomenų yra tinkamai pristatomi viešai (Nusikalstamų veikų žinybinio registro (NVŽR) (atviri duomenys) paslaugos), pateikiami atskiri statistikos pjūviai laiko požiūriu (deja, jie nebėra atnaujinami nuo 2015 metų) (Nusikalstamų veikų žinybinio registro (NVŽR) (atviri duomenys) paslaugos. Nusikalstamos veikos Lietuvoje 2005-2015 metais) ir geografinio pasiskirstymo (Nusikalstamų veikų žinybinio registro (NVŽR) (atviri duomenys) paslaugos. C; Nusikalstamų veikų žinybinio registro duomenų žemėlapis). Tačiau keletą tobulintinų aspektų verta išvelgti ir šioje sistemoje. Pirma, turi būti užtikrinta, kad visi kaupiami duomenys būtų vienodai suprantami ir interpretuojami visoje valstybės teritorijoje, tuo tarpu nusikalstamų veikų registravimo taisyklės kai kuriuos registracijos klausimus aprašo pakankamai aptakiai. Pavyzdžiui, jose nedetalizuojama kaip turi būti registruojamos idealiąsias sutaptis sudarančios nusikalstamos veikos, kalbant apie kaltininko užimtumą apsiribojama tik darbo teisės normų nubrėžtais užimtumo kriterijais, nors jie jau neatitinka socialinės situacijos Lietuvoje,

nekonkretizuojama kaip nustatoma ar kaltininkas nusikalstamos veikos padarymo metu buvo apsvaigęs. Be anksčiau paminėtų, galima išskirti ir daugiau tobulintinų aspektų (Lietuvos Respublikos vidaus reikalų ministro 2016 m. spalio 31 d. įsakymas Nr. 1V-776 dėl Nusikalstamų veikų žinybinio registro duomenų tvarkymo taisyklių patvirtinimo). Tačiau tikslinga ne tiek keisti nusikalstamų veikų registraciją reglamentuojančias teisės normas, kiek skirti dėmesį bendro vienodo skirtingų registracijos aspektų supratimo sistemos pareigūnų tarpe ugdymui. Be to, tikslinga praplėsti ir Nusikalstamų veikų žinybiniame registre kaupiamus duomenis, siekiant, kad jie leistų pamatyti bendrą sistemos vaizdą, pavyzdžiui, duomenys apie išnagrinėtas baudžiamąsias bylas kaupiami atskirai teismų administracijos, duomenys apie bausmes atliekančius asmenis kaupiami atskirai Kalėjimų departamento prie Lietuvos Respublikos teisingumo ministerijos. Antra, tikslinga skirti daugiau dėmesio duomenų apie kriminogeninius faktorius (nusikalstamų veikų priežastis) kaupimui. Tačiau tokiai iniciatyvai būtinas išsamus kriminogeninės situacijos Lietuvoje vertinimas, kuris leistų identifikuoti veiksnius, apie kuriuos būtų tikslinga kaupti informaciją. Trečia, būtų tikslinga praplėsti Informatikos ir ryšių departamento naudojamus atvirų Nusikalstamų veikų žinybinio registro duomenų analizės įrankius, pavyzdžiui, sudaryti galimybę tarpusavyje lyginti atskirus rodiklius. Kol kas tokia galimybė (ir tik ribota apimtimi) yra sukurta tik Nusikalstamų veikų žinybinio registro duomenų žemėlapyje (Nusikalstamų veikų žinybinio registro duomenų žemėlapis).

Apibendrinant pripažintina, kad Lietuvoje funkcionuoja gera nusikalstamų veikų registracijos sistema, tačiau ją galima tobulinti siekiant vienodo registruojamų duomenų apie nusikalstamas veikas suvokimo, platesnio duomenų apie kriminogeninius faktorius kaupimo bei plečiant viešai prieinamus atvirų duomenų apie nusikalstamas veikas ir kriminogeninius faktorius analizės instrumentus.

Be to, reikia pripažinti, kad oficialiosios statistikos duomenys nėra pakankami norint matyti sisteminių kriminogeninės situacijos vaizdą. Daugelyje Europos ir pasaulio valstybių (Crime Survey for England and Wales – Report and Data Tables 2019; Statistics Finland's PxWeb databases; U.S. Department of Justice. Office of Justice Programs. Bureau of Justice Statistics 2019) yra vykdomi viktimologiniai tyrimai, kurie būtų tikslingi ir Lietuvoje. Tik viktimologinių tyrimų pagalba įmanomas nuoseklesnis kriminogeninės situacijos vertinimas. Kad viktimologiniai

tyrimai gali tapti itin reikšmingu nusikaltimų prevencijos instrumentu išryškina tyrimo „Lietuvos korupcijos žemėlapis“, pripažįstamo vienu svarbiausių Nacionalinės kovos su korupcija 2015-2025 metų programos vertinimo kriterijų duomenų šaltinių (Nacionalinė kovos su korupcija 2015-2025 metų programa).

Atskiri viktimologinių tyrimų elementai yra ir dabar atliekamuose Gyventojų nuomonės apie teisėsaugos institucijas ir viešojo saugumo situacijos vertinimuose (LR VRM. Lietuvos gyventojų požiūris į teisėsaugos institucijas ir viešojo saugumo būklės vertinimas). Šiuos VRM vykdomus tyrimus būtina tęsti ir plėsti – plačiau aprėpti skirtingų apsektų duomenis apie skirtingus nusikaltimų patirties, saugumo jausmo, nusikaltimų priežasčių vertinimo, požiūrio į policiją ir kitus nusikaltimų prevencijoje dalyvaujančius subjektus, aspektus. Šiuo požiūriu verta būtų pasiremti Olandijos patirtimi – šioje šalyje atliekamu Olandijos saugumo monitoriumi (Netherlands' Safety Monitor). Beje, atkreiptinas dėmesys, kad šis Olandijoje taikomas instrumentas yra orientuotas aprėpti ne tik valstybės, bet ir kiekvienos savivaldybės lygmenį, taip įgalinant ir savivaldybių nusikaltimų prevencijos programų efektyvumo vertinimus. Saugios savivaldybės koncepcijoje yra įtvirtinta rekomendacija savivaldybėms rengti gyventojų apklausas ar kitaip konsultuotis su savivaldybės bendruomenės atstovais saugumo klausimais (Saugios savivaldybės koncepcija 2011). Turint omenyje didelius apklausų kaštus nėra keista, kad minėta rekomendacija praktiškai nesivadovaujama. Tačiau tokiu atveju tikslinga pasitelkti kitus empirinių duomenų apie problemas savivaldybėje kaupimo būdus.

Be to, analizuojant kaupiamus viktimologinius ir kitus artimus duomenis verta pasiremti ir tarptautinių projektų, generuojančių svarbius duomenis ir leidžiančių lyginti situaciją Lietuvoje su situacija kitose valstybėse, rezultatus, ypač – į Europos vertybių tyrimo (European Values Study) ir Europos socialinio tyrimo (European Social Survey 2010) rezultatus.

Apibendrinant, tikslinga vykdyti periodinius viktimologinius tyrimus, kurie generuotų empirinius duomenis ne tik apie nusikalstamas veikas, bet ir apie jas lėmusius veiksnius bei jų padarinius (įskaitant gyventojų saugumo jausmą ir pasitikėjimą teisėsaugos institucijomis), įgalintų vertinti kriminogeninę situaciją ir nusikaltimų prevencijos efektyvumą ne tik nacionaliniu mastu, bet ir atskirose savivaldybėse.

## Nusikaltimų prevencijos principai

Nacionalinė nusikaltimų prevencijos programa skiria itin daug dėmesio nusikaltimų prevencijos principų klasifikatoriui, išskiria jų bent 14 (Nacionalinė nusikaltimų prevencijos ir kontrolės programa 2003, 24 p.). Viešojo saugumo plėtros programoje apsiribojama tik konstatavimu, kad viešojo saugumo plėtra turi būti grindžiama pagarbos konstitucinėms žmogaus teisėms ir laisvėms principu (Viešojo saugumo plėtros programa, 11 p.). Nacionalinėje nusikaltimų prevencijos programoje principų buvo išskirta gerokai per daug. Visgi, neturėtų būti apsiribojama vieninteliu pagarbos konstitucinėms žmogaus teisėms ir laisvėms principu. Pastebėtina ir tai, kad pastarajai nuostatai galbūt neturėtų būti pripažįstama nusikaltimų prevencijos principo reikšmė. Teisėje principai suvokiami kaip elgesio standartai, kurie (skirtingai nuo teisės normų) neįtvirtina elgesio imperatyvų, bet pripažįsta galimybę elgtis labiau arba mažiau principą atitinkančias būdais, o susidūrus dviem ar daugiau principų nėra netaikytino principo, tiesiog vienam iš principų konkrečiu atveju suteikiamas prioritetas (toks požiūris į teisės normų kolizijas negalimas) (Lastauskienė 2012, p. 58). Taip suvokiant nusikaltimų prevencijos principus pripažįstama, kad atskiros nusikaltimų prevencijos priemonės gali būti vykdomos net tada, kai jos neatitinka deklaruojamų nusikaltimų prevencijos principų. Tiesiog renkantis tarp kelių galimų kriminogeninius veiksnius užkardančių sprendimų turi būti pasirenkamas tas, kuris geriausiai atitinka deklaruojamus nusikaltimų prevencijos principus. Pripažįstant, kad jokios žmogaus teisės ar kitus teisės normų reikalavimus pažeidžiančios nusikaltimų prevencijos priemonės negali būti vykdomos, aptariamą pagarbos žmogaus teisėms laikytinas teisiniu imperatyvu, o ne principu, gaire, į kurią turėtų būti tik atsižvelgiama.

Kita vertus, pagarba žmogaus teisėms ir laisvėms turėtų programuoti ir bendrą požiūrį į poreikį vengti intervencinio pobūdžio nusikaltimų prevencijos priemonių tada, kai jos nėra būtinos, nors ir būtų leidžiamos teisės normų. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo jurisprudencijoje jau įtvirtintas *ultima ratio* principas (Lietuvos Aukščiausiasis Teismas. Nutartis Lietuvos Respublikos vardu baudžiamojoje byloje Nr. 2K-262/2011; Lietuvos Aukščiausiasis Teismas. Nutartis Lietuvos Respublikos vardu baudžiamojoje byloje Nr. 2K-573/2012; Lietuvos Aukščiausiasis Teismas. Nutartis Lietuvos Respublikos vardu baudžiamojoje byloje Nr. 2K-7-2-895/2017) yra svarbus ir nusikaltimų prevencijai.

Nusikaltimų prevencijoje tikslinga vadovautis *ultima ratio* principu, reikalaujančiu, kad nebūtų daroma jokia intervencija į kiekvieno žmogaus asmeninę sferą siekiant bendruomenės ar visos valstybės interesų tenkinimo, kai akivaizdu, kad tų pačių tikslų galima pasiekti be tokios intervencijos. Šis principas taikytinas tik kalbant apie intervencines nusikaltimų prevencijos priemones, nusikaltimų prevencija turi daug rakursų ir ne visi jie siejami su intervencija.

Vertinant ir Lietuvos, ir užsienio valstybių patirtį nusikaltimų prevencijoje tikslinga vadovautis įvairiapusiškumo, įtraukumo, mokliškumo, sistemiškumo principais.

Europos Sąjungos Tarybos 2009 metų sprendime dėl Europos nusikalstamumo prevencijos tinklo steigimo formuluojamoje nusikaltimų prevencijos sąvokoje išskiriama, kad nusikaltimų prevencijos priemonės gali būti skirtos arba tiesiogiai užkirsti kelią nusikalstamoms veikoms (jas užkardyti), arba sumažinti nusikaltimų padarymo galimybes bei nusikaltimų priežastis (Tarybos sprendimas 2009/902/TVR, 2 str. 2 d.). Taip yra aiškiai pasisakoma, kad nusikaltimų prevencijoje turi būti kreipiamas dėmesys ir situacinės nusikaltimų prevencijos, ir socialinės nusikaltimų prevencijos priemonėms. Panašus požiūris yra įtvirtinamas ir kitų valstybių nusikaltimų prevencijos programose. Pavyzdžiui, Švedijos Nacionalinė nusikaltimų prevencijos programa remiasi nuostata, kad socialinė politika yra nusikaltimų priežasčių suvaldymo pamatas, tačiau jos nepakanka siekiant užkirsti kelią kai kurių kategorijų nusikaltimams, todėl situacinės nusikaltimų prevencijos priemonės yra būtinos (A national crime prevention programme „Combating crime together“ 2016). Viešojo saugumo plėtros programa, savivaldybių nusikaltimų prevencijos programos taip pat vardija ir socialinei nusikaltimų prevencijai, ir situacinei nusikaltimų prevencijai priskirtinas priemones. Tačiau pats šių prevencijos strategijų išskyrimas nei vienoje jų nėra įtvirtinamas. O jis tikslingas, taip pripažįstant, kad nei socialinės nusikaltimų prevencijos priemonės, nei situacinės nusikaltimų prevencijos priemonės paprastai nebūna pakankamos kriminogeniniams veiksniams suvaldyti, turi būti orientuojamasi į tokių priemonių darną. Socialinės ir situacinės nusikaltimų prevencijos sąvokos varijuoja, jos vertos platesnio aptarimo nusikaltimų prevencijos bendruomenėje. Atspirties tašku galėtų būti apibūdinimai, kad socialine nusikaltimų prevencija laikomos priemonės, kuriomis stengiamasi išvengti ar suvaldyti asmenų vidinį polinkį daryti nusikalstamas veikas (Melossi and Selmini 2009, p. 167). Situacine nusikaltimų prevencija laikytinos priemonės, skirtos mažinti išorines galimybes daryti nusikalstamas veikas (Shapland 2000, p. 113), jas užkardyti. Toks nusikaltimų prevencijos kryptių

klasifikavimas yra priimtinesnis nei Lietuvoje tradiciškai įžvelgiama nusikaltimų prevencijos kryptį klasifikaciją į bendrąją ir individualiąją nusikaltimų prevenciją (Nepilnamečių reikalų policijos pareigūno tarnybinės veiklos instrukcija, 5.4.-5.5. pp). Reikia pastebėti, kad pats terminas „bendroji nusikaltimų prevencija“ naudojimas suponuoja, kad egzistuoja bendrosios nusikaltimų priežastys, tam tikri absoliutūs veiksniai, vienodai veikiantys visus individus ir vienodai įtakoiantys visų nusikalstamų veikų padarymą. Tokios sąvokos naudojimas neigia individų autonomijos principą ir todėl yra nepriimtinas (Koenig 1968, p. 313). Todėl pozityvu, kad Nacionalinėje nusikaltimų prevencijos ir kontrolės programoje vartoto terminas „bendrosios nusikaltimų priežastys“ buvo atsisakyta Viešojo saugumo plėtros programoje. Be to, Lietuvos kriminologijoje įprasta buvo išskirti pirminę, antrinę ir tretinę nusikaltimų prevenciją (Babachinaitė ir Kuklianskis 2003, p. 105). Pirminės, antrinės ir tretinės nusikaltimų prevencijos išskyrimas buvo suformuluotas kaip analogas pacientų klasifikacijai nieko bendro su nusikaltimų prevencija neturinčios visuomenės sveikatos sferoje, todėl kiekvienos iš minėtų kategorijų turinys taip ir liko neišgrynintas (Tonry ir Farrington 1995, p. 3). Antra, asmenų lygiateisiškumo principas reikalauja, kad valstybės požiūris į skirtingus asmenis turėtų skirtis tik tais atvejais, kai toks skirtumas yra objektyviai pagrįstas atitinkamais duomenimis, tuo tarpu nėra aiškių kriterijų kodėl, tarkim, socialinės paramos, ugdymo ar užimtumo priemonės turi būti skirtingai taikomos nusikaltimų dar nepadarusiems ir grįžusiems iš įkalinimo įstaigų asmenims. Būtent į šį aspektą turi taip pat būti sutelktas dėmesys. Pavyzdžiui, Švedijos Nacionalinė nusikaltimų prevencijos programa atskirai pabrėžia, kad socialinės prevencijos priemonės taikomos tiek polinkių nusikalsti neatskleidusiems vaikams, tiek rizikos grupėms ar individams, kurių nusikalstamo elgesio rizika aukšta, tiek jau nusikaltusiems asmenims (A national crime prevention programme „Combating crime together“ 2016).

Deja, atskirose Lietuvos savivaldybėse vykdomose nusikaltimų prevencijos programose daugiausiai dėmesio skiriama situacinei nusikaltimų prevencijai – policijos rėmėjų veiklos plėtrai ir saugios kaimynystės programoms. Saugios kaimynystės iniciatyvos yra suvokiamos tik situacinės nusikaltimų prevencijos kontekste, kaip savisaugos iniciatyvos (Saugios valstybės koncepcija 2011). Nors Policijos rėmėjų įstatymas numato, kad policijos rėmėjai padeda policijai vykdyti prevencines priemones ir teikti pagalbą nukentėjusiems (LR policijos rėmėjų įstatymas, 4 str.). Visgi, pagrindinis dėmesys yra skiriamas ne situacinės nusikaltimų prevencijos, bet nusikaltimų kontrolės veiklai. Pavyzdžiui, tai atskleidžia kompetencijos, kurias turi įgyti policijos rėmėjų norintis tapti asmuo, pvz.: savarankiškas patruliavimas, teisės pažeidėjo sulaikymas,



fizinės ar psichinės prievartos ir specialiųjų priemonių panaudojimas, komunikacijos priemonės, įvykio vietos apsauga (Lietuvos policijos generalinio komisaro įsakymas Nr. 5-0-960, 18.2. pp.). Tiek policijos rėmėjų veikla, tiek saugios kaimynystės iniciatyvos visgi galėtų būti nukreiptos ne tik į situacinės nusikaltimų prevencijos tikslus, bet ir prisidėti prie socialinės nusikaltimų prevencijos – daugiau dėmesio skirti socialinių kriminogeninių faktorių identifikavimui. Tam tikra apimtimi tai jau yra pripažįstama, pavyzdžiui, Policijos rėmėjų įstatyme įtvirtinant policijos rėmėjų funkciją lankyti socialinės rizikos šeimose nepilnamečių teisių užtikrinimo, jų nusikalstamumo prevencijos klausimais (LR policijos rėmėjų įstatymas, 4 str.).

Kriminologijoje aksioma pripažįstamas požiūris, kad nusikaltimų prevencija turi skirti nuolatinį dėmesį inovatyvių poveikio kriminogeniniams faktoriams formų paieškai. Deja, kaip minėta, atskirų Lietuvos savivaldybių nusikaltimų prevencijos programose pasikartoja tik kelios tos pačios nusikaltimų prevencijos priemonės, o ir tos daugiausiai orientuotos tik į situacinę nusikaltimų prevenciją. Ieškant naujų poveikio kriminogeniniams faktoriams formų tikslinga pasiremti ir tarptautiniame lygmenyje jau sukauptais nusikaltimų prevencijos idėjų bankais, pavyzdžiui, Europos nusikaltimų prevencijos tinklo žinių centro duomenų baze (EUCPN. Knowledge Centre), Kanados nusikaltimų prevencijos sąvadu (Public Safety Canada. Crime Prevention Inventory), Airijos Respublikos teisingumo direktorato rengiami sėkmingų nusikaltimų prevencijos projektų sąvadu (Crime Prevention Directory 2002), JAV Nacionalinio teisingumo instituto nusikaltimų prevencijos sprendinių sąvadu (National Institute of Justice. Crime Solutions) ir kt. Tačiau ne mažiau svarbu ir atsižvelgti į Lietuvoje vykdomas iniciatyvas, užtikrinti sklandų dalinimąsi informacija apie skirtingose Lietuvos vietose taikomas pasiteisinusiais ir napatiteisinusias (bent jau remiantis ekspertiniu vertinimu, jei stokojama resursų atlikti priemonių efektyvumo vertinimus). Pavyzdžiui, paminėtinos „Big Brothers Big Sisters“ iniciatyvos (Paramos vaikams centras), paramos rizikos grupės žmonėms ratus (support circles) (Johnstone and Van Ness 2007, p. 215) – Lietuvoje jau yra pripažįstama praktikoje, kad anoniminių alkoholikų klubai gali reikšmingai prisidėti prie smurto artimoje aplinkoje mažinimo (Michailovič et. al. 2019, p. 48), tačiau nusikaltimų prevencijos programose jie neminimi, ir kt. Sėkmingų iniciatyvų Lietuvoje yra, tikslinga stiprinti informacijos apie juos sklaidą, pavyzdžiui daugiau dėmesio skiriant Lietuvos Respublikos vidaus reikalų ministerijos Nusikaltimų ir kitų teisės pažeidimų prevencijos projektų ir bendruomenių iniciatyvų gerosios praktikos konkursus laimėjusių projektų sąvadui (Lietuvos Respublikos vidaus reikalų ministerija. Nusikaltimų ir kitų

teisės pažeidimų prevencijos projektų ir bendruomenių iniciatyvų gerosios praktikos konkursas) ar kampanijos „Už saugią Lietuvą“ gerųjų pavyzdžių sąvadui (Gerieji pavyzdžiai 2019).

Informacijos apie pozityvius nusikaltimų prevencijos pavyzdžius sklaida gali reikšmingai prisidėti įgyvendinant ir kitą nusikaltimų prevencijos principą – sistemos įtraukumą. Daugelyje pasaulio valstybių svarbia nusikaltimų prevencijos siekiamybe pripažįstamas kuo platesnis vietos bendruomenės ir individų įsitraukimas į nusikaltimų prevencijos veiklas. Ir, kaip rodo kitų valstybių patirtis, būtent informacijos apie galimas nusikaltimų prevencijos formas trūkumas, yra esminis stabdis inicijuojant naujus nusikaltimų prevencijos projektus vietos lygmenyje. Pavyzdžiui, Čekijos nusikaltimų prevencijos programos vertinimas atskleidė, kad daugelis vietos bendruomenių netgi turėdamos finansines galimybes inicijuoti nusikaltimų prevencijos projektus, jomis nepasinaudojo, nes joms trūko žinių kokias nusikaltimų prevencijos priemonės galima ir verta diegti (Security Policy and Crime Prevention Department of Ministry of the Interior 2016, 23 p.).

Apibendrinant, nusikaltimų prevencijoje turi būti vadovaujama priemonių įvairiapusiškumo principu, reikalaujančiu, kad siekiant poveikio kriminogeniniams veiksniams turi būti derinamos socialinės ir situacinės nusikaltimų prevencijos priemonės, turi būti plėtojama informacijos apie taikomas ir inovatyvias nusikaltimų prevencijos priemones sklaida.

Viešojo saugumo plėtros programa įtvirtina, kad nusikaltimų prevencijos veiksmingumas turi būti didinamas plečiant savivaldybių, teisėsaugos institucijų, nevyriausybinių organizacijų ir privataus sektoriaus bendradarbiavimą, vienu iš programos uždavinių numatytas gyventojų ir gyvenamųjų vietovių bendruomenių aktyvumo ir savanorystės didinimas gyvenamosios aplinkos saugumo užtikrinimo srityje (Viešojo saugumo plėtros programa, 43.1.4. pp.). Nuostatos, kad turi būti siekiama kuo platesnio įvairių subjektų bendradarbiavimo vykdant nusikaltimų prevenciją įtvirtinamos ir atitinkamose kitų valstybių programose, beje minint ir Viešojo saugumo plėtros programoje nepaminėtus subjektus. Pavyzdžiui, Europos Sąjungos Tarybos sprendime dėl Europos nusikalstamumo prevencijos tinklo sprendimo pabrėžiamas žiniasklaidos vaidmuo (Tarybos sprendimas 2009/902/TVR, 2 str. 2 d.fti), Suomijos Nacionalinėje nusikaltimų prevencijos programoje akcentuojama būtinybė į nusikaltimų prevencijos veiklas įtraukti ir universitetus, ir kolegijas (National Crime Prevention Programme „Working Together for Safer

and More Secure Communities“ 2016), Lenkijos Vyriausybės nusikaltimų ir antisocialaus elgesio užkardymo programa pabrėžia bažnyčios ir religinių asociacijų vaidmenį nusikaltimų prevencijai (Government programme for containment of crime and anti-social behaviours “Saafferr Together”), Švedijos Nacionalinė nusikaltimų prevencijos programa atskirai pabrėžia mokyklų ir socialinių paslaugų teikėjų funkcijų svarbą vykdant nusikaltimų prevenciją (A national crime prevention programme „Combating crime together“ 2016). Svarbu pripažinti, kad subjektų, dalyvaujančių nusikaltimų prevencijoje, rato neapibrėžtumas turi būti suvokiamas ne kaip šios visuomenės saugumo užtikrinimo krypties silpnybė, bet kaip siekiamybė. Toks požiūris yra argumentuojamas ir Jungtinių Tautų nusikaltimų prevencijos gairėse, akcentuojant, kad nusikaltimų priežastys yra itin skirtingos, todėl jų suvaldymui būtinos itin skirtingos kompetencijos bei įgaliojimai (United Nations Guidelines for the Prevention of Crime 2002), tad nusikaltimų prevencijos subjektų sistemos atvirumas ir įtraukumas būtinas siekiant užtikrinti galimybes imtis priemonių bet kokios prigimties nusikaltimų priežasčių atžvilgiu. Būtina turėti omenyje ir tai, kad nusikaltimai bei nusikaltimų priežastys yra itin greitai kintantys dalykai. Be to, tie patys faktoriai skirtinguose kontekstuose gali atlikti tiek kriminogeninių veiksmų, tiek sprendimus nusikalsti stabdančių veiksmų vaidmenį, t.y. turi būti šalinami vienose situacijose ir stiprinami kitose. Sudėtinga ir netikslinga iš anksto apibrėžti kokias kompetencijas ir įgaliojimus turinčių subjektų įsitraukimo į nusikaltimų prevencijos veiklas gali prireikti.

Siekiant platesnio nevalstybinių subjektų įsitraukimo į nusikaltimų prevencijos veiklas žinoma svarbūs yra finansiniai svertai. Tokio požiūrio laikomasi daugelyje valstybių. Pavyzdžiui, vietinių nusikaltimų prevencijos projektų finansavimo mechanizmai numatomi Čekijos nusikaltimų prevencijos programoje (Security Policy and Crime Prevention Department of Ministry of the Interior 2016, p. 23), subsidijas vietiniams nusikaltimų prevencijos projektams teikia Suomijos teisingumo ministerija (Rikoksantorjuntaneuvosto. Valtionavustukset vuonna 2020), tam skirta Kanados Nacionalinė nusikaltimų prevencijos strategija (Government of Canada. Crime Prevention Funding Programs). Taikomose subsidijų schemose dažnai nurodoma, kad subsidijos gali būti skiriamos tik nevyriausybinėms dariniams (nevyriausybiniams organizacijoms ir vietos bendruomenėms), tačiau prioritetas teikiamas projektams, kuriuose neatlygintinai dalyvauja policija ar kitos valstybinės institucijos (State of Victoria, Australia. Community Safety Fund). Diegiant tokią sistemą Lietuvoje būtų tikslinga taip pat skatinti mokslo įstaigų įsitraukimą sprendžiant ir lokales nusikaltimų prevencijos problemas. Pavyzdžiu galėtų būti kitos srities, tačiau artima nusikaltimų prevencijai, Kupiškio savižudybių prevencijos programa, nuo 2014 metų

įgyvendintas bendradarbiaujant vietos bendruomenėms ir Vilniaus universiteto psichologams (Valstybės kontrolė 2017, p. 16).

Lietuvos savivaldybės vykdo nusikaltimų prevencijos ir kontrolės projektų finansavimo konkursus (Visagino savivaldybės nusikaltimų prevencijos ir kontrolės projektų finansavimo konkurso tvarkos aprašas 2020), VRM skiria apdovanojimus jau įvykdytų nusikaltimų ir kitų teisės pažeidimų prevencijos projektų ir bendruomenių iniciatyvų gerosios praktikos konkursų nugalėtojams (Nusikaltimų ir kitų teisės pažeidimų prevencijos projektų ir bendruomenių iniciatyvų gerosios praktikos konkurso nuostatai 2005). Tačiau sumos, skirstomos šiomis finansavimo priemonėmis yra pakankamos tik mikro projektams įgyvendinti, jos turėtų būti didinamos (žinoma, užtikrinus, kad konkursams būtų teikiami tik prasmingi ir pagrįsti projektai), turi būti ieškoma ir alternatyvių finansavimo priemonių.

Kita vertus, būtina turėti omenyje, kad finansinis suinteresuotumas nėra ir negali būti vienintelis nevyriausybinių organizacijų, mokslo įstaigų, bendruomenių, individų įtraukimo į socialiai reikšmingas veiklas būdas. Lietuvoje dar nėra išnaudojamos daugelis socialinių iniciatyvų skatinimo formų (savanorystės pripažinimas darbo patirtimi, viešas socialinių projektų svarbos pripažinimas ir sklaida, socialinės iniciatyvos kaip kvalifikacijos kėlimo būdas ir kt.) (Čepas 2012, p. 27–45). Tačiau vėlgi, tam, kad būtų galima išnaudoti turimus finansinius ir nefinansinius resursus, dažnai stokojama idėjų kokias nusikaltimų prevencijos priemones tikslinga inicijuoti. Ir šiuo požiūriu svarbus sekantis, nusikaltimų prevencijos moksliskumo principas.

Užtikrinant nusikaltimų prevencijos įtraukimo principo įgyvendinimą, reikia didinti nusikaltimų prevencijos iniciatyvoms skiriamas lėšas (tiek savivaldybių, tiek ir valstybės lygmeniu), tačiau finansavimo didinimas negali būti laikomas pagrindiniu nusikaltimų prevencijos iniciatyvų skatinimo instrumentu, turi būti ieškoma alternatyvių motyvavimo įsitraukti į nusikaltimų prevencijos veiklas būdų.

Mokslinių tyrimų svarbą nusikaltimų prevencijai pripažino ir Nacionalinė nusikaltimų prevencijos ir kontrolės programa, ji pripažįstama savivaldybių nusikaltimų prevencijos programose. Viešojo saugumo plėtros programa taip pat akcentuoja, kad „svarbi viešojo saugumo plėtros sąlyga yra ir glaudus valstybės ir savivaldybių institucijų ir įstaigų bei mokslo ir studijų institucijų bendradarbiavimas“ (Viešojo saugumo plėtros programa, p. 9).

Siekiant nusikaltimų prevencijos efektyvumo reikia vadovautis įrodymais grindžiamos nusikaltimų prevencijos postulatais – neturi būti vykdomos nusikaltimų prevencijos priemonės, kurių efektyvumas yra paneigtas moksliniais tyrimais, moksliskai pagrįstoms priemonėms turi būti teikiamas prioritetas prieš priemonės, kurių efektyvumas dar nėra pagrįstas moksliniais tyrimais, turi būti siekiama sukaupti kaip įmanoma daugiau duomenų apie vykdomų nusikaltimų prevencijos priemonių efektyvumą (Welsch ir Farrington 2007).

Kartu reikia atkreipti dėmesį į tai, kad mokslinis nusikaltimų prevencijos pagrįstumas dažnai yra formuluojamas kaip negatyvus reikalavimas. Pavyzdžiui, Nacionalinėje nusikaltimų prevencijos ir kontrolės programoje buvo įtvirtinta principinė nuostata, kad nusikaltimų prevencijos ir kontrolės planai turi būti pagrįsti moksliskai, jie turi būti vykdomi tik esant pakankamai racionalių mokslinių argumentų, rodančių tikėtiną šių planų veiksmingumą (Nacionalinė nusikaltimų prevencijos ir kontrolės programa, 24.14 pp.). Neabejotina, moksliniais argumentais būtina remtis sprendžiant kokias nusikaltimų prevencijos priemones taikyti, tačiau dar svarbiau, kad moksliniai argumentai turėtų pozityvią, nusikaltimų prevencijos plėtros paskatos reikšmę. Todėl tikslinga atsižvelgti, pavyzdžiui, į Švedijos Nacionalinę nusikaltimų prevencijos programą, kurioje akcentuojama mokslininkų pagalbą vietinėms iniciatyvoms ieškant tinkamų nusikaltimų prevencijos priemonių (A national crime prevention programme „Combating crime together“ 2016), o ne kontrolę užtikrinant, kad nebūtų taikomos neefektyvios nusikaltimų prevencijos priemonės.

Tai, kad ryšiai tarp nusikaltimų prevencijos priemonės vykdančių praktikų ir nusikaltimų prevencijos priemonės tiriančių mokslininkų yra nepakankami turi būti stiprinami pripažįstama daugelyje valstybių. Ši problema sprendžiama keliais būdais.

Užsienio valstybėse paprastai yra pripažįstamas poreikis inicijuoti daugiau mokslinių tyrimų nusikaltimų prevencijai svarbiomis temomis (National Crime Prevention Programme „Working Together for Safer and More Secure Communities“, Measure 16; A national crime prevention programme „Combating crime together“ 2016; Stratégie nationale de prévention de la délinquance, Measure 38). Lietuvoje taip pat tikslinga vystyti valstybės ir savivaldos institucijų praktiką inicijuoti mokslinius tyrimus nusikaltimų prevencijai svarbiomis temomis, pavyzdžiui, nuosekliau pasinaudojant Lietuvos mokslo tarybos Reikminių tyrimų projektų priemone (Lietuvos mokslo taryba). Tačiau svarbu ieškoti ir alternatyvių priemonių didinti mokslininkų įsitraukimą į nusikaltimų prevencijai svarbių temų analizę. Pavyzdžiui, mokslininkų įsitraukimas į nusikaltimų prevencijos veiklas galėtų būti didesnis sukuriant galimybes taip laisviau gauti jų moksliniais

tyrimams svarbius empirinius duomenis. Taip pat svarbu vertinti ir mokslinės savanorystės galimybes, pavyzdžiui, atkreipti dėmesį į Graikijos patirtį į vietinių nusikaltimų prevencijos tarybų sudėtį įtraukti „kurojančius mokslininkus“, galinčius savo žiniomis ir patarimais palaikyti vietines nusikaltimų prevencijos iniciatyvas (Zarafonitou 2004, p. 25).

Be to, turi būti skatinamas vadinamųjų prakademikų – atitinkamą profesinį pasirengimą turinčių specialistų įdarbinimas nusikaltimų prevencijos priemonės vykdančiose institucijose (Braga 2016, pp. 308–314). Tokie specialistai galėtų atpažinti praktinius klausimus, kuriems spręsti yra reikalingos mokslo žinios, ir atrasti kurių mokslo krypčių žinios ir metodai turėtų būti pasitelkti identifikuotų klausimų sprendimui, taip pat atpažinti moksliniuose tyrimuose žinias, kurias tikslinga taikyti praktikoje ir perduoti šias žinias kitiems nusikaltimų prevencijos praktikams. Atkreiptinas dėmesys, kad Lietuvoje yra rengiami profesionalūs kriminologai: nuo 1999 metų Vilniaus universiteto Filosofijos fakultete vykdomos tarpdalykinės Sociologijos ir kriminologijos magistrantūros studijos, nuo 2017 m. ten pat vykdomos tarpdalykinės Kriminologijos bakalauro programa (Dobryninas, Aleknevičienė ir Pocienė 2019, p. 74–103), tad būtų tikslinga išnaudoti jau esamus nusikaltimų prevencijos mokslinio pagrįstumo ir tuo pačiu efektyvumo didinimo žmogiškuosius išteklius. Tam tikslui verta kurti specialias naujas pareigybes atitinkamose valstybės ir savivaldos institucijose (turint omenyje, kad tokie specialistai būtų naudingi ieškant ne tik nusikaltimų prevencijos, bet ir kitų socialinių problemų sprendimų), panašiai kaip 2016 m. pakeitus Švietimo įstatymą savivaldybių administracijose buvo sukurtos tarpinstitucinio bendradarbiavimo koordinatoriaus pareigybės (LR švietimo įstatymo Nr. I-1489 7, 8, 9, 10, 11, 12, 14, 20, 21, 23 ir 58 straipsnių pakeitimo įstatymas, 10 str.).

Tikėtina, kad mokslo žinių panaudojimas praktikos institucijose būtų aktyvesnis, jei pačios mokslo įstaigos būtų aktyvesnės atskleidžiant mokslo žinių naudą praktikoje. Todėl tikslinga inicijuoti už nusikaltimų prevencijos priemones atsakingų valstybės ir savivaldybės tarnautojų kvalifikacijos kėlimą. Ši nusikaltimų prevencijos vystymo kryptis pripažįstama daugelyje valstybių. Kartu akcentuojama, kad nusikaltimų prevencijos veiklą vykdančių specialistų mokymai turi būti ne vienkartinės iniciatyvos, bet tęstinė veikla (Stratégie nationale de prévention de la délinquance, Axe 03, Fiche n°31). Atkreipiamas dėmesys ir į tai, kad bendri mokymai skirtingų nusikaltimų prevencijoje dalyvaujančių institucijų specialistams prisidėtų ir prie tiesioginių bendradarbiavimui reikalingų kontaktų užmezgimo. Be to, bendri mokymai palengvina skirtingų institucijų veiklos koordinavimą kurdami bendrą problemų, su kuriomis dirbama, supratimą (A national crime prevention programme „Combating crime together“ 2016). Suomijos

Nacionalinėje nusikaltimų prevencijos programoje į mokymus žiūrima ir kaip į nusikaltimų prevencijos įtraukimo didinimo formą, akcentuojant poreikį suteikti būtinas nusikaltimų prevencijos žinias jau mokyklose, mokiniams (National Crime Prevention Programme „Working Together for Safer and More Secure Communities“ 2016).

Apibendrintai, įgyvendinant nusikaltimų prevencijos moksliskumo principą, turi būti užtikrinta, kad mokslo žinios taptų nusikaltimų prevencijos plėtros paskata. Šio tikslo turi būti siekiama didinant mokslininkų suinteresuotumą įsitraukti į praktinių nusikaltimų prevencijos būdų paiešką (tačiau užtikrinant ir tinkamą teorinių tiriamųjų darbų finansavimą ir rėmimą valstybės ir savivaldybės mastu), plečiant pakankamas mokslo žinias turinčių darbuotojų skaičių nusikaltimų prevenciją vykdančiose institucijose, užtikrinant bendrą tęstinį nusikaltimų prevencijoje dalyvaujančių asmenų kvalifikacijos kėlimą.

### Nusikaltimų prevencijos sistemos institucinė sąranga

Viešojo saugumo plėtros programoje vienu iš nusikaltimų prevencijos veiksmingumo didinimo uždavinių numatytas nusikalstamų veikų ir kitų teisės pažeidimų prevencijos koordinavimo mechanizmo tobulinimas (Viešojo saugumo plėtros programa, 43.1.1. pp.). Šio uždavinio įgyvendinimas yra esminis užtikrinant nusikaltimų prevencijos sistemiškumo principo įgyvendinimą, o principo turinys atsiskleidžia nusikaltimų prevencijos sistemos institucinė sąranga.

Pripažįstant nusikaltimų prevencijos įtraukimo svarbą, kartu pripažįstama, kad neapibrėžtas subjektų, dalyvaujančių nusikaltimų prevencijoje, ratas yra ne sistemos silpnybė, o siekiamybė. Kartu tenka pripažinti, kad sistemiškumo užtikrinimas tokioje situacijoje reikalauja specifinės prieigos. Teisinis reguliavimas, veiklos planavimas remiasi hierarchine prieiga ir įmanomas tik identifikavus aiškius požymius, kuriais pasižymintiems subjektams konkretus teisinis reguliavimas yra privalomas. Esant neapibrėžtam nusikaltimų prevencijos subjektų ratui reguliavimas, pagrįstas privalomais aukštesnio subjekto žemesniam subjektui adresuojamais nurodymais, yra neįmanomas ir netikslingas. Dėmesį reikia atkreipti ir į tai, kad nusikaltimų prevencijoje dalyvauja subjektai, kurių tarpusavio pavaldumas yra vengtinas. Pavyzdžiui, prokuratūra, būdama savarankiška teisminės valdžios dalis, yra nepriklausoma nuo valstybės valdžios ir valdymo institucijų (LR Konstitucinio Teismo nutarimas Nr. 101-2264). Vietos

savivalda Konstitucijoje įtvirtinama kaip savaveiksmiškumo pagrindais veikianti vietinė viešojo administravimo sistema, kuri tiesiogiai nėra pavaldi valstybės valdžios institucijoms (LR Konstitucinio Teismo 1998-02-18 nutarimas Nr. 18-435), tad Vyriausybės nustatytas teisinis reguliavimas yra privalomas savivaldybių institucijoms tik kai įstatymuose nustatyta, kad tam tikrus santykius, susijusius su įstatymų reikalavimų įgyvendinimo tvarka (procedūromis), reguliuoja Vyriausybė (LR Konstitucinio Teismo 2004-02-11 sprendimas dėl LR Konstitucinio Teismo 2002-12-24 nutarimo išaiškinimo). Tuo labiau, vietos savivaldos institucijoms negali būti pavaldžios valstybės (teisėsaugos, bausmių vykdymo ir kt.) įstaigos (o Viešojo saugumo plėtros programoje numatoma savivaldybėms perduoti bendrosios nusikalstamų veikų ir kitų teisės pažeidimų prevencijos koordinavimo funkcijas (Viešojo saugumo plėtros programa, 43.1.1. pp.)).

Alternatyva hierarchiniam reguliavimo modeliui galėtų būti tinklais grindžiamas reguliavimas (network based approach). Skirtingai nei hierarchinio reguliavimo (grįstame valdžios-pavaldumo santykiais) atveju, tinklais grindžiamas reguliavimas remiasi abipusiškumo, tarpusavio papildomumo, abipusio prisitaikymo nuostatomis (Belliger ir Kriege 2016, p. 176). Jei hierarchiniam valdymo modeliui būdinga vienvaldystė, vienpusė individo priklausomybė nuo kito (nėra grįžtamojo ryšio (Visuotinė lietuvių enciklopedija 2020)), tinklais grindžiamose sistemose sprendimai priimami remiantis konsultacijų ir konsensusų mechanizmais, pripažįstant kiekvieno sistemos subjekto autonomiją ir gebėjimus imtis lyderystės (Arquilla ir Ronfeldt 2001, p. 333). Tam, kad konsensusas galėtų funkcionuoti kaip efektyvus sprendimų būdas būtina, kad sistemos subjektus mobilizuotų jų visų palaikoma doktrina, ideologija ar naratyvas (Flaherty 2010, p. 26). Būtent tokią sistemą vienijančią funkciją ir gali atlikti nusikaltimų prevencijos koncepcija: apibrėžti bendrus nusikaltimų prevencijos tikslus, principus ir vertybes, sąvokas ir procedūras, kuriais remiantis siekiama konsensuso sistemoje dėl bendrai įgyvendinamų nusikaltimų prevencijos priemonių. Šiuo požiūriu svarbu ir tai, kad pati koncepcija išreikštų nusikaltimų prevencijoje dalyvaujančių subjektų nuostatas, o ne jas diegtų. Todėl svarbu, kad nusikaltimų prevencijos koncepcija būtų kuriama ne kaip hierarchinės sistemos viršūnėje esančio subjekto valią išreiškiantis planavimo dokumentas, o kaip pagrindas įtraukioms skirtingų subjektų diskusijoms ir bendrų nuostatų paieškai. Kita vertus, inicijuojant tokias diskusijas valstybės mastu lyderystės turėtų imtis tvirčiausias pozicijas ir autoritetą nacionaliniame lygmenyje turintys subjektai, tiek valstybės valdymo institucijos, tiek rimčiausios mokslo įstaigos ar nevyriausybinės organizacijos. Atkreiptinas dėmesys ir į tai, kad tokios nacionalinės diskusijos prisidėtų ir prie jose dalyvaujančių visuomenės ir valstybės atstovų kvalifikacijos kėlimo funkcijos.



Apibendrinant, nusikaltimų prevencijos sistemiškumą užtikrintų įtraukusių diskusijų skirtinguose valstybės regionuose pagrindu sutartos pagrindinės nusikaltimų prevencijos nuostatos. Tokių diskusijų pagrindu galėtų būti nusikaltimų prevencijos koncepcija, o lyderystės inicijuojant diskusijas turėtų imtis tvirčiausias pozicijas ir autoritetą nacionaliniame lygmenyje turintys subjektai. Į diskusijas turėtų būti siekiama pakviesti kuo platesnį organizacijų, bendruomenių ir individų, dalyvaujančių arba galinčių dalyvauti nusikaltimų prevencijos veiklose ateityje, ratą. Svarbu užtikrinti, kad diskusijos vyktų pokalbio, o ne pozicijų pristatymo forma.

Viena iš nuostatų, kurios turėtų būti išdiskutuotos dalyvaujant pagrindiniams nusikaltimų prevencijos sistemos subjektams – savivaldos ir teisėsaugos institucijų vaidmuo nusikaltimų prevencijoje. Lietuvos Respublikos policijos įstatymas įtvirtina, kad nusikalstamų veikų ir administracinių teisės pažeidimų (nusižengimų) prevencija yra vienas iš policijos uždavinių (LR policijos įstatymas, 5 str. 1 d. 4 p). Lietuvos Respublikos vietos savivaldos įstatyme įtvirtinta, kad dalyvavimas, bendradarbiavimas užtikrinant viešąją tvarką, kuriant ir įgyvendinant nusikaltimų prevencijos priemones yra viena iš savarankiškųjų savivaldybės funkcijų (LR vietos savivaldos įstatymas, 6 str. 1 d. 34 p.). Viešojo saugumo plėtros programoje numatoma plėsti ir stiprinti savivaldybių vaidmenį kuriant saugią gyvenamąją aplinką, palaipsniui decentralizuojant ir perduodant savivaldybėms bendrosios nusikalstamų veikų ir kitų teisės pažeidimų prevencijos koordinavimo funkcijas (Viešojo saugumo plėtros programa, 43.1.2. pp.). Taip pat pripažįstama, kad policijos vaidmuo turėtų likti iš esmės tik ekspertinis ir konsultacinis (Viešojo saugumo plėtros programa, 18 p.). Todėl aiškus savivaldos institucijų ir policijos funkcijų vykdant nusikaltimų prevenciją atribojimas ir suderinimas yra viena itin reikšmingų nusikaltimų prevencijos sistemiškumo užtikrinimo sąlygų.

Policijos, kitų teisėsaugos institucijų (atskirai pabrėžtinai Probacijos tarnybų vaidmuo) dalyvavimas nusikaltimų prevencijoje svarbus ne tik kaip informacinio ir profesinio užtikrinimo bei palaikymo forma (Nacionalinė nusikaltimų prevencijos ir kontrolės programa, 24.5 pp.). Pirma, policijos dalyvavimas yra būtinas įgyvendinant situacinės nusikaltimų prevencijos veiklas. Visos visuomeninės situacinės nusikaltimų prevencijos iniciatyvos gali būti prasmingos tik jei jos remiasi patikimu ryšiu su policija bei operatyviu policijos reagavimu į gyventojų pranešimus apie nusikalstamas veikas (Viešojo saugumo plėtros programa, 43.2. pp.). Antra, policijos pareigūnai

dėl savo veiklos pobūdžio yra įgalinti greičiau identifikuoti ir reaguoti į kriminogeninius veiksnius (problem oriented policing) (Braga 2014, p. 101). Ši policijos pareigūnų kompetencija turi būti vystoma.

Policijos veiklos reikšmė nusikaltimų prevencijai nekvestionuotina. Vis dėlto būtina užtikrinti, kad teisėsaugos institucijos įsitrauktų į nusikaltimų prevencijos veiklas, o ne pačios jas inicijuotų. Nors Septynioliktosios Lietuvos Respublikos Vyriausybės programoje buvo įtvirtintas siekis, kad teisėsaugos institucijos taptų draugiška, pagalbą bei patarimus teikiančia ir, tik išimtiniais atvejais, jėgos struktūra (Septynioliktosios LR Vyriausybės programa, 330 p.). Visgi taip kartu pripažįstamas teisėsaugos institucijų kaip jėgos struktūrų vaidmuo. Tačiau loginio prieštaravimo tarp šių nuostatų nėra. Net ir užtikrinus, kad policija bus gyventojų vertinama kaip draugiška ir pagalbą teikianti įstaiga, įgaliojimų naudoti prievartą ir bausti svarba negali būti ir neturi būti neigiama. Pasitikėjimas policija turi remtis ne tik ir ne tiek asmeniniais draugiškais kontaktais su vietos bendruomenėmis, kiek bendruomenių ir jas sudarančių individų suvokimu, kad policija, esant reikalui, panaudos prievartą ir prieš draugiškus individus, jei tokia prievarta bus būtina svarbių teisės normų laikymuisi užtikrinti. Policijai užimant tokią poziciją visuomenėje negali būti pripažįstamas ir jos kaip savanorišką bendruomenių ir individų įsitraukimą į nusikaltimų prevencijos veiklas inicijuojančio subjekto vaidmuo, nors Policijos įstatymas ir numato, kad policija ypatingą dėmesį skiria bendradarbiavimui su visuomene, siekdama, kad visuomenės nariai dalyvautų užtikrinant viešąją tvarką, asmens ir visuomenės saugumą (LR policijos įstatymas, 11 str. 2 d.). Vienas iš svarbių kiekvienos savanorystės komponentų yra tarpusavio pavaldumo nebuvimas, tuo tarpu Lietuvos Respublikos policijos veiklos įstatyme įtvirtinta, kad kiekvienas policijos pareigūnas turi teisę duoti sau nepavaldiems asmenims teisėtus nurodymus ar pateikti reikalavimus, o jeigu asmenys jų nevykdo ar priešinasį, panaudoti prievartą (LR policijos įstatymas, 21 str.). Todėl policija neturėtų būti laikoma pagrindiniu nusikaltimų prevencijos subjektu, inicijuojančiu bendradarbiavimą. Daug svarbiau policijos veiklą reglamentuojančiuose teisės aktuose detalizuoti procedūras kaip policijos įstaigos įsitraukia į kitų nusikaltimų prevencijos subjektų inicijuojamas veiklas. Pagrindine policijos funkcija turėtų būti pripažįstama nusikaltimų kontrolė ir situacinė nusikaltimų prevencija, papildanti ir palaikanti socialinės nusikaltimų kontrolės iniciatyvas.

Apibendrinant, policijos dalyvavimas vykdant daugelį nusikaltimų prevencijos priemonių yra itin reikšmingas, tačiau dėl savo teisinės paskirties ir apibrėžtų funkcijų policija neturėtų būti nusikaltimų prevenciją koordinuojantis ir nusikaltimų prevencijos įtraukimą užtikrinantis subjektas.

Jau atkreiptas dėmesys, kad Lietuvoje, kaip ir daugelyje Europos valstybių, išryškintas savivaldybių kaip už nusikaltimų prevenciją atsakingų subjektų vaidmuo (A national crime prevention programme „Combating crime together“ 2016). Tokiai pozicijai pritartina. Nors kiekviena nusikalstama veika pažeidžia valstybės interesus, kiekvienos jos poveikis pirmiausia juntamas vietiniame lygmenyje. Kriminogeniniai faktoriai taip pat egzistuoja vietiniame, o ne valstybiniame, regioniniame ar pasauliniame lygmenyje. Net tuomet kai kriminogeninius faktorius sukuria valstybės įstatymai ar globalizacijos procesai, reaguoti į juos pirmiausiai tenka ten, kur su šiais faktoriais susiduriama. Todėl galima teigti, kad Viešojo saugumo plėtros programoje sutelktas dėmesys į nusikaltimų prevenciją savivaldybių lygmenyje yra pagrįstas ir atitinka kitų valstybių patirtimi jau patvirtintas tendencijas.

Lietuvos Respublikos vietos savivaldos įstatymas įtvirtina, kad dalyvavimas kuriant ir įgyvendinant nusikaltimų prevencijos priemones yra savarankiškoji savivaldybių funkcija (LR vietos savivaldos įstatymas, 6 str. 1 d.). Saugios savivaldybės koncepcijoje savivaldybėms rekomenduojama nustatyti gyventojų saugumo stiprinimo tikslus savivaldybių strateginio planavimo dokumentuose ir parengti programas ir (ar) priemonių planus šiems tikslams įgyvendinti (Saugios savivaldybės koncepcija, 21.2. pp.). Kai kuriose savivaldybėse tokios nusikaltimų prevencijos programos kuriamos kaip atskiri dokumentai (Švenčionių rajono savivaldybės nusikaltimų prevencijos ir kontrolės 2020–2022 metų programa, Kazlų Rūdos savivaldybės nusikaltimų prevencijos ir kontrolės 2019–2022 metų programa, Plungės rajono savivaldybės 2018–2020 metų nusikaltimų prevencijos ir kontrolės programa, Nr. 20845), kitose savivaldybėse nusikaltimų prevencijai paprastai skiriama atskirų uždavinių strateginiuose savivaldybių planuose reikšmė (Kaišiadorių rajono savivaldybės taryba Nr. 4392). Vis dėlto galima spėti, kad nusikaltimų prevencijos programos savivaldybėse dažniau skirtos patvirtinti, kad ši veikla išvis yra vykdoma, o ne realiai spręsti problemas. Tai ryškėja palyginus programose vos ne pažodžiui pasikartojančius kriminogeninės padėties vertinimus, nusikaltimų prevencijos tikslus, planuojamas nusikaltimų prevencijos priemones.

Pastaroji problema neturėtų būti sprendžiama valiniais valstybinio lygmens sprendimais. Pavyzdžiui, jei Saugios savivaldybės koncepcijoje įtvirtintos tik rekomendacijos rengti ir įgyvendinti nusikaltimų kontrolės ir prevencijos programas (Saugios savivaldybės koncepcija, 7.4. pp.), Lietuvos Respublikos korupcijos prevencijos įstatymas įtvirtina savivaldybių pareigą rengti ir tvirtinti kovos su korupcija programas (LR korupcijos prevencijos įstatymas, 16 str. 2 d. 3 p.). Tokios programos parengtos ir įgyvendinamos visose savivaldybėse ir visgi kažin ar situacija yra iš esmės geresnė ją lyginant su nusikaltimų prevencijos programų turiniu – savivaldybių korupcijos prevencijos programose taip pat kartojami tapatūs uždaviniai, tapachios jų sprendimo priemonės. Taigi, kaip ir nusikaltimų prevencijos programų atveju, iš esmės įtvirtinami tik valstybinio lygmens sprendimų pakartojimas, nepasinaudojama galimybėmis atsižvelgti į specifinius vietos veiksnius. Atkreiptinas dėmesys ir į tai, kad Europos valstybėse nelinkstama nusikaltimų prevencijos reguliuoti įstatymais, daugiau akcentuojamas nusikaltimų prevencijos įvairiapusiškumo, lankstumo ir atvirumo poreikis, įstatymai šias nusikaltimų prevencijos plėtros kryptis stabdytų.

Vietoj vieningų reikalavimų savivaldybėms įtvirtinimo tikslingiau būtų telktis į instrumentų (pavyzdžiui, saugumo auditų metodikos, nusikaltimų prevencijos priemonių veiksmingumo vertinimo metodikos, mokymų medžiagos ir kt.) parengimą ir išbandymą atskirose savivaldybėse, taip atskleidžiant privalumus, kuriuos savivaldybės gyventojams gali teikti tinkamas nusikaltimų prevencijos programos parengimas ir įgyvendinimas. Vyriausybiniio lygmens lyderystė itin padėtų, kad tokios pilotinės iniciatyvos atskirose savivaldybėse būtų įgyvendintos. Taip atskleidus tinkamo nusikaltimų prevencijos programų rengimo ir vykdymo privalumus tikėtinas pasiteisinusių požiūrių multiplikavimas kitose savivaldybėse jau pačių savivaldybių iniciatyva. Tokio požiūrio gyvybingumą atskleidžia, pavyzdžiui, savižudybių prevencijos iniciatyvos Kupiškio rajone pavyzdys – 2014 m. bendradarbiaujant su Vilniaus universitetu rajone pradėta iniciatyva jau 2016 metais buvo išplėsta prisijungus kitoms skirtingų Lietuvos regionų (Kaišiadorių, Kelmės, Varėnos, Rietavo) savivaldybėms (Valstybinio audito ataskaita, 2017, p. 16). Tikėtina, kad toks požiūris pasiteisintų ir nusikaltimų prevencijos atžvilgiu.

<p>Siūlytina inicijuoti pavyzdinius nusikaltimų prevencijos programų atskirose savivaldybėse inicijavimo ir vykdymo procesus, orientuojantis į pasiteisinusių požiūrių ir instrumentų sklaidą ir atkartojimą kitose savivaldybėse pačios savivaldos, o ne valstybinio lygmens iniciatyvomis.</p>
--

Savivaldybių institucijoms pripažinus centrinį vaidmenį nusikaltimų prevencijos sistemoje, atsiremama į tai, kad šios institucijos neturi galios vadovauti nei gyventojų, nei valstybės institucijų dalyvavimui vykdant nusikaltimų prevencijos priemones. Tai yra vienas iš svarbiausių iššūkių nusikaltimų prevencijos procesuose. Viešojo saugumo plėtros programa vienu svarbiausių uždavinių pripažįsta savivaldybių, teisėsaugos institucijų, nevyriausybinių organizacijų ir privataus sektoriaus bendradarbiavimo plėtrą (Viešojo saugumo plėtros programa, 43.1.3. pp.). Deja, tokio bendradarbiavimo koordinavimo stokoja.

Viena iš Europos valstybėse paplitusių vietos valdžios ir valstybės valdžios bendradarbiavimo užtikrinimo formų yra vietos saugumo susitarimų (local safety contracts, contrat local de sécurité). Tokiuose susitarimuose, sudaromuose tarp savivaldybių ir valstybinę valdžią atstovaujančių institucijų (prefektų ir prokurorų Prancūzijoje, prefektų Italijoje, Vidaus reikalų ministro Belgijoje ir Ispanijoje (Kulach, Whiskin ir Marks 2006, p. 25-29)) įtvirtinami tiek savivaldos, tiek valdžios institucijų įsipareigojimai atlikti tam tikras sutartas užduotis siekiant bendrų tikslų. Taip susitarimais užtikrinamas konkrečių nusikaltimų prevencijos priemonių įgyvendinimas ir nesusiduriama su problema, kad priemonės įgyvendina vienas kitam nepavaldūs subjektai (valstybės ir savivaldybių įstaigos). Galima manyti, kad panašaus turinio susitarimai galimi ir Lietuvoje. Sukaupta panašaus pobūdžio susitarimų patirtis – SADM sudarytos strateginės partnerystės sutartys su savivaldybėmis dėl socialinės paramos informacinės sistemos, tokios sutartys VRM pristatomos kaip geroji patirtis (Viešojo administravimo kokybės iniciatyvos, strateginės partnerystės sutartis). Atkreiptinas dėmesys ir į tai, kad tokia vietos saugumo susitarimų forma užtikrinamas bendras valstybės ir savivaldybės finansavimas nusikaltimų prevencijai. Kai kuriuose vietos saugumo susitarimuose numatomas valstybinis finansavimas vietinėms nusikaltimų prevencijos iniciatyvoms. Visgi tokių susitarimų esmė yra ne finansų skyrimas savivaldos ar kitoms institucijoms, o valstybės įsipareigojimas skirti tam tikrus išteklius savo institucijoms konkrečiai sutartų uždavinių įgyvendinimui, jei savo ruožtu savivaldybės skirs sutartus išteklius savivaldybės įstaigoms bendradarbiauti įgyvendinant sutartas nusikaltimų prevencijos priemones (Pannier 2001, p. 127-148).

<p>Apibendrintai, galima teigti, kad vienas iš tinkamų būdų užtikrinti vienas kitam nepavaldžių subjektų bendrą tikslingą nusikaltimų prevencijos veiklą yra susitarimai tarp valstybinių institucijų</p>
---

ir atskirų savivaldybių dėl nusikaltimų prevencijos planų įgyvendinimo. Šia forma taip pat gali būti užtikrintas bendras nusikaltimų prevencijos priemonių finansavimas, kartu atibojant valstybės ir savivaldybių biudžeto panaudojimą.

Vietos saugumo susitarimams būdinga, kad jų pagrindu savivaldos ir valstybinės valdžios institucijų bendradarbiavimo koordinavimui yra steigiamos vietinės nusikaltimų prevencijos tarybos. Lietuvoje taikoma gan panaši forma – savivaldybės institucijoms nepavaldžių institucijų atstovų įtraukimas į savivaldybių tarybų sudaromas nusikaltimų prevencijos komisijas. Ne visiškai aišku ar savivaldybių nusikaltimų prevencijos tarybos (komisijos) gali atlikti ir savivaldybės bei valstybės institucijų veiklos koordinavimo funkciją. Viena vertus, priklausydamos skirtingoms valdžios hierarchijos sistemoms, jos negali būti valdomos nei vienos iš šių sistemų sprendimais. Kita vertus, kaip jau minėta aukščiau, nusikaltimų prevencija turėtų remtis sistemos atvirumo skirtingiems subjektams principu ir todėl svarbesnė yra ne sistemos valdymo, bet sistemos koordinavimo funkcija. Tai pripažįstama ir Viešojo saugumo plėtos programoje įtvirtinant, kad savivaldybės turėtų organizuoti ir koordinuoti (o ne valdyti) nusikalstamų veikų ir kitų teisės pažeidimų prevenciją savivaldybės lygiu, šiai veiklai sutelkdamos savivaldybės teritorijoje veikiančias valstybes ir savivaldybių institucijas ir įstaigas, nevyriausybinės ir verslo organizacijas, gyvenamųjų vietovių bendruomenes (Viešojo saugumo plėtos programa, 18 p.). Vadyboje koordinavimas suvokiamas kaip pastangos užtikrinti tarpusavy priklausomų, bet nepavaldžių subjektų vykdomų veiklų suderinamumą ir savanorišką subjektų bendradarbiavimą (Pillai and Kala 2013, p. 75). Šiuo požiūriu nusikaltimų prevencijos koordinavimas turėtų būti panašesnis į mediaciją – pagalbą skirtingoms institucijoms ieškant bendrų sprendimų. Toks koordinavimas neturėtų atstovauti nei vienos iš koordinuojamų institucijų interesų (Spencer and Brogan 2006, p. 200) (pavyzdžiui, palaikyti savivaldybės įstaigas derinant planus su valstybės įstaigomis) ar turėti valdingus įgaliojimus vienos ar visų koordinuojamų institucijų atžvilgiu (Spencer and Brogan 2006, p. 179) (komisijos yra pripažįstamos vietos valdžios ir viešojo administravimo teisės ir pareigas turinčios savivaldybės tarybos veiklos forma, net kai komisijos nariai yra ir ne savivaldybės tarybos nariai (LR vietos savivaldos įstatymas, 6 str. 1 d., 15 str. 6 d., 12 str., 3 str. 3 d. 1 p.).

Taip pat svarbu, kad į nusikaltimų prevencijos komisijų sudėtį Lietuvos savivaldybėse nėra įtraukiami vietos bendruomenių, švietimo įstaigų, socialinių paslaugų įstaigų, bažnyčių, verslo,

gydymo įstaigų, profsąjungų ir darbdavių organizacijų atstovai. Galima teigti, kad savivaldybių nusikaltimų prevencijos komisijos neatlieka visuomenės įtraukimo į nusikaltimų prevencijos funkcijos, kuriai paprastai skiriami jų analogai užsienio valstybėse (pavyzdžiui, Švedijoje (Lidskog and Persson 2012, p. 298)). Šiuo požiūriu svarbu atkreipti dėmesį ne tik į vietinių, bet ir kitose valstybėse veikiančių nacionalinių nusikaltimų prevencijos tarybų instituciją.

Kita vertus, svarbu, kad siekiant nusikaltimų prevencijos sistemos atvirumo visiems, tiek juridiniams, tiek fiziniams asmenims, norintiems ir galintiems prisidėti prie šios veiklos, nebūtų užmirštama užtikrinti, jog toks atskirų asmenų prisidėjimas būtų prasmingas. Individų, nevyriausybinų organizacijų, bendruomenių įtraukimas į nusikaltimų prevencijos veiklas neturi būti savitiksli. Pavyzdžiui, nors saugios kaimynystės grupės yra įkurtos daugelyje Lietuvos vietų, tyrimai rodo, kad jų egzistavimas dažnai yra formalus – didelė dalis saugios kaimynystės grupės sukūrusių vietos bendruomenių narių išvis nežino, kad tokios saugios kaimynystės grupės egzistuoja arba negali pasakyti, kokios konkrečiai saugios kaimynystės veiklos yra įgyvendinamos jų bendruomenėje (Nikartas 2012, p. 58).

Be to, kiekvieno subjekto dalyvavimas nusikaltimų prevencijos sistemoje gali būti prasmingas tik tada, kai toks dalyvavimas nekuria sistemos disfunkcijų, o pastarosios tikėtinos kai stokojama bendradarbiavimo tarp skirtingų subjektų. Bendradarbiavimas gali būti užtikrinamas tik kai egzistuoja būtinos bendro darbo prielaidos – tai, kad skirtingi nusikaltimų prevencijos subjektai pripažįsta bendras vertybes ir tikslus. Todėl svarbu, kad nusikaltimų prevencijos sistemose egzistuotų tiek būdai iš tikrųjų įtraukti naujus nusikaltimų prevencijos subjektus, tiek būdai apriboti atskirų subjektų dalyvavimą nusikaltimų prevencijoje. Vienas iš būdų užtikrinti, kad naujų subjektų įsitraukimas į nusikaltimų prevencijos veiklas yra jų kompetencijų ir patikimumo sertifikavimas. Pavyzdžiui, galima paminėti JAV Virdžinijos valstijoje vykdomą nusikaltimų prevencijos bendruomenių sertifikavimą (Arrington 2007, p. 15). Tokio sertifikavimo sąlyginis analogu Lietuvos Respublikoje galėtų būti laikomas, pavyzdžiui, Prekybos žmonėmis aukų nustatymo, ikiteisminio tyrimo ir tarpinstitucinio bendradarbiavimo rekomendacijose įtvirtintas Organizacijų, teikiančių pagalbą prekybos žmonėmis aukoms, sąrašas (LR generalinio prokuroro, LR vidaus reikalų ministro, LR socialinės apsaugos ir darbo ministro įsakymas Nr. 20631). Kita vertus, kažin ar tokie formalūs įsitraukimo į nusikaltimų prevenciją būdai yra visuomet tikslingi. Prioritetas visgi turi būti teikiamas sistemos atvirumo užtikrinimui. Todėl galbūt verta atkreipti dėmesį į Danijos nusikaltimų prevencijos tarybos atviro kvietimo bendradarbiavimui praktiką, paremtą sistemą koordinuojančio subjekto *ad hoc* sprendimais dėl kiekvieno naujo partnerio

nusikaltimų prevencijoje įsitraukimo. Tačiau kartu būtina užtikrinti, kad kiekvienas *ad hoc* bendradarbiavimas ir kiekvienas atsisakymas bendradarbiauti remtųsi iš anksto apibrėžtais visai sistemai priimtinais kriterijais, t.y. pripažįstant visų galimų nusikaltimų prevencijos partnerių lygiateisiškumą. Pavyzdžiui, Danijos nusikaltimų prevencijos taryba kviesdama bendradarbiauti visus visuomenės narius ir jų organizacijas, iš anksto deklaruoja, kad, sprendžiant ar vystyti bendradarbiavimą, bendradarbiavimo galimybės bus vertinamos pagal 8 kriterijus, tarkim, atsižvelgiant ir į tai ar bendradarbiavimas remsis įrodymais grindžiamos (evidence-based) nusikaltimų prevencijos nuostatomis (Det Kriminalpræventive råd. DKR og eksterne samarbejdspartner, § 12). Tokios nuostatos taip pat laikytinos tam tikru sertifikavimu, tačiau ne išankstiniu – jomis pripažįstama, kad nevyriausybinių organizacijų, vietos bendruomenės ir kiti subjektai gali įsitraukti į bendras nusikaltimų prevencijos veiklas, jei šie subjektai išsako palaikymą bendrai sutartoms vertybėms ir ankstesnėje savo veikloje nėra paneigę deklaruojamų vertybių.

Kai kurių savivaldybių tarybose sukurtos nusikaltimų prevencijos komisijos gali būti reikšmingas institucinis mechanizmas koordinuojant nusikaltimų prevenciją vietiniame lygmenyje. Tačiau būtina užtikrinti, kad tokios komisijos atliktų ir nusikaltimų prevencijos įtraukimo užtikrinimo funkciją, jų nariais turėtų tapti aktyvūs vietos bendruomenės, nevyriausybines organizacijas, privatų verslą atstovaujantys asmenys, o ne tik savivaldybės ir teisėsaugos institucijų atstovai. Kartu būtina užtikrinti, kad į komisijų veiklą būtų įtraukiami tik bendrai pripažįstamas vertybes palaikantys ir jų savo veikloje nepažeidžiantys subjektai.

Siekiant neapibrėžto subjektų rato veiklos koordinavimo ne tik savivaldybių, bet ir valstybės mastu, verta aptarti kitose valstybėse veikiančių nacionalinių nusikaltimų prevencijos tarybų instituciją.

Nacionalinės nusikaltimų prevencijos tarybos veikia daugelyje Europos ir pasaulio valstybių, tačiau jų prigimtis skiriasi. Vienose valstybėse nacionalinės nusikaltimų prevencijos tarybos veikia kaip ministerijų suburtos ekspertų darbo grupės (panašiai kaip aukščiau minėtos nusikaltimų prevencijos komisijos Lietuvos savivaldybėse). Pavyzdžiui, taip veikia Suomijos Respublikos teisingumo ministerijos sukurta Suomijos Nacionalinė nusikaltimų prevencijos taryba – Teisingumo ministerija atlieka ir Tarybos sekretoriato funkcijas (Organisation of the



Council). Panašiai funkcionuoja Estijos Nusikaltimų prevencijos taryba (Kriminaalpoliitika.ee. Ssüüteoennetus Nõukogu. Ajalugu), Serbijos Nacionalinė nusikaltimų prevencijos taryba (tik įsteigta ne Teisingumo, bet Vidaus reikalų ministerijų (Đorđević, Marković and Litavski 2010, p. 16)). Pastebėtina, kad yra ir daugiau Europos valstybių, kur Teisingumo ministerijoms yra pavedama kuruoti nusikaltimų prevencijos iniciatyvas. Specializuoti nusikaltimų prevencijos padaliniai įkurti, pavyzdžiui, Olandijos teisingumo ministerijoje (Government of the Netherlands 2020), Kaip minima toliau, nusikaltimų prevencijos tarybų ir tyrimų centrų darbą kuruoja Žemutinės Saksonijos (Vokietija), Švedijos, Čekijos teisingumo ministerijos. Kita vertus, daugelyje Europos valstybių nusikaltimų prevencijos kuravimas pripažįstamas Vidaus reikalų ministerijų kompetencijai. Pavyzdžiais galėtų būti nurodyti Belgijos Federalinės viešosios vidaus reikalų tarnybos Saugumo ir prevencijos generalinis direktoratas (IBZ Federal public service Interior).

Kiek sudėtingesnis požiūris įdiegtas Prancūzijoje, kur lyderio nacionalinėje nusikaltimų prevencijos sistemoje vaidmenį atlieka Tarpministerinis nusikaltimų ir radikalizacijos prevencijos komitetas, kuriam pirmininkauja Prancūzijos Respublikos Ministras pirmininkas. Komiteto Generalinis sekretoriatas veikia kaip atskira vyriausybės įstaiga, turinti padalinius skirtinguose valstybės regionuose (Secrétariat général du Comité interministériel de prévention de la délinquance et de la radicalisation). Atskiri nusikaltimų prevencijos dariniai valstybių ministerijose užtikrina, kad nusikaltimų prevencijos klausimai užimtų tinkamą vietą ministerijų darbotvarkėse. Tai vertintina pozityviai. Tačiau būtina atkreipti dėmesį į tai, kad nusikaltimų prevencija neturėtų būti laikoma tik teisingumo ar vidaus reikalų ministerijų darbo sritimi. Ne mažiau svarbus ir kitų ministerijų (pavyzdžiui, kalbant apie Lietuvos Respubliką, SADM, Švietimo, mokslo ir sporto ministerijos, Ekonomikos ir inovacijų ministerijos) dalyvavimas sprendžiant nusikaltimų priežasčių šalinimo problemas. Šiuo aspektu būtų patrauklesnis Prancūzijos modelis, kai nusikaltimų prevencijos klausimai sprendžiami aukščiausiam vyriausybiniam lygyje, tačiau pastarasis modelis neatitiktų koncepcijos aptarimo pradžioje pristatytos nusikaltimų prevencijos kaip įtraukios ir atviros sistemos sampratos – aukščiausio valstybinės valdžios lygio vadovavimas negali užtikrinti savivaldos, nevyriausybinių sektoriaus, vietos bendruomenių, akademinės bendruomenės įsitraukimo.

Lietuvoje priimtinesnis būtų Danijos ir Žemutinės Saksonijos nusikaltimų prevencijos tarybų, kaip atvirų asociacijų, modelis. Žemutinės Saksonijos prevencijos tarybos nariais yra 270 organizacijų, Danijos nacionalinės nusikaltimų prevencijos tarybos nariais yra 47 valstybės

institucijos ir nevyriausybinės organizacijos (Danish Crime Prevention Council 1971-2011), o šių asociacijų steigiamuosiuose dokumentuose pripažįstama, kad jų nariais gali tapti bet kuris subjektas, jei narystei pritaria jau esami nusikaltimų prevencijos tarybos nariai. Problema, su kuria susiduria dauguma savanoriškos veiklos pagrindu funkcionuojančių asociacijų, yra organizacijų vadyba, finansinių ir žmogiškųjų išteklių poreikis užtikrinant nuolatinį asociacijos funkcionavimą. Ši problema sprendžiama užtikrinus valstybės palaikymą nusikaltimų prevencijos tarybų sekretoriato funkcijų vykdymui. Pavyzdžiui, Danijos Nusikaltimų prevencijos tarybos steigiamuosiuose dokumentuose įtvirtinama, kad sekretoriatą tarybai suteikia Nacionalinė policija (Det Kriminalpræventive råd 2011, p. 12). Žemutinės Saksonijos prevencijos tarybos steigiamuosiuose dokumentuose analogiška funkcija numatyta šios Vokietijos žemės teisingumo ministerijai (Geschäftsordnung des Landespräventionsrates Niedersachsen gemäss Beschluss des Vorstandes, §3(1)). Atkreiptinas dėmesys, kad Žemutinės Saksonijos prevencijos tarybos steigiamuosiuose dokumentuose buvo įmanoma įtvirtinti atitinkamas ministerijų funkcijas todėl, kad pati taryba buvo įsteigta šios Vokietijos žemės vyriausybės sprendimu. Tuo tarpu Danijos nusikaltimų prevencijos taryba buvo įsteigta kaip bet kuri asociacija, tačiau sekretoriato funkcijas prisiėmusi Danijos nacionalinė policija atitinkamą įsipareigojimą prisiėmė kaip viena iš steigimo sutartį sudarančių tarybos steigėjų.

Lietuvoje vadovaujantis panašiomis mintimis 1997 metais buvo įsteigtas Nusikalstamumo prevencijos Lietuvoje centras. Nors asociacijos teisinė forma būtų patrauklesnė kuriant nacionalinę nusikaltimų prevencijos tarybą, NPLC buvo įsteigtas kaip viešoji įstaiga. LR viešųjų įstaigų įstatymas nenumato galimybės viešąsias įstaigas pertvarkyti į asociacijas. Todėl tikslinga įvertinti galimybes steigti asociaciją „Nacionalinė nusikaltimų prevencijos taryba“ likviduojant Nusikalstamumo prevencijos Lietuvoje centrą, taip pat kaip alternatyvą - galimybes reorganizuoti Nusikalstamumo prevencijos Lietuvoje centrą užtikrinant asociacijos ar viešosios įstaigos atvirumą visiems suinteresuotiems nusikaltimų prevencijos subjektams - galimybes tapti asociacijos nariais, viešosios įstaigos dalininkais arba turėti atstovus viešosios įstaigos valdyboje.

Pastebėtina tai, kad nacionalinių nusikaltimų prevencijos tarybų kaip atskirų juridinių asmenų funkcionavimas yra priimtinesnis nei tarybų kaip darbo grupių ar komisijų variantas, nes taip užtikrinamas ne asmeninis, o institucinis skirtingų subjektų įsitraukimas į nusikaltimų prevencijos strategijų kūrimą ir įgyvendinimą, o kartu taip užtikrinamas ir tarybų veiklos tęstinumas, institucinės patirties kaupimas bei panaudojimas.

Alternatyvus nusikaltimų prevencijos koordinavimo modelis pasirinktas Švedijoje ir Čekijoje. Švedijos Nacionalinė nusikaltimų prevencijos taryba (Brottsförebyggande rådet. About Brå) ir Čekijos Teisingumo ministerijos Kriminologijos ir socialinės prevencijos institutas (Institut pro kriminologii a sociální prevenci) veikia kaip vyriausybės įsteigti mokslinių tyrimų centrai. Panašios duomenų apie nusikaltimus ir jų priežastis analizėje besispecializuojančios vyriausybines tyrimų institucijos veikia ir kitose valstybėse, pavyzdžiui, Australijos kriminologijos institutas (Australian Government. Australian Institute of Criminology), Prancūzijos Nacionalinė nusikaltimų ir baudžiamosios justicijos observatorija (Institut national des hautes études de la sécurité et de la justice). Jungtinės Karalystės vidaus reikalų ministerija pati funkcionuoja kaip stiprus kriminologinių tyrimų centras (Research at Home Office).

Veiklos koordinavimas informacinėmis metodinėmis, o ne vadybos, priemonėmis gali būti reikšmingas ir efektyvus, tačiau Lietuvoje nepilnai išnaudojamas. Naujos mokslo įstaigos nusikaltimų prevencijos ir kriminogeninių veiksnių tyrimams steigimas Lietuvoje nebūtų tikslingas. Tačiau tikslinga būtų išnaudoti nacionalinės nusikaltimų prevencijos tarybos formatą kaip erdvę mokslo bendruomenės atstovams pristatyti mokslinių tyrimų rezultatus ir naujų tyrimų idėjas sprendimų priėmėjams, o sprendimų priėmėjams – iškomunikuoti praktikos ir politikos poreikius mokslo bendruomenei.

<p>Apibendrinant, tikslinga įvertinti nacionalinės nusikaltimų prevencijos tarybos kūrimo Lietuvoje galimybes, užtikrinant tokios tarybos atvirumą ir visų suinteresuotų nusikaltimų prevencijos subjektų įsitraukimą į jos veiklą.</p>
---

## Svarbiausios išvados ir pasiūlymai

1. Nusikaltimų prevencija yra įvairiapusė veikla, apimanti socialinės prevencijos ir situacinės prevencijos (nusikaltimų užkardymo) priemonės. Įstatymai nusikaltimų prevencijos funkciją tiesiogiai priskiria tik Lietuvos policijai, netiesiogiai – Lietuvos savivaldybėms, tačiau nusikaltimų prevencijoje dalyvauja ir daug kitų institucijų. Siekiant nusikaltimų prevencijos sistemiškumo reikia nusikaltimų prevencijos priežiūrą pavesti vienai iš Lietuvos Respublikos Vyriausybės ministerijų. Policijos, o tuo pačiu – Vidaus reikalų ministerijos, reikšmė nusikaltimų prevencijoje negali būti kvestionuojama. Tačiau dėl savo teisinės paskirties ir apibrėžtų funkcijų, turimų viešojo administravimo įgaliojimų dėl sau nepavaldžių asmenų, policija neturėtų būti nusikaltimų prevencijos įtraukimą užtikrinantis subjektas. Todėl tikslingiau nusikaltimų prevencijos priežiūrą pavesti vienai iš ministerijų, kuriojančių atitinkamoms socialinėms grupėms priklausančių asmenų integraciją į visuomenę – Teisingumo ministerijai arba Socialinės apsaugos ir darbo ministerijai (kita vertus, pagrįsta būtų tokią funkciją priskirti ir Vidaus reikalų ministerijai, atsižvelgiant į VRM įgyvendinamus uždavinius formuoti valstybės politiką ne tik viešojo saugumo, bet ir vietos savivaldos ir regionų plėtros srityse (Lietuvos Respublikos vidaus reikalų ministerijos nuostatai, 8.1., 8.3.-8.4. pp.). Ministerijai turėtų būti pavedama nusikaltimų prevencijos priežiūra, o ne jos koordinavimo funkcija. Nusikaltimų prevencijoje dalyvauja daug tarpusavy nepavaldžių subjektų, todėl siūlytina nusikaltimų prevencijos sistemą grįsti ne hierarchinio planavimo, o tinklais grindžiamo reguliavimo modeliu, kuris remtųsi abipusiškumo, tarpusavio papildomumo, abipusio prisitaikymo nuostatomis. Todėl koordinavimas turėtų būti suvokiamas ne kaip sistemos valdymas, bet kaip atskirų subjektų pozicijų mediavimas. Tokią funkciją turėtų atlikti įvairius nusikaltimų prevencijos subjektus vienijanti kolegiali institucija, kuri neturėtų valdingų įgaliojimų nusikaltimų prevencijos subjektų atžvilgiu. Svarstyтина ar tokios koordinavimo funkcijos atlikimui negalėtų būti pritaikytas Nusikalstamumo prevencijos Lietuvoje centras.
2. Tinklais grindžiamoje nusikaltimų prevencijos sistemoje sprendimai turėtų būti priimami remiantis konsultacijų ir konsensusų mechanizmais, pripažįstant kiekvieno

sistemos subjekto autonomiją ir gebėjimus imtis lyderystės. Tam, kad konsensusas galėtų funkcionuoti kaip efektyvus sprendimų būdas būtina, kad sistemos subjektus mobilizuotų jų visų palaikoma doktrina, ideologija ar naratyvas. Būtent tokią sistemą vienijančią funkciją ir gali atlikti nusikaltimų prevencijos koncepcija. Todėl tikslinga inicijuoti šio parengto koncepcijos teksto aptarimui ir naujų nuostatų bei sprendinių paieškai skirtas diskusijas skirtinguose valstybės regionuose bei atitinkamai koreguoti koncepcijos tekstą atsižvelgiant į diskusijų rezultatus. Į diskusijas turėtų būti siekiama pakviesti kuo platesnį organizacijų, bendruomenių ir ekspertų, dalyvaujančių arba galinčių dalyvauti nusikaltimų prevencijos veiklose ateityje, ratą. Lyderystės inicijuojant diskusijas turėtų imtis tvirčiausias pozicijas ir autoritetą nacionaliniame lygmenyje turintys subjektai: Vidaus reikalų ministerija, Teisingumo ministerija arba Socialinės apsaugos ir darbo ministerija. Techninis organizacinis šios užduoties įgyvendinimas vienos iš ministerijų iniciatyva gali būti pavestas Nusikalstamumo prevencijos Lietuvoje centrui.

3. Nusikaltimų prevencijos iniciatyvos turėtų koncentruotis savivaldybių lygmenyje, kartu užtikrinant savivaldybėse veiklą vykdančių valstybės įstaigų (taip pat ir teisėsaugos institucijų) bei kitų asmenų (vietos bendruomenių, nevyriausybinių organizacijų, privataus verslo, religinių bendruomenių ir kt.) įsitraukimą į nusikaltimų prevencijos priemonių kūrimą ir įgyvendinimą. Nusikaltimų prevencijos sistemos pokyčiai neturėtų būti diegiami valiniais valdžios sprendimais, kuriant naujus įstatymus ar nacionalines programas. Tačiau valstybė turėtų imtis lyderystės inicijuojant pavyzdinius nusikaltimų prevencijos programų atskirose savivaldybėse inicijavimo ir vykdymo procesus. Vienu iš būdų tokiems procesams inicijuoti yra būtinų planavimo ir vertinimo instrumentų (vietos saugumo audito metodikos, nusikaltimų prevencijos programų efektyvumo metodikos ir kt.) sukūrimas ir pristatymas savivaldybių lygmenyje. Tikėtina, kad nusikaltimų prevencijos iniciatyvoms pasiteisinus vienoje savivaldybėse jos bus perimamos kitose savivaldybėse pačios savivaldos, o ne valstybinio lygmens iniciatyva. Lyderystės kuriant tokius instrumentus turėtų imtis didžiausius empirinių duomenų resursus turinti Vidaus reikalų ministerija bendradarbiaudama su mokslo įstaigomis. Sukurtų instrumentų pristatymo ir pavyzdinių procesų inicijavimo atskirose savivaldybėse turėtų imtis Teisingumo ar Socialinės apsaugos ir darbo ministerija, bendradarbiaudamos su Lietuvos savivaldybių asociacija. Techninis organizacinis šios

užduoties įgyvendinimas vienos iš ministerijų iniciatyva gali būti pavestas Nusikalstamumo prevencijos Lietuvoje centrui.

4. Kuriant naujas nusikaltimų prevencijos strategijas savivaldos lygmenyje turėtų būti vadovaujama šiais principais:

4.1. Nusikaltimų prevencija turi būti laikomos priemonės, kuriomis šalinami veiksniai, kurie, remiantis empiriniais duomenimis ir jų teoriniais apibendrinimais, yra lėmę nusikalstamas veikas, ir stiprinami veiksniai, kurie, remiantis empiriniais duomenimis ir jų teoriniais apibendrinimais, stabdo nusikalstamą elgesį, taip pat priemonės, kuriomis siekiama sumažinti nusikaltimo padarinius – pagalba nukentėjusiems, socialinės adaptacijos stiprinimas ir gyventojų subjektyvaus saugumo jausmo stiprinimas. Turi būti vadovaujama išgryninta nusikaltimų prevencijos sąvoka, taip užtikrinant, kad nusikaltimų prevencija nebūtų pridengiama kitų priemonių vykdymu:

4.1.1. Nusikaltimų prevencija neturi būti laikomos nusikaltimų kontrolės (teisėsaugos, teisingumo ir bausmių vykdymo) veiklos (kartu pripažįstant, kad nusikaltimų kontrolė atlieka labai svarbias prevencines funkcijas, o efektyvus prevencijos vykdymas neįmanomas be darnaus koordinavimo su nusikaltimų kontrole).

4.1.2. kitiems socialiniams tikslams skirtos priemonės (pavyzdžiui, gero valdymo užtikrinimui skirta korupcijos prevencija, narkomanijos prevencija, patyčių prevencija, nedarbo mažinimas, socialinių paslaugų teikimas socialinės rizikos šeimoms) gali būti pripažįstamos tik papildančiomis nusikaltimų prevenciją, bet ne sudėtinėmis nusikaltimų prevencijos dalimis.

4.2. Tobulinant nusikaltimų prevencijos efektyvumo vertinimus turi būti atsisakyta nuostatų, kurios vietoj priemonių efektyvumo akcentuoja išdirbio (kokia apimtimi įvykdytos planuotos priemonės) ir rezultatyvumo (koku mastu buvo pasiekti iškelti tikslai) kriterijus. Nusikaltimų prevencijos efektyvumas turėtų būti suprantamas kaip naudojamų išteklių ir pasiekto tikslo santykis. VRM turėtų inicijuoti nusikaltimų prevencijos programų efektyvumo metodikų sukūrimą, kuriomis remiantis savivaldybės ir kitos nusikaltimų prevencijos programos koordinuojančios institucijos turėtų atlikti periodinius nusikaltimų prevencijos efektyvumo vertinimus.

- 4.3. Nusikaltimų prevencijos efektyvumo vertinimas negali būti atsietas nuo kriminogeninės situacijos vertinimų tiek valstybės, tiek savivaldybių lygmenyse. Todėl būtina tęsti VRM jau vykdomus viešojo saugumo būklės tyrimus, juos plėsti periodiniais viktimologiniais tyrimais. Pastarieji turėtų generuoti empirinius duomenis ne tik apie nusikalstamas veikas, bet ir apie jas lėmusius veiksnius bei jų padarinius (įskaitant gyventojų saugumo jausmą ir pasitikėjimą teisėsaugos institucijomis). Svarbu, kad tokie tyrimai įgalintų vertinti kriminogeninę situaciją ir nusikaltimų prevencijos efektyvumą ne tik nacionaliniu mastu, bet ir atskirose savivaldybėse (pastarajam tikslui įgyvendinti tikslinga perimti kitose Europos valstybėse taikomą vietos saugumo auditų praktiką ir sukurti vieningą lengvai taikomą vietos saugumo auditų metodiką). Tyrimų duomenys turi būti viešai prieinami akademinėi (ir ne tik) bendruomenei, o jų struktūra, apimtis ir interpretacijos turi būti suderintos su šiuolaikinėmis kriminologinėmis ir viktimologinėmis teorijomis ir koncepcijomis bei tarptautine praktika. Kartu pabrėžtina, kad viktimologinių tyrimų duomenys turi tapti kompleksinio kriminogeninės situacijos vertinimo dalimi, negali būti vertinami atsietai nuo oficialiosios registruotų nusikalstamų veikų statistikos. Lietuvoje funkcionuoja gera nusikalstamų veikų registracijos sistema, tačiau Informatikos ir ryšių departamentas prie VRM galėtų esamą sistemą tobulinti siekiant vienodo registruojamų duomenų apie nusikalstamas veikas suvokimo, platesnio duomenų apie kriminogeninius faktorius kaupimo, bei plečiant viešai prieinamus atvirų duomenų apie nusikalstamas veikas ir kriminogeninius faktorius analizės instrumentus.
- 4.4. Kuriant nusikaltimų prevencijos instrumentus tikslinga vadovautis intervencinių prevencijos priemonių kaip *ultima ratio* principu, kuris reikalauja, kad intervencijos į kiekvieno žmogaus asmeninę sferą, siekiant bendruomenės ar visos valstybės interesų tenkinimo, nebūtų daromos, kai yra akivaizdu, kad tų pačių tikslų galima pasiekti be tokios intervencijos.
- 4.5. Kuriant nusikaltimų prevencijos instrumentus tikslinga vadovautis nusikaltimų prevencijos priemonių įvairiapusiškumo principas reikalauja, kad, siekiant poveikio kriminogeniniams veiksniams, turi būti derinamos socialinės ir situacinės nusikaltimų prevencijos priemonės. Nei socialinės, nei situacinės nusikaltimų prevencijos priemonės paprastai nebūna pakankamos kriminogeniniams

veiksniams suvaldyti, tad turi būti orientuojamasi į tokių priemonių darną. Taip pat turi būti skatinama naujų poveikio kriminogeniniams veiksma formų paieška, plėtojama informacijos apie taikomas ir inovatyvias nusikaltimų prevencijos priemones sklaida.

- 4.6. Užtikrinant nusikaltimų prevencijos įtraukimo principo įgyvendinimą, reikia didinti nusikaltimų prevencijos iniciatyvoms skiriamas lėšas (tiek savivaldybių, tiek ir valstybės lygmeniu), tačiau finansavimo didinimas negali būti laikomas pagrindiniu nusikaltimų prevencijos iniciatyvų skatinimo instrumentu, turi būti ieškoma alternatyvių motyvavimo įsitraukti į nusikaltimų prevencijos veiklas būdų. Kartu turi būti užtikrinta, kad į nusikaltimų prevencijos sistemą būtų įtraukiami tik bendrai pripažįstamas vertybes palaikantys ir jų savo veikloje nepažeidžiantys subjektai.
- 4.7. Kuriant nusikaltimų prevencijos instrumentus tikslinga vadovautis mokslškumo principu, kuris reikalauja, kad mokslo žinios taptų nusikaltimų prevencijos plėtos paskata, o moksliniai tyrimai, skirti nustatyti tiek nusikaltimus lėmusius veiksnius, tiek veiksnius, kurie stabdo nusikaltimus, patys turi būti laikomi nusikaltimų prevencijos priemonėmis ir turi tapti neatsiejama nusikaltimų prevencijos politikos dalimi. Turi būti stiprinamas mokslininkų suinteresuotumas įsitraukti į praktinių nusikaltimų prevencijos būdų paiešką (tačiau užtikrinant ir tinkamą teorinių tiriamųjų darbų finansavimą ir rėmimą valstybės ir savivaldybės mastu), plečiamas pakankamas mokslo (pirmiausiai kriminologijos) žinias turinčių darbuotojų nusikaltimų prevenciją vykdančiose institucijose ratas, užtikrinamas bendras tęstinis nusikaltimų prevencijoje dalyvaujančių asmenų kvalifikacijos kėlimas.
- 4.8. Nusikaltimų prevencijos sistemiškumo principas turėtų būti įgyvendinamas tobulinant nusikaltimų prevencijos institucinę sąrangą.
  - 4.8.1. Vienas iš tinkamų būdų užtikrinti vienas kitam nepavaldžių subjektų bendrą tikslingą nusikaltimų prevencijos veiklą yra susitarimai dėl lokalinių nusikaltimų prevencijos planų įgyvendinimo tarp savivaldybių ir valstybės institucijų. Policija turėtų būti kiekvieno tokio susitarimo šalimi, priklausomai nuo susitarimų apimties, juose turėtų dalyvauti ir kitos valstybės institucijos. Susitarimai turėtų būti inicijuojami savivaldos, o ne valstybės institucijų, tačiau būtina užtikrinti nuoširdų valstybės institucijų



įsitraukimą į tokius susitarimus. Šia forma taip pat gali būti užtikrintas bendras nusikaltimų prevencijos priemonių finansavimas, kartu atribojant valstybės ir savivaldybių biudžeto panaudojimą. VRM turėtų parengti pavyzdinį tokio susitarimo tekstą.

- 4.8.2. Siekiant nusikaltimų prevencijos įtraukimo, tikslinga diegti vietinių nusikaltimų prevencijos tarybų modelį. Savivaldybių tarybose sukurtos nusikaltimų prevencijos komisijos gali būti tokių vietinių tarybų atitikmuo. Tačiau būtina užtikrinti, kad tokių komisijų nariais taptų aktyvūs vietos bendruomenės, nevyriausybinės organizacijos, privatų verslą atstovaujantys asmenys, o ne tik savivaldybės ir teisėsaugos institucijų atstovai. Tokių tarybų sukūrimas turėtų įtvirtinamas susitarimais dėl lokalinių nusikaltimų prevencijos planų įgyvendinimo, tačiau gali būti inicijuotas ir tokių susitarimų nerengiant.

## Literatūra:

1961 metų Bendroji narkotinių medžiagų konvencija, pataisyta pagal 1972 metų protokolą dėl 1961 metų Bendrosios narkotinių medžiagų konvencijos pataisų. Valstybės žinios, 2001-06-15, Nr. 51-1768.

Anyškčių rajono savivaldybės 2020–2022 metų strateginio veiklos plano 9 programos „Efektyvaus savivaldybės valdymo programa“ 9.1.2.23 priemonės „Gyventojų saugumo stiprinimas“ aprašas.  
<https://www.anyksčiai.lt/doclib/shf3ja5aanaq1r6hhfjuaaq4e1xy pcm4>

Geschäftsordnung des Landespräventionsrates Niedersachsen gemäss Beschluss des Vorstandes. 2016. <https://lpr.niedersachsen.de/nano.cms/geschaeftsordnung>

Gesetz über das Bundeskriminalamt und die Zusammenarbeit des Bundes und der Länder in kriminalpolizeilichen Angelegenheiten (Bundeskriminalamtgesetz - BKAG) § 2(1)  
[https://www.gesetze-im-internet.de/bkag\\_2018/\\_2.html](https://www.gesetze-im-internet.de/bkag_2018/_2.html)

Gesetz über die Bundespolizei (Bundespolizeigesetz - BPolG) § 1(4–5) [https://www.gesetze-im-internet.de/bgsg\\_1994/BJNR297900994.html](https://www.gesetze-im-internet.de/bgsg_1994/BJNR297900994.html)

Government Offices of Sweden, Ministry of Justice. 2016. *A national crime prevention programme „Combating crime together“*, 17 (126).  
[https://eucpn.org/sites/default/files/document/files/eucpn\\_crime\\_prevention\\_strategy\\_Sweden.pdf](https://eucpn.org/sites/default/files/document/files/eucpn_crime_prevention_strategy_Sweden.pdf)

Government programme for containment of crime and anti-social behaviours “Safieer Together”.  
[https://eucpn.org/sites/default/files/document/files/eucpn\\_crime\\_prevention\\_strategy\\_poland.pdf](https://eucpn.org/sites/default/files/document/files/eucpn_crime_prevention_strategy_poland.pdf)

Jonavos rajono savivaldybės 2020–2022-ųjų metų strateginis veiklos planas. 1.5. tikslas. Gyventojų viešojo saugumo užtikrinimas.  
<http://sav.jonava.lt/tarybai/2020%20m.%20vasario%206%20d/Projektai%20pagal%20registr%C4%85/12TS-47/Bendra%20dalis%20Veiklos%20planas%202020-2022%20m..doc>

Joniškio rajono savivaldybės nusikaltimų prevencijos 2018–2020 m. programa. Patvirtinta Joniškio rajono savivaldybės tarybos 2017 m. gruodžio 21 d. sprendimu Nr. T-271. TAR, 2017-12-22, Nr. 20

Kaišiadorių rajono savivaldybės taryba. Sprendimas dėl Kaišiadorių rajono savivaldybės strateginio 2020–2022 metų veiklos plano patvirtinimo. TAR, 2020-02-28, Nr. 4392. 01.03.01. Uždavinys. Gerinti gyventojų saugumo būklę savivaldybėje.

Kalėjimų departamento prie Lietuvos Respublikos teisingumo ministerijos nuostatai. Patvirtinta Lietuvos Respublikos teisingumo ministro 2012 m. vasario 28 d. įsakymu Nr. 1R-58. Valstybės žinios, 2012-03-03, Nr. 27-1246.

Kalvarijos savivaldybės Viešosios tvarkos ir visuomenės sveikatos apsaugos stiprinimo programos aprašymas. Patvirtinta Kalvarijos savivaldybės tarybos 2020 m. vasario 27 d. sprendimu Nr. T-38.  
[https://www.e-tar.lt/rs/lasupplement/6aed87e05d5011ea931dbf3357b5b1c0/b5f363906ffc11eabee4a336e7e6fdb/b/format/ISO\\_PDF/](https://www.e-tar.lt/rs/lasupplement/6aed87e05d5011ea931dbf3357b5b1c0/b5f363906ffc11eabee4a336e7e6fdb/b/format/ISO_PDF/)

Kazlų Rūdos savivaldybės nusikaltimų prevencijos ir kontrolės 2019–2022 metų programa. Patvirtinta Kazlų Rūdos savivaldybės tarybos 2019 m. spalio 28 d. sprendimu Nr. TS-198. TAR, 2019-10-29, Nr. 17173.

Lietuvos Aukščiausiasis Teismas. Nutartis Lietuvos Respublikos vardu baudžiamojoje byloje Nr. 2K-262/2011;

Lietuvos Aukščiausiasis Teismas. Nutartis Lietuvos Respublikos vardu baudžiamojoje byloje Nr. 2K-573/2012;

Lietuvos Aukščiausiasis Teismas. Nutartis Lietuvos Respublikos vardu baudžiamojoje byloje Nr. 2K-7-2-895/2017.

Lietuvos policijos generalinio komisaro 2015 m. spalio 27 d. įsakymas Nr. 5-0-960 dėl Lietuvos Respublikos policijos rėmėjų nuostatų ir jaunųjų policijos rėmėjų nuostatų patvirtinimo.  
[https://policija.lrv.lt/uploads/policija/documents/files/veiklos-sritys/viesosios-tvarkos-ir-gyventoju-saugumo-uztikrinimas/PR\\_ir\\_JPR\\_nuostatai\\_20151027105728.pdf](https://policija.lrv.lt/uploads/policija/documents/files/veiklos-sritys/viesosios-tvarkos-ir-gyventoju-saugumo-uztikrinimas/PR_ir_JPR_nuostatai_20151027105728.pdf)

Lietuvos probacijos tarnybos nuostatai. Patvirtinta Lietuvos Respublikos teisingumo ministro 2018 m. kovo 26 d. įsakymu Nr. 1R-57. TAR, 2018-03-26, Nr. 4517.

Lietuvos Respublikos bausmių vykdymo kodeksas. Valstybės žinios, 2002-07-19, Nr. 73-3084.

Lietuvos Respublikos generalinio prokuroro, Lietuvos Respublikos vidaus reikalų ministro, Lietuvos Respublikos socialinės apsaugos ir darbo ministro 2015 m. gruodžio 17 d. įsakymas Nr. I-327/1V-1015/A1-758 dėl prekybos žmonėmis aukų nustatymo, ikiteisminio tyrimo ir tarpinstitucinio bendradarbiavimo rekomendacijų patvirtinimo. TAR, 2015-12-28, Nr. 20631

Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 1995 m. gruodžio 6 d. nutarimas dėl Lietuvos Respublikos Vyriausybės 1995 m. kovo 31 d. nutarimo Nr. 465 „Dėl Lietuvos Respublikos Vyriausybės 1993 m. kovo 3 d. nutarimo Nr. 124 „Dėl Lietuvos Respublikos teismų, valstybinio arbitražo, prokuratūros bei Valstybės kontrolės departamento darbuotojų darbo apmokėjimo“ dalinio pakeitimo“ atitikimo Lietuvos Respublikos Konstitucijai, Lietuvos Respublikos teismų įstatymo 46 straipsnio pirmajai daliai, Lietuvos Respublikos prokuratūros įstatymo 4 straipsnio pirmajai daliai, Lietuvos Respublikos valstybės kontrolės įstatymui, taip pat Lietuvos Respublikos įstatymui „Dėl Lietuvos Respublikos teismų teisėjų, prokuratūros darbuotojų, valstybinių arbitrų bei valstybės kontrolės departamento darbuotojų tarnybinių atlyginimų“

Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 1998 m. vasario 18 d. nutarimas dėl Lietuvos Respublikos apskrities valdymo įstatymo pakeitimo ir papildymo bei Vyriausybės atstovo įstatymo pripažinimo netekusiu galios įstatymo ir LR Seimo 1996 m. gruodžio 12 d. nutarimo „Dėl Lietuvos Respublikos valstybės valdymo tarnybos „A“ lygio valdininkų pareigybių sąrašo papildymo“ atitikimo LR Konstitucijai. Valstybės žinios, 1998-02-20, Nr. 18-435.

Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 2004 m. vasario 11 d. sprendimas dėl Lietuvos Respublikos konstitucinio teismo 2002 m. gruodžio 24 d. nutarimo išaiškinimo.

Lietuvos Respublikos korupcijos prevencijos įstatymas. Valstybės žinios, 2002-06-12, Nr. 57-2297.

Lietuvos Respublikos nacionalinė kovos su korupcija 2015–2025 metų programa. TAR, 2015-03-16, Nr. 3856.

Lietuvos Respublikos nacionalinio saugumo pagrindų įstatymas. Valstybės žinios, 1997-01-08, Nr. 2-16.

Lietuvos Respublikos policijos įstatymas. Valstybės žinios, 2000-10-27, Nr. 90-2777.

Lietuvos Respublikos policijos rėmėjų įstatymas. Valstybės žinios, 1998-07-03, Nr. 60-1705.

Lietuvos Respublikos probacijos įstatymas. Valstybės žinios, 2012-01-06, Nr. 4-108.

Lietuvos Respublikos Seimo nutarimas dėl Valstybinės narkotikų, tabako ir alkoholio kontrolės ir vartojimo prevencijos 2018–2028 metų programos patvirtinimo įtvirtina siūlymą savivaldybių institucijoms parengti ir įgyvendinti narkotikų, tabako ir alkoholio kontrolės ir jų vartojimo prevencijos priemones, kurios prisidėtų prie Valstybinės narkotikų, tabako ir alkoholio kontrolės ir vartojimo prevencijos 2018–2028 metų programos tikslų įgyvendinimo. Lietuvos Respublikos Seimo 2018 m. gruodžio 13 d. nutarimas Nr. XIII-1765 dėl Valstybinės narkotikų, tabako ir alkoholio kontrolės ir vartojimo prevencijos 2018–2028 metų programos patvirtinimo. TAR, 2018-12-19, Nr. 20781.

Lietuvos Respublikos socialinės apsaugos ir darbo ministerijos nuostatai. Patvirtinta Lietuvos Respublikos Vyriausybės 1998 m. liepos 17 d. nutarimu Nr. 892 (Lietuvos Respublikos Vyriausybės 2019 m. birželio 26 d. nutarimo Nr. 673 redakcija). Valstybės žinios, 1998-07-24, Nr. 66-1916.

Lietuvos Respublikos socialinių paslaugų įstatymas. Valstybės žinios, 2006-02-11, Nr. 17-589.

Lietuvos Respublikos švietimo įstatymo Nr. I-1489 7, 8, 9, 10, 11, 12, 14, 20, 21, 23 ir 58 straipsnių pakeitimo įstatymas. TAR, 2016-07-15, Nr. 20657.

Lietuvos Respublikos teisingumo ministerijos nuostatai. Patvirtinta Lietuvos Respublikos Vyriausybės 1998 m. liepos 9 d. nutarimu Nr. 851 (Lietuvos Respublikos Vyriausybės 2010 m. spalio 13 d. nutarimo Nr. 1464 redakcija). Valstybės žinios, 1998-07-15, Nr. 63-1816.

Lietuvos Respublikos vidaus reikalų ministerijos nuostatai. Patvirtinta Lietuvos Respublikos Vyriausybės 2001 m. kovo 14 d. nutarimu Nr. 291 (Lietuvos Respublikos Vyriausybės 2010 m. spalio 13 d. nutarimo Nr. 1465 redakcija). Valstybės žinios, 2001-03-21, Nr. 24-794.

Lietuvos Respublikos vidaus reikalų ministro 2016 m. spalio 31 d. įsakymas Nr. 1V-776 dėl Nusikalstamų veikų žinybinio registro duomenų tvarkymo taisyklių patvirtinimo. 3 priedas Asmens, įtariamo (kaltinamo) nusikalstamos veikos padarymu, duomenys (30 forma). TAR, 2016-10-31, Nr. 25974.

Lietuvos Respublikos vidaus reikalų ministro 2016 m. spalio 31 d. įsakymas Nr. 1V-776 dėl Nusikalstamų veikų žinybinio registro duomenų tvarkymo taisyklių patvirtinimo. TAR, 2016-10-31, Nr. 25974.

Lietuvos Respublikos viešojo administravimo įstatymas. Valstybės žinios, 1999-07-09, Nr. 60-1945.

Lietuvos Respublikos vietos savivaldos įstatymas. Valstybės žinios, 1994-07-20, Nr. 55-1049.

Nacionalinė nusikaltimų prevencijos ir kontrolės programa. Patvirtinta Lietuvos Respublikos Seimo 2003 m. kovo 20 d. nutarimu Nr. IX-1383. Valstybės žinios, 2003-04-02, Nr. 32-1318.

National Crime Prevention Programme „Working Together for Safer and More Secure Communities“. Ministry of Justice, Finland.  
<https://rikoksantorjunta.fi/documents/5235988/5433742/Working+Together++National+Crime+Prevention+Programme+2016-2020/b7973a2a-aeac-4df2-a9ae-9ac129cbc695/Working+Together++National+Crime+Prevention+Programme+2016-2020.pdf>

[Nepilnamečių reikalų policijos pareigūno tarnybinės veiklos instrukcija. Patvirtinta policijos generalinio komisaro 2001 05 10 įsakymu Nr. 194. Valstybės žinios, 2001-05-16, Nr. 41-1445.](#)

Niedersächsisches Polizei- und Ordnungsbehördengesetz (NPOG) in der Fassung vom 19. Januar 2005. § 95 [http://www.nds-voris.de/jportal/portal/t/5eb/page/bsvorisprod.psml/action/portlets.jw.MainAction?p1=3k&eventSubmit\\_doNavigate=searchInSubtreeTOC&showdoccase=1&doc.hl=0&doc.id=jlr-SOGNDV18P95&doc.part=S&toc.poskey=#focuspoint](http://www.nds-voris.de/jportal/portal/t/5eb/page/bsvorisprod.psml/action/portlets.jw.MainAction?p1=3k&eventSubmit_doNavigate=searchInSubtreeTOC&showdoccase=1&doc.hl=0&doc.id=jlr-SOGNDV18P95&doc.part=S&toc.poskey=#focuspoint)

Nusikaltimų ir kitų teisės pažeidimų prevencijos projektų ir bendruomenių iniciatyvų gerosios praktikos konkurso nuostatai. Patvirtinta Lietuvos Respublikos vidaus reikalų ministro 2005 m.

balandžio 8 d. įsakymu Nr. 1V-97 (Lietuvos Respublikos vidaus reikalų ministro 2017 m. gruodžio 21 d. įsakymo Nr. 1V-878 redakcija).

Pagalbos nuo nusikalstamos veikos nukentėjusiems asmenims įstatymo projektas. Reg. Nr.:XIIIP-5245. <https://e-seimas.lrs.lt/portal/legalAct/lt/TAP/e571c760079611ebbedbd456d2fb030d>

Plungės rajono savivaldybės 2018–2020 metų nusikaltimų prevencijos ir kontrolės programa. Patvirtinta Plungės rajono savivaldybės tarybos 2017 m. gruodžio 21 d. sprendimu Nr. T1-293. TAR, 2017-12-22, Nr. 20845.

Policijos prevencinės veiklos organizavimo aprašas. Patvirtinta Lietuvos policijos generalinio komisaro 2016 m. birželio 17 d. įsakymu Nr. 5-V-492.

Policijos veiklos įstatymas. Valstybės žinios, 2000-10-27, Nr. 90-2777.

Poliisilaki 872/2011. 1 §. <https://www.finlex.fi/fi/laki/ajantasa/2011/20110872>

Polislag. 1984. p. 387. [https://www.riksdagen.se/sv/dokument-lagar/dokument/svensk-forfattningssamling/polislag-1984387\\_sfs-1984-387](https://www.riksdagen.se/sv/dokument-lagar/dokument/svensk-forfattningssamling/polislag-1984387_sfs-1984-387)

République française. Légifrance. Circulaire du 28 octobre 1997 relative à la mise en oeuvre des contrats locaux de sécurité.

République française. Légifrance. Code de la sécurité intérieure. Article

République française. Légifrance. Code général des collectivités territoriales.

République française. Légifrance. Décret n°2006-52 du 17 janvier 2006 instituant un comité interministériel de prévention de la délinquance.

Rokiškio rajono savivaldybės 2020–20202 metų nusikaltimų prevencijos ir kontrolės programa. Patvirtinta Rokiškio rajono savivaldybės tarybos 2020 m. liepos 31 d. sprendimu Nr. TS-<http://old.rokiskis.lt/download/34157/tsp-211%20d%C4%96l%20roki%C5%A0io%20rajono%20savivaldyb%C4%96s%202020%20nusi-kaltim%C5%B3%20prevencijos%20programos.docx>

Saugios savivaldybės koncepcija. Patvirtinta Lietuvos Respublikos Vyriausybės 2011 m. vasario 17 d. nutarimu Nr. 184. Valstybės žinios, 2011-02-22, Nr. 22-1057.

Septynioliktosios Lietuvos Respublikos Vyriausybės programa. Pritarta Lietuvos Respublikos Seimo 2016 m. gruodžio 13 d. nutarimu Nr. XIII-82. TAR, 2016-12-13, Nr. 28737.

Šiaulių miesto savivaldybės nusikaltimų prevencijos 2020–2022 m. programa. Patvirtinta Šiaulių miesto savivaldybės tarybos 2019 m. gruodžio 12 d. sprendimu Nr. T-456. TAR, 2019-12-13, Nr. 20108.

Stratégie nationale de prévention de la délinquance 2020 > 2024. Tome 1 - 40 mesures. [https://www.ille-et-vilaine.gouv.fr/content/download/48848/335993/file/Tome\\_1\\_-\\_SNPD\\_2020-2024\\_-\\_40\\_mesures.pdf](https://www.ille-et-vilaine.gouv.fr/content/download/48848/335993/file/Tome_1_-_SNPD_2020-2024_-_40_mesures.pdf)

Stratégie nationale de prévention de la délinquance 2020 > 2024. Tome 2 - La boîte à outils. Éditorial du Premier Ministre. [https://www.ille-et-vilaine.gouv.fr/content/download/48849/335997/file/Tome\\_2\\_-\\_SNPD\\_2020-2024\\_-\\_Bo%C3%AEte%20%C3%A0%20outils.pdf](https://www.ille-et-vilaine.gouv.fr/content/download/48849/335997/file/Tome_2_-_SNPD_2020-2024_-_Bo%C3%AEte%20%C3%A0%20outils.pdf)

Sumanios ir pilietiškos visuomenės ugdymo programos aprašymas. Kauno miesto savivaldybės 2020–2022 metų strateginio veiklos plano 2 priedas. [http://www.kaunas.lt/wp-content/uploads/sites/13/2020/02/t209002-priedas-2\\_1.docx](http://www.kaunas.lt/wp-content/uploads/sites/13/2020/02/t209002-priedas-2_1.docx)

Švenčionių rajono savivaldybės nusikaltimų prevencijos ir kontrolės 2020–2022 metų programa. Patvirtinta Švenčionių rajono savivaldybės tarybos 2019 m. gruodžio 19 d. sprendimu Nr. T-215;

Tarybos sprendimas 2009/902/TVR įkuriantis Europos nusikalstamumo prevencijos tinklą (EUCPN) ir panaikinantį Sprendimą 2001/427/TVR. Europos Sąjungos oficialusis leidinys L 321/44.

UK Public General Acts. Police Reform and Social Responsibility Act 2011. 5 (38).

UK Public General Acts. Police Reform and Social Responsibility Act 2011. 3 (6).

United Nations Guidelines for the Prevention of Crime, 3 paragrafas. Economic and Social Council resolution 2002/13, Annex.

Viešojo saugumo plėtros 2015–2025 metų programa. Patvirtinta Lietuvos Respublikos Seimo 2015 m. gegužės 7 d. nutarimu Nr. XII-1682. TAR, 2015-05-13, Nr. 7293.



Visagino savivaldybės nusikaltimų prevencijos ir kontrolės projektų finansavimo konkurso tvarkos aprašas. Patvirtinta Visagino savivaldybės administracijos direktoriaus 2020 m. birželio 19 d. įsakymu Nr. ĮV-E-330.

Vyriausybės atstovų įstaigos nuostatai. Patvirtinta Lietuvos Respublikos Vyriausybės 2019 m. birželio 19 d. nutarimu Nr. 645.

Aidukas M. (2004) Jungtinių Tautų dokumentų rinkinys. Nusikalstamumo prevencija ir baudžiamoji justicija. Standartai ir normos. Vilnius: Teisinės informacijos centras, 2004.

Arrington, R. (2007) *Crime Prevention : The Law Enforcement Officer's Practical Guide*. Boston, MA : Jones and Bartlett Publishers.

Australian Government. Australian Institute of Criminology. <https://www.aic.gov.au/>

Babachinaitė, G., Kuklianskis, S. (2003) Teorinės nusikalstamumo prevencijos problemos. *Jurisprudencija*, t. 42(34), 101–108.

Belliger A., Krieger D.J. (2016) *Organizing Networks: An Actor-Network Theory of Organizations*. Bielefeld: Transcript.

Braga A.A. (2014) ‘Problem-Oriented Policing: Principles, Practice, and Crime Prevention’ in Reisig M.D., Robert, J. and Kane, R.J. *The Oxford Handbook of Police and Policing*. New York, NY : Oxford University Press.

Braga A.A. (2016) The Value of ‘Pracademics’ in Enhancing Crime Analysis in Police Departments. *Policing: A Journal of Policy and Practice*, 10(3),

Brottsförebyggande rådet. About Brå. <https://www.bra.se/bra-in-english/home/about-bra.html>

Bundesministerium des Innern, Bundesministerium der Justiz (2001). Erster Periodischer Sicherheitsbericht,

[https://www.bka.de/SharedDocs/Downloads/DE/Publikationen/JahresberichteUndLagebilder/PeriodischerSicherheitsbericht/psb01Lang.pdf?\\_\\_blob=publicationFile&v=3](https://www.bka.de/SharedDocs/Downloads/DE/Publikationen/JahresberichteUndLagebilder/PeriodischerSicherheitsbericht/psb01Lang.pdf?__blob=publicationFile&v=3)

Bundesministerium des Innern, Bundesministerium der Justiz (2007). Zweiter Periodischer Sicherheitsbericht.

[https://www.bka.de/SharedDocs/Downloads/DE/Publikationen/JahresberichteUndLagebilder/PeriodischerSicherheitsbericht/psb02Lang.pdf?\\_\\_blob=publicationFile&v=3](https://www.bka.de/SharedDocs/Downloads/DE/Publikationen/JahresberichteUndLagebilder/PeriodischerSicherheitsbericht/psb02Lang.pdf?__blob=publicationFile&v=3)

Čepas, A. (2012) Savanorystės skatinimo formos nacionaliniu lygmeniu. In: Sakalauskas G. (ed.) *Savanorystė probacijų sistemoje: prielaidos ir galimybės*. Teisės institutas, 27-45. <http://teise.org/wp-content/uploads/2016/07/Savanoryste-probacijos-sistemoje.pdf>

Comité Interministériel de Prévention de la Délinquance et de la Radicalisation. Stratégie de prévention de la délinquance 2020/2024. <https://www.cipdr.gouv.fr/prevenir-la-delinquance/20202024-2/>

Crime Prevention Directory. 2002. <http://www.justice.ie/en/JELR/crimedir02.pdf/Files/crimedir02.pdf>

Crime Survey for England and Wales – Report and Data Tables <https://www.ons.gov.uk/peoplepopulationandcommunity/crimeandjustice/bulletins/crimeinenglandandwales/yearendingdecember2019>;

Det Kriminalpræventive råd. DKR og eksterne samarbejdspartner. <https://dkr.dk/om-os/dkr-og-eksterne-samarbejdspartner/>

Det Kriminalpræventive råd. Forretningsorden givet af justitsministeren 23/1 2008 med ændring af 19/12 2011. <https://dkr.dk/om-os/dkrs-mission-og-maal/forretningsorden/> § 12

Deutcher, B. Experten: Regelmäßige Sicherheitsberichte. Inneres und Heimat/Anhörung - 18.02.2019 (hib 176/2019). <https://www.bundestag.de/presse/hib/594370-594370>

DKR 40 Years. 2012. Danish Crime Prevention Council 1971-2011. [https://dkr.dk/media/8255/uk\\_jubilaemsskrift\\_40aar.pdf](https://dkr.dk/media/8255/uk_jubilaemsskrift_40aar.pdf)

Dobryninas, A., Aleknevičienė, J., Pocienė, A. (2019). Kriminologinio žinojimo konstravimas: tarpdalykinių kriminologijos studijų formavimosi ir vykdymo patirtis Vilniaus universitete. *Kriminologijos studijos*, 7, p. 74-103.

Dobryninas, A., Drakšienė, A., Gaidys, V., Vileikienė, E., Žilinskienė, L. (2012) *Pasitikėjimo Lietuvos teisėsauga profiliai*. Vilnius: Vilniaus universiteto leidykla.

Dorđević, S., Marković, Ž., Litavski, J. (2010) 'Fostering the Creation of the National Crime Prevention Council' in *Collection of Policy Papers on Police Reform in Serbia* (Number 2 – March 2010). Belgrade: Belgrade Centre for Human Rights, Centre for Civil Military Relations, Forum for Security and Democracy, p. 5-21.

Elsner B., Aebi M., Aubusson de Cavarlay B., Gillieron G., Hakeri H., Jehle J.M., Killias M., Lewis C., Peters J., Roth E., Smit P., Sobota P., Turkovic K., Wade M., Zila J. (2008) *The Criminal Justice Approach: Case Examples*. European Journal on Criminal Policy and Research (2008)14, EUCPN. Knowledge Centre. <https://eucpn.org/knowledge-center>

European Forum for Urban Safety (EFUS) (2007) *Guidance on Local Safety Audits: A Compendium of International Practice*. Paris: European Forum for Urban Safety (EFUS).

European Forum for Urban Safety (EFUS) (2016) *Methods and Tool for a Strategic Approach to Urban Security - Country profile: United Kingdom* [https://efus.eu/files/2016/05/AUDITS\\_Fichepays\\_UK\\_ENG.pdf](https://efus.eu/files/2016/05/AUDITS_Fichepays_UK_ENG.pdf)

European Social Survey. Justice (ESS5 2010). <https://www.europeansocialsurvey.org/data/themes.html?t=justice>

European Values Study (EVS). <http://www.atlasofeuropeanvalues.eu/new/europeselijst.php>

Farrington D.P., Lösel F., Ttofi M.M., Theodorakis N. (2012) *School Bullying, Depression and Offending Behaviour Later in Life: An Updated Systematic Review of Longitudinal Studies*. Stockholm: National Council for Crime Prevention.

Flaherty, C. (2010). *Command, Influence and Information in 3D Tactics*. *Journal of Information Warfare*, 9 (1), 18-30.

Furuhagen, B. (2009). *Från fjärdingsman till närpolis - en kortfattad svensk polishistoria*. *Växjö University Studies in Policing NR 002-2009*. <https://www.diva-portal.org/smash/get/diva2:798282/FULLTEXT01.pdf>

Government of Canada. *Crime Prevention Funding Programs*. <https://www.publicsafety.gc.ca/cnt/cntrng-crm/crm-prvntn/fndng-prgrms/index-en.aspx>

Government Offices of Sweden. Ministry of Justice. Organisation and Responsibilities of the Ministry of Justice. <https://www.government.se/48d0dc/contentassets/c37731fab9264662aa749f610c516403/organisation-and-responsibilities-of-the-ministry-of-justice.pdf>

Government of the Netherlands. Organization chart Ministry of Justice and Security. <https://www.government.nl/ministries/ministry-of-justice-and-security/documents/publications/2018/11/15/organization-chart-ministry-of-justice-and-security>

Home Office Annual Report and Accounts. 2018-2019. [https://assets.publishing.service.gov.uk/government/uploads/system/uploads/attachment\\_data/file/807126/6.5571\\_HO\\_Annual\\_Report\\_201920\\_WEB.PDF](https://assets.publishing.service.gov.uk/government/uploads/system/uploads/attachment_data/file/807126/6.5571_HO_Annual_Report_201920_WEB.PDF)

Home Office (2016) Modern Crime Prevention Strategy. 2016. <https://democracy.merton.gov.uk/documents/s17497/Home%20Office%20Modern%20Crime%20Prevention%20Strategy%20March%202016.pdf>

IBZ Federal public service Interior. IBZ In brief.

[https://www.ibz.be/sites/default/files/media/docs/brochure\\_ibz\\_en\\_anysurfer.pdf](https://www.ibz.be/sites/default/files/media/docs/brochure_ibz_en_anysurfer.pdf)

Institut national des hautes études de la sécurité et de la justice <https://inhesj.fr/linstitut/organisation-de-linhesj>

Institut pro kriminologii a sociální prevenci. <http://www.ok.cz/iksp/>

INTOSAI profesinių standartų komitetas. Veiklos audito gairės: svarbiausi principai. [https://www.vkontrole.lt/INTOSAI\\_standartai/ISSAI\\_3100\\_2016.pdf](https://www.vkontrole.lt/INTOSAI_standartai/ISSAI_3100_2016.pdf)

Jahresbericht der Kommission Polizeiliche Kriminalprävention der Länder und des Bundes. 2019. <https://www.polizei-beratung.de/fileadmin/Medien/128-HR-Jahresbericht.pdf>

Johnstone, G., Van Ness D.W. (2007) Restorative Processes, Outcomes, Stakeholders. In: Johnstone G., Van Ness D.W. *Handbook of Restorative Justice*. Portland, Or. : Willan,

Justickis, V., Gečėnienė, S., Čepas, A. (2005) *Nusikaltimų prevencijos ir kontrolės programų ir priemonių veiksmingumo vertinimo metodika*. Vilnius.

[https://vrm.lrv.lt/uploads/vrm/documents/files/LT\\_versija/Viesasis\\_saugumas/Metodikos/Vertini\\_mometodika2005.pdf](https://vrm.lrv.lt/uploads/vrm/documents/files/LT_versija/Viesasis_saugumas/Metodikos/Vertini_mometodika2005.pdf)

Kalėjimų departamentas prie Lietuvos Respublikos teisingumo ministerijos. Administracinė informacija. Ataskaitos. Metų \_\_\_\_\_ [http://www.kaldep.lt/lt/kalejimu-departamentas/administracine\\_informacija/ataskaitos/metu.html](http://www.kaldep.lt/lt/kalejimu-departamentas/administracine_informacija/ataskaitos/metu.html)

Koenig S. (1968) *Sociology: An Introduction to the Science of Society*. New York: Barnes & Noble,

Kriminalitetsforebygging.no <https://kriminalitetsforebygging.no/>

Kriminologische Zentralstelle. Forschungs- Und Dokumentationseinrichtung Des Bundes Und Der Länder <https://www.krimz.de/krimz.html>

Kriminologisches Forschungsinstitut Niedersachsen e. V. <https://en.kfn.de/>

Kulach, J., Whiskin, N., Marks, E. (2006) *Urban crime prevention policies in Europe : towards a common culture ?* Paris: European Forum for Urban Safety.

Landeskriminalamt Niedersachsen. Organigramm des LKA Niedersachsen. [https://www.lka.polizei-nds.de/download/73753/Organigramm\\_LKA.pdf](https://www.lka.polizei-nds.de/download/73753/Organigramm_LKA.pdf)

Lastauskienė G. (2012) Korektiško teisės principų taikymo prielaidos. *Teisė*, 85.

Lidskog, R., Persson, M. (2012) 'Community Safety Policies in Sweden' in *A Policy Change in Crime Control Strategies?*. *International Journal of Public Administration*, 35 (5). p. 293-302. [https://www.researchgate.net/publication/232820790\\_Community\\_Safety\\_Policies\\_in\\_Sweden\\_A\\_Policy\\_Change\\_in\\_Crime\\_Control\\_Strategies](https://www.researchgate.net/publication/232820790_Community_Safety_Policies_in_Sweden_A_Policy_Change_in_Crime_Control_Strategies)

Lietuvos mokslo taryba. Reikminių tyrimų projektai. <https://www.lmt.lt/lt/mokslo-finansavimas/valstybes-uzsakomieji-tyrimai/reikminių-tyrimu-projektai/304>

Lietuvos Respublikos vidaus reikalų ministerija. Lietuvos gyventojų požiūris į teisėsaugos institucijas ir viešojo saugumo būklės vertinimas <https://vrm.lrv.lt/lt/veiklos-sritys/gyventoju-apklausa>

Lietuvos Respublikos vidaus reikalų ministerija. Nusikaltimų ir kitų teisės pažeidimų prevencijos projektų ir bendruomenių iniciatyvų gerosios praktikos konkursas. <https://vrm.lrv.lt/lt/veiklos-rytys/viesasis-saugumas-1/nusikaltimu-ir-kitu-teises-pazeidimu-prevencijos-projektu-ir-bendruomeniu-iniciatyvu-gerosios-praktikos-konkursas-2>

Lietuvos teismai. Statistika. <https://www.teismai.lt/lt/visuomenei-ir-ziniasklaidai/statistika/106>

Limburg, H. (2012) Hilfspolizebeamtinnen und Hilfspolizeibeamte im Nds. SOG. <https://www.helge-limburg.de/im-landtag/artikel/hilfspolizeibeamtinnen-und-hilfspolizeibeamte-im-nds-sog-2.html>

Lin M.J. (2008) Does Unemployment Increase Crime? Journal of Human Resources 43 (2).

Melossi D., Selmini R. (2009) 'Modernisation' of institutions of social and penal control in Italy/Europe: the 'new' crime prevention. In: Crawford A. (ed.) Crime Prevention Policies in Comparative Perspective. London: Routledge.

Michailovič I., Justickaja S., Vaičiūnienė R., Kalpokas V., Visockas E. (2019) Veiksmingo policijos ir kitų suinteresuotų institucijų bendradarbiavimo link: smurto artimoje aplinkoje atpažinimo, pagalbos ir prevencijos modelis. Lietuvos teisės institutas.. <http://teise.org/wp-content/uploads/2019/09/POSIB.pdf>

Ministry of Justice Annual Report and Accounts 2019-2020. Protecting and advancing the principles of justice. [https://assets.publishing.service.gov.uk/government/uploads/system/uploads/attachment\\_data/file/936835/moj-annual-report-accounts-2019-2020.pdf](https://assets.publishing.service.gov.uk/government/uploads/system/uploads/attachment_data/file/936835/moj-annual-report-accounts-2019-2020.pdf)

Ministry of Justice Finland. Areas of Expertise. Crime and Punishment. <https://oikeusministerio.fi/en/crime-and-punishment>

Ministry of Justice, Finland. National Council for Crime Prevention. Organisation of the Council. <https://rikoksentorjunta.fi/en/organisation-council>

Ministry of the Interior Finland. Areas of Expertise. Police. <https://intermin.fi/en/police>

Mouton J., Marais H.C. (1990) Basic concepts in the methodology of the social sciences. Pretoria: Human Sciences Research Council.

Mustard D.B. (2010) How Do Labor Markets Affect Crime? New Evidence on an Old Puzzle. IZA Discussion Paper No. 4856. <http://ftp.iza.org/dp4856.p>

National Council for Crime Prevention. <https://rikoksentorjunta.fi/en/national-council-for-crime-prevention>

National Crime Agency. Annual Submission to the National Crime Agency Remuneration Review Body. Joint Submission with the Home Office. 2020. [https://assets.publishing.service.gov.uk/government/uploads/system/uploads/attachment\\_data/file/874049/NCARRB\\_Evidence\\_Submission\\_2020-21\\_v1.2\\_final.pdf](https://assets.publishing.service.gov.uk/government/uploads/system/uploads/attachment_data/file/874049/NCARRB_Evidence_Submission_2020-21_v1.2_final.pdf)

National Institute of Justice. Crime Solutions. Crime & Crime Prevention. Programs. <https://crimesolutions.ojp.gov/topics/crime-crime-prevention>

Nationales Zentrum Kriminalprävention (NZK) <https://www.nzkrim.de>

Niedersachsen-Portal. Niedersächsisches Justizministerium. Organisationsplan des Niedersächsischen Justizministeriums. 2020. [https://www.mj.niedersachsen.de/download/8264/Organisationsplan\\_des\\_Niedersaechsischen\\_Justizministeriums\\_PDF\\_ist\\_nicht\\_barrierefrei\\_.pdf](https://www.mj.niedersachsen.de/download/8264/Organisationsplan_des_Niedersaechsischen_Justizministeriums_PDF_ist_nicht_barrierefrei_.pdf)

Nikartas, S. (2012) *Bendruomenių dalyvavimas nusikalstamumo prevencijoje*. Daktaro disertacija. Mykolo Romerio universitetas.

Nusikalstamų veikų žinybinio registro duomenų žemėlapis. <https://maps.ird.lt/map/>

Nusikalstamų veikų žinybinis registras (atviri duomenys). <https://www.ird.lt/lt/paslaugos/tvarkomu-valdomu-registru-ir-informaciniu-sistemu-paslaugos/nusikalstamu-veiku-zinybinio-registro-nvzr-atviri-duomenys-paslaugos>

Palšis B. (2014) Bendruomenės pareigūno pareigybė: teisėtvarkos ir socialinio darbo vaidmenų derinimas. *Socialinis darbas. Patirtis ir metodai*, 14 (2).

Pannier, N. (2001) Les contrats locaux de sécurité et la politique de la ville. *Revue française des affaires sociales*, 3, p. 127-148. <https://www.cairn.info/revue-francaise-des-affaires-sociales-2001-3-page-127.htm>

Paramos vaikams centras. Apie "Big Brothers Big Sisters". <http://www.pvc.lt/lt/big-brothers-big-sisters>

Pavilonis V., Švedas G. (et al.) (2003) Baudžiamoji teisė: Bendroji dalis. Trečiasis pataisytas ir papildytas leidimas. Vilnius: Eugrimas.

Pillai, R.S.N. and Kala, S. (2013) *Principles and Practice of Management*. New Delhi: S Chand.

Public Safety Canada. Crime Prevention Inventory. <https://www.publicsafety.gc.ca/cnt/cntrng-crm/crm-prvntn/nvntr/index-en.aspx>

Radzevičius E., Gylys R. [et al] (2018) Antikorupcinės aplinkos viešajame sektoriuje kūrimo ir įgyvendinimo vadovas. 2-asis papildytas ir pataisytas leidimas. [https://www.stt.lt/data/public/uploads/2019/11/aav\\_viesajam\\_2018\\_09\\_05\\_viesinimui\\_pdf\\_2\\_lt.pdf](https://www.stt.lt/data/public/uploads/2019/11/aav_viesajam_2018_09_05_viesinimui_pdf_2_lt.pdf)

Reeve J. (2018) *Understanding Motivation and Emotion*. Hoboken, NJ: John Wiley & Sons Inc.

Research at Home Office <https://www.gov.uk/government/organisations/home-office/about/research>

Rikoksantorjuntaneuvosto. Valtionavustukset vuonna 2020. <https://rikoksantorjunta.fi/avustukset>

Ronfeldt, D., Arquilla, J. (2001) 'What Next for Networks and Netwars?' in Arquilla, J. and Ronfeldt, D. *Networks and Netwars: The Future of Terror, Crime, and Militancy*. Santa Monica, Calif.: Rand, 311-361.

Rummens A. (2016) Criteria for the evaluation of crime prevention practices. European Crime Prevention Network.

[https://eucpn.org/sites/default/files/document/files/2016\\_10\\_04\\_eucpn\\_evaluation\\_crime\\_prevention\\_practices\\_final\\_0.pdf](https://eucpn.org/sites/default/files/document/files/2016_10_04_eucpn_evaluation_crime_prevention_practices_final_0.pdf)

Sakalauskas G. (2016) Nusikaltimų prevencijos programų Lietuvoje nuostatos: tarp absurdo ir kokybės. *Kriminologijos studijos*, 2016/4.



Sakalauskas, G. (ed.) (2011) *Registruotas ir latentinis nusikalstamumas Lietuvoje: tendencijos, lyginamieji aspektai ir aplinkos veiksniai*. Teisės institutas. <http://teise.org/wp-content/uploads/2011/12/Registruotas-ir-latentinis-nusikalstamumas.pdf>

Santiago E.F. III (2019) Corruption prevention as a practice towards good governance. *RI Research Journal*, Volume 9.

Schreiber, V., Münch L. Schreiber J. (2018). Kommunale Kriminalprävention in Deutschland. [https://www.kriminalpraevention.de/files/DFK/dfk-publicationen/2019\\_kommunale\\_kriminalpraevention\\_in\\_deutschland.pdf](https://www.kriminalpraevention.de/files/DFK/dfk-publicationen/2019_kommunale_kriminalpraevention_in_deutschland.pdf)

Secrétariat général du Comité interministériel de prévention de la délinquance et de la radicalisation. <https://www.cipdr.gouv.fr/>

Security Policy and Crime Prevention Department of Ministry of the Interior (2016) *Crime Prevention Strategy in the Czech Republic for 2016 to 2020*. Prague: Ministry of the Interior.

Shapland, J. (2000) *Situational Prevention: Social Values and Social Viewpoints*. In: von Hirsch, A., Garland, D. and Wakefield, A. *Ethical and Social Perspectives on Situational Crime Prevention*. Oxford: Hart Publishing.

Sherman L.W., Gottfredson D., MacKenzie D., Eck J., Reuter P., Bushway S. (1997) *Preventing Crime: What Works, What Doesn't, What's Promising*. A Report to the United States Congress. U.S. Department of Justice. <https://www.ncjrs.gov/pdffiles1/Digitization/165366NCJRS.pdf>

Simon M.A. (1982) *Understanding human action*. Albany: SUNY Press.

Spencer, D. and Brogan, M. (2006) *Mediation Law and Practice*. New York: Cambridge University Press.

State of Victoria, Australia. Community Safety Fund. <https://www.crimeprevention.vic.gov.au/grants/community-safety-fund>

Statistics Finland's PxWeb databases. Institute of Criminology and Legal Policy. Crime victimization in 2012-2019 [https://pxnet2.stat.fi/PXWeb/pxweb/en/StatFin/StatFin\\_oik\\_optula/](https://pxnet2.stat.fi/PXWeb/pxweb/en/StatFin/StatFin_oik_optula/),

Statistics Netherlands. Netherlands' Safety Monitor. <https://www.cbs.nl/en-gb/our-services/methods/surveys/korte-onderzoeksbeschrijvingen/netherlands-safety-monitor>

Stiftung Deutsches Forum für Kriminalprävention  
<https://www.kriminalpraevention.de/english.html>

Tonry M., Farrington D.P. (1995) Strategic Approaches to Crime Prevention. Crime and Justice, Vol. 19, Building a Safer Society: Strategic Approaches to Crime Prevention. Chicago: The University of Chicago Press.

U.S. Department of Justice. Office of Justice Programs. Bureau of Justice Statistics. Data Collection: National Crime Victimization Survey (NCVS).  
<https://www.bjs.gov/index.cfm?ty=dcdetail&iid=245>

Už saugią Lietuvą. (2019) Gerieji pavyzdžiai. <http://uzsaugialietuva.lt/gerieji-pavyzdžiai/>

Valstybės kontrolė (2017) Savižudybių prevencija ir pagalba asmenims, susijusiems su savižudybės rizika. Valstybinio audito ataskaita. 2017 m. vasario 23 d. Nr. VA-P-10-5-2.  
<https://www.vkontrole.lt/failas.aspx?id=3664>

Viešojo administravimo kokybės iniciatyvos. Strateginės partnerystės sutartis  
<https://vakokybe.vrm.lt/strategines-partnerystes-sutartis>

Vileikienė, E. 2016. (a) *Ataskaita apie viešojo saugumo būklę Lietuvoje 2005–2015 metais*.  
[https://vrm.lrv.lt/uploads/vrm/documents/files/LT\\_versija/Viesasis\\_saugumas/Viesojo\\_saugumo\\_ataskaita\\_2005-2015.pdf](https://vrm.lrv.lt/uploads/vrm/documents/files/LT_versija/Viesasis_saugumas/Viesojo_saugumo_ataskaita_2005-2015.pdf);

Vileikienė, E. 2016. (b) *Ataskaita apie viešojo saugumo būklę Lietuvoje 2005–2019 metais*.  
[https://vrm.lrv.lt/uploads/vrm/documents/files/LT\\_versija/Viesasis\\_saugumas/Tyrimai/Ataskaita\\_apie\\_vie%C5%A1ojo\\_saugumo\\_b%C5%ABkl%C4%99\\_Lietuvoje\\_2019.pdf](https://vrm.lrv.lt/uploads/vrm/documents/files/LT_versija/Viesasis_saugumas/Tyrimai/Ataskaita_apie_vie%C5%A1ojo_saugumo_b%C5%ABkl%C4%99_Lietuvoje_2019.pdf)

Visuotinė lietuvių enciklopedija. Mokslo ir enciklopedijų leidybos centras, 2020.  
<https://www.vle.lt/Straipsnis/hierarchija-30090>

Waller I., Martínez V., Monette A., Bradley J. (2020) Using Criminological Evidence to Shift Policy: From a Punishment to a Prevention Agenda. In: Côté-Lussier C., Moffette D., Piché P.

(eds.) *Contemporary Criminological Issues: Moving Beyond Insecurity and Exclusion*. University of Ottawa Press.

Welsch, B. C., Farrington, D. P. (2007) Evidence-Based Crime Prevention. In: Welsch, B.C. and Farrington, D.P. (eds.) *Preventing Crime: What Works for Children, Offenders, Victims and Places*. Springer.

Welsh B.C, Pfeffer R.D. (2013) Reclaiming Crime Prevention in an Age of Punishment: An American History. In: *Punishment and Society*, Volume 15, Number 5.

Welsh B.C., Farrington D.P. (2014) Crime Prevention and Public Policy. In: Welsh B.C., Farrington D.P. (eds.) *The Oxford Handbook of Crime Prevention*. Oxford University Press.

Zarafonitou, C. (2004) Local crime prevention councils and the partnership model in Greece. In: *Community Safety Journal*, 3(1).